

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

NURİ DEMİRAG

Kimdir ?..

A. ATAM

ZİYA ŞAKİR

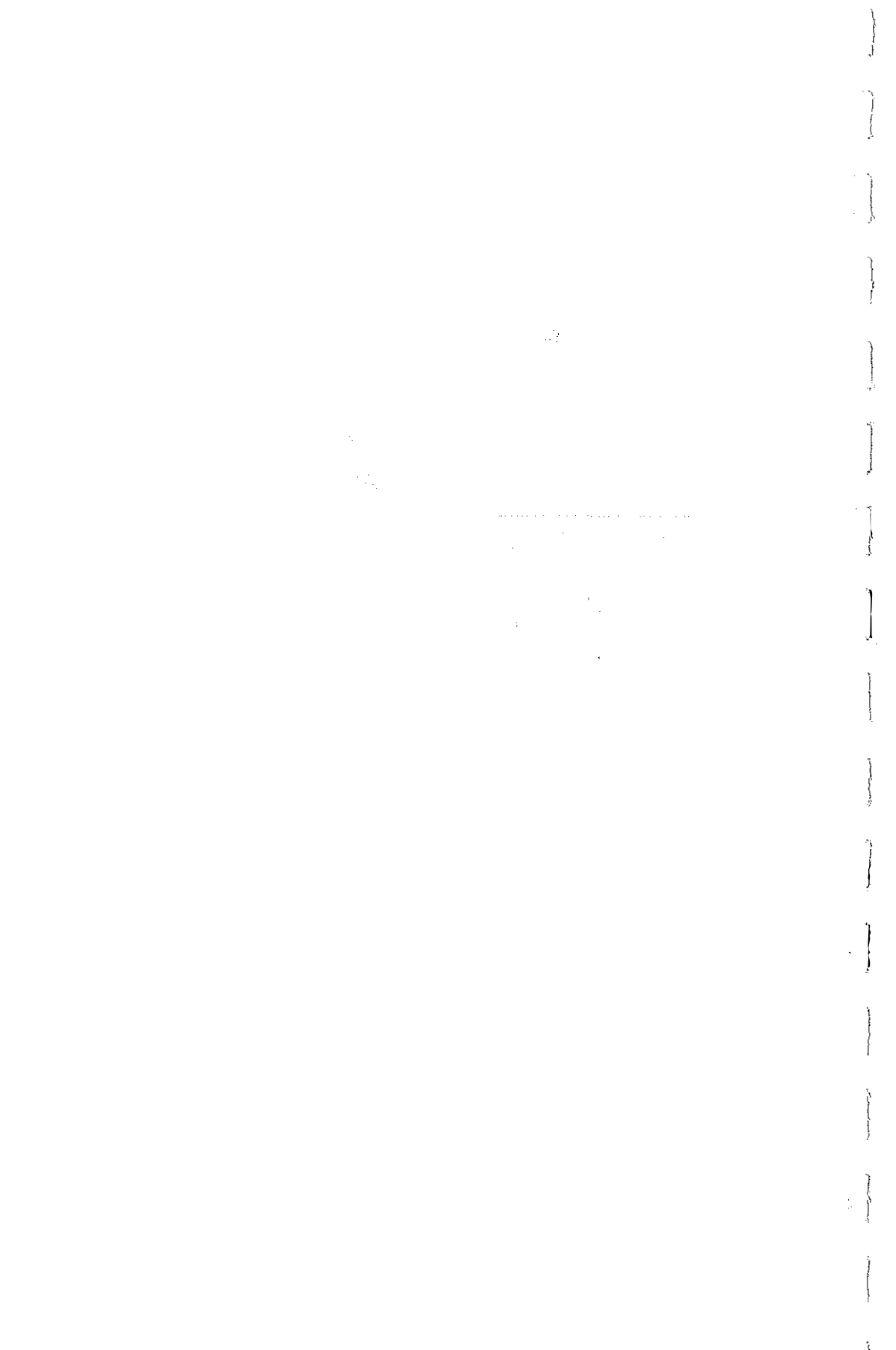
NURİ DEMİRAĞ KİMDİR?..

[Hesaplı hareket ettiğini zanneden ve onunla iftihar eyliyen dar kafalar; kurtulmağa, yükselmeğe elverişli hiç bir eser vücuda getiremezler.

Kurtuluş ve yükselişi, ancak varlığına dayanan ve mülkü milletin gizli kapalı hazinelerini verimli hale getirmesini bilen, şahsî menfaatini millet menafii uğrunda feda eden, ruhu idealist, dimağı realist şahsiyetlerde aramalıdır.]

Nuri Demirağ

BU KİTABI NİÇİN YAZDIM?..

Hayatta muvaffak olmuş insanları tanımak, hiç şüphesiz ki pek faydalıdır. Bunun içindir ki:

Karneci, milyonlarını nasıl kazandı?..

Rokfeller, nasıl zengin olmuştur?..

Roçild, kimdir?..

vesaire gibi eserlerden her memlekette yüzbinlerce nüshalar basılmış ve milyonlarca okuyucuyu arkasından sürüklemiştir.

(Zenginin malı, züğürdün çenesini yorar) dememelidir. Bir günlük nafakasının temini için sabahtan akşama kadar vücudünün ve dimağının bütün kuvvet ve takatini sarfedenler, bu çetin hayat-taki muvaffakiyet sırlarını öğrenmek.. servet ve saadet gayelerine bir an evvel vasıl olabilmek için, (iş hayatında muvaffak olmuş adamlarımız) ın kim olduklarını, nasıl çalıştıklarını ve nasıl kazandıklarını ve nêrelere sarfettiklerini öğrenmelidir.

Ben, tetkiklere giriştim. Bunlardan bazılarının hayatını bütün incelikleriyle öğrendim. Ve ilk olarak da —son günlerin ehemmiyetli mevzuları arasında sık sık ismi geçen— (Nuri Demirağ) ı seçtim.

Benim kanaatimce Nuri Demirağ, iş adamlarımızın arasında, en mühim bir şahsiyettir. Büyük şehirlerin iktisadî mahfillerinden Anadolunun en hücre köşelerine kadar kendisine pürüzsüz bir şöhrat temin etmiştir. Mayasına hiç su katılmamış olan bu Anadolulu öz Türk evlâdı, tam mânasiyle, nümune olacak bir takım hususiyetlere maliktir. Nitekim, 14/10/940 tarihinde (Vatan) gazetesinde ondan bahseden (Ahmet Emin Yalınan), üç sütunluk makalesinin sonuna, şu satırları ilâve etmiştir:

(Nuri Demirağ, bir Türk zengininin nasıl olması lâzımgeleceğine en güzel bir örnektir. Başkaları da bu örneği birer suretle takip

etseler; memlekette ideal zevklerini maddî zevklerden üstün tutmak moda olur. Yeni neslin hayat gayeleri hep bu istikameti tutar... Bizde iyi örneğin tesiri büyüktür.

(Zenginlerimizden her birinin, günün birinde şu kararı vermesi kâfidir. «Enerjim sayesinde para sahibi oldum. Bu parayı memleketin hayrına yarayacak yeni yeni teşebbüslerde ve işlerde kullanmak enerjisini de gösterneliyim. Bu fânî hayatta maddî zevkı ve gösterişi (Allah) tanırsam, hayatımı ne kadar yersiz israf ettiğimi günün birinde mutlaka duyarım... Evlâtlarıma fazla para bırakıp onları mirasyedi diye yetiştirirseni, bana teşekkür edecek yerde, günün birinde lânet ederler.»

(Zenginsiniz böyle bir ruh gösterecek olurlarsa, hususî teşebbüsün umumî hayatımızdaki yeri ve kıymeti derhal fırlar. Bu hakikati kavrayacak ve Nuri Demirağ gibi bir memleket işinin âşığı ve dertlisi olacak zenginlerimizde bu memleketin çok ihtiyacı vardır.)

Emin Yalman'ın bu sözleri hiç şüphesiz ki büyük bir hakikattir. Bu ciheti nazarı dikkate alarak Nuri Demirağ'ı tahlil ederken, bilhassa şu noktaları da unutmamak lâzımgelir.

1 — Nuri Demirağ, bir harp zengini değildir.

2 — O, zamanlardan ve fırsatlardan istifade etmesini bilen bir talih oyuncusu da değildir. Bulaşık işlere asla elini sürmemiştir.

3 — Hayatında (mâcera) denilen cür'et kumarcılığını bir kere bile aklından geçirmiyen bu Türk milyoneri, daima düşünüp taşınarak (müsbet) işlere girişmiş.. bütün servetini, ölçülü ve hesaplı hareketlerle temin etmiştir. Ve muvaffakiyetini taliinden değil; bizzat kendi kabiliyetinden ve çalışma faaliyetinden beklemiştir.

İşte bu itibarlardır ki onun hayatı, iş sahasının her kısmında çalışanlara en ciddî bir rehber olabilir. Ve maksadım da bu kitabı yazarak —bilhassa Türk gençlerine— onun şahsiyetini, karakterini ve iş faaliyetini nakletmek.. okuyuculara bir fayda temin edebilmekten ibarettir.

Ziya Şakir

Nuri Demirağ kimdir ?

1935 senesi haziran ayının 5 inci günü, (Son Posta) gazetesinde, Nuri Demirağ ile gazeteci arkadaşlarımızdan birinin yaptığı bir mülakat neşredildi. Zannedirim ki bu, Nuri Demirağ'ın sonraları yaptığı hadsiz hesapsız mülakatların ilkidir.

Ben, bu uzun mülakatı, buraya aynen nakledecek değilim. Sadece, Nuri Demirağ'ın şahsiyetini tebarüz ettirmek için yazılmış olan satırlardan bazılarına temas etmekle iktifa ediyeceğim.

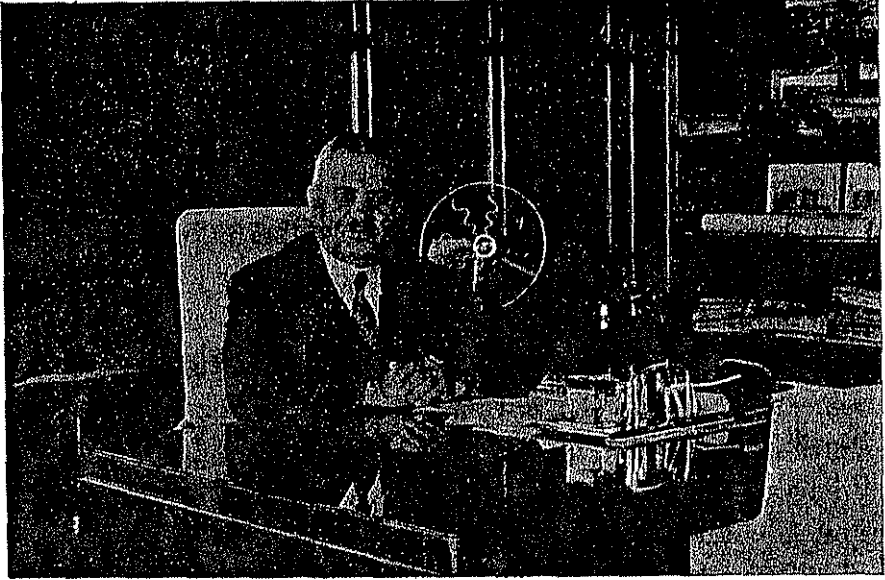
(Nuri Demirağ, —o tarihten— on beş, yirmi sene evvel, maaşıyla geçinen mütevazı bir maliye şubeleri müfettişidir. Kendisinden küçük, (Abdürrahman Naci Bey) isminde bir biraderi vardır ki o da, bir tapu mühendisidir.

Mütareke devrinin bütün vicdan sahibi Türklerini dağidar ettiği o meş'um günlerinden birinde, vazife dolayısıyla Tatavlaya giden Nuri Demirağ, birkaç palikarya tarafından tahkir edilmiştir. O palikaryaları gırtlğından tutup yere çalmak, Nuri Demirağ için işten bile değildi. Zira o, hükûmetin başına bir gaile çıkarmamak için itidal ve sükûnetini muhafaza etmiş.. fakat, memurları palikaryalar tarafından hakaret gören bir hükûmetin memurluğuna tahammül edemiyerek, derhal istifa eylemiştir.

Artık Nuri Demirağ, iş hayatına girecek.. geçimini, kendi kudret ve zekâsiyle temin edecektir. Lâkin bütün sermayesi, 56 sarı liradan ibarettir. Bu küçük sermaye ile ne yapılabilir?.. Fakat onda öyle çelik bir azim var ki, o para ile az zamanda çok büyük işler yapabileceğine kanidir. Nitekim, o 56 sarı lirayı kâğıt paraya tahvil etmiş; bununla sigara kâğıdı ve kırtasiye işine girişmiştir.

O tarihte sigara kâğıdı ticareti kâmilen Musevilerle Rumların

elindedir. Bunlarla ticaret sahasında boy ölçüşmek, âdeta inhisar altına aldıkları bir işte, —bilhassa bir Türke göz açtırmamak için— girişecekleri rekabete tahananmül etmek kolay değildir. Fakat Nuri Demirağ, kararını vermiştir. Onun bu kararı, yenilmesi mümkün olmıyan bir çelik kale gibidir. Nitekim o büyük bir azim ile işe sarılmış.. ve az bir zamanda geçimini temin etmek şu tarafa dursun; daha büyük işlere atılmak için, oldukça mühim bir sermaye de elde etmiştir... Bu da, pek tabiidir. Çünkü o, ağzına bir damla içki koymayı aklından geçirmemiştir. Sigara, içmemiştir. Tiyatro, sinema, gazino, bar gibi sefahat yerlerinde gezmemiştir. Bütün hayatını şu-

Nuri Demirağ

urlu bir irade ile, iyi bir Türk ve müslümana yakışacak perhizkârlıkla geçirmiştir. Ve parasını da israf etmemiştir.

Nuri Demirağ, elindeki sermaye ile büyük işlere atılacak derecede kendisini kuvvetli görünce, yeni bir karar daha vermiştir. Bu da; şu kelimelerle hulâsa edilebilir:

— Maddî ve manevî varlığımı, memleket işlerine hasredeceğim.

Bu kararı verir vermez, küçük biraderi Mühendis Abdurrahman Naci Beyi memuriyetinden istifa ettirmiş. Onunla, Anadolu'da yapılacak inşaat işlerine girişmiştir.

Artık, azim ve irade, bütün müşkillerle çarpışmaya başlamıştır. Muvaffakiyet, arttıkça artmıştır. Nihayet kazanç, yüzbinleri ve hattâ milyonları aşmıştır.

Para, insanı azdırır değil mi?.. Fakat Nuri Demirağ, azmamıştır. Az zamanda zengin olan züğürtler gibi, şımarmamıştır. O yine, mütevazı bir memur olduğu zaman nasıl tertemiz bir perhiz ve sükûnet havası içinde yaşamışsa, milyoner olduktan sonra da aynı saf hayat içinde yaşamıştır. Ve hattâ kendisi gibi bakir bir hayat içinde yaşattığı aile ve evlâtlarını ---ileride--- birer mirasvedi haline düştürmemek için, bir vasiyetname bile tanzim etmiştir. Bu vasiyetname, gayet basittir. Münderecatı:

«Bırakacağım servetten, evlâtlarımın yüksek tahsil ücretleriyle ailemin orta halde geçinecekleri mikdar ayrıldıktan sonra mütebakisi, hayır işlerine sarfedilecektir.» diye, necibane bir cömertliği ihtiva etmektedir).

NURİ DEMİRAĞ BU MUDUR?..

— Hayır.

.

23 Ağustos 1941 senesinde intişar eden (İnkılâpçı Gençlik) mecmuasının ikinci sayfasında, şöyle bir yazı vardır:

(Şahsî gayret ve idealler birleşip bir kül teşkil ettikleri zaman gayeye varılmış nazariyle bakılabilir. Azim ve teşebbüs, fertlerden başlayarak cemiyetlerin ve milletlerin bekasına mutlak surette müesirdir. Teşebbüs ve azmetmek, herhangi bir işin en basit riyaziye kaideleriyle halledileceği veçhile dörtte birinin yapılması demektir.

Ölçü mü istiyorsunuz?.. İşte, yirmi otuz yıl evvel topu topu birkaç on lira ile işe başlayan Nuri Demirağ.. işte, muazzam hangarları, hava meydanları ve atölyeleriyle ortaya koyduğu eseri...

Bu Türk, her zevkin ve idealin üstünde memleketinin idealini ve müdafaa cephesini düşünerek bugünkü kabiliyet ve randımanı

kazanmıştır. Ona, ne İsviçrenin, ne şuranın ne de onun bunun vereceği saadet, Türk olmanın ve hâkim yaşamının saadetini veremiştir.

Nuri Demirağ'ın ideali ve onun yenilmez gayreti ile göklerde haz ve sürurla seyrettiğimiz çelik kanatlar, gençliğin göğsünü imanla kabartmaktadır.

Bu Anadolu evlâdı, hiç şüphe edilmez ki Türk milletinin unutulmaz hürmet ve sevgisini kazanacak.. bilhassa milletimiz için hayati ehemmiyeti haiz olan teşebbüsünde hükûmetimizin en lüzumlu teşvik ve yardımını görecektir.

O vakit, çok geçmeden, Hayrettin iskelesindeki, Yeşilköydeki ve Divrikteki fabrika, atölye ve gök okullarının büyüyüp genişlediğini, Türk ordusu ve gençliğinin mühim ve bölünmez birer parçası olduğunu göreceğimize inanıyoruz. Nuri Demirağ, bütün vatandaşlarımız içinde şahsî servetini memleketin hayrına ve müdafaasına koyan ve harcayan, pek nadir bir vatandaşdır. Nuri Demirağ'a, içten gelen tebriklerimizi ve yurd müdafaası cephesinde sarfettiği yılmaz gayretinden dolayı en hararetli şükranlarımızı bildirirken para ve servetlerini birer köşeye, zevke ve eğlenceye saklıyan vatandaşlarımıza bu büyük vatandaştan dersi ibret almalarını ve teşebbüs kabiliyeti kazanmalarını tavsiye ederiz.)

Acaba bu satırlar, Nuri Demirağ'ı ifade edebilmiş midir?..

— Hayır...

— O halde, Nuri Demirağ kimdir?..

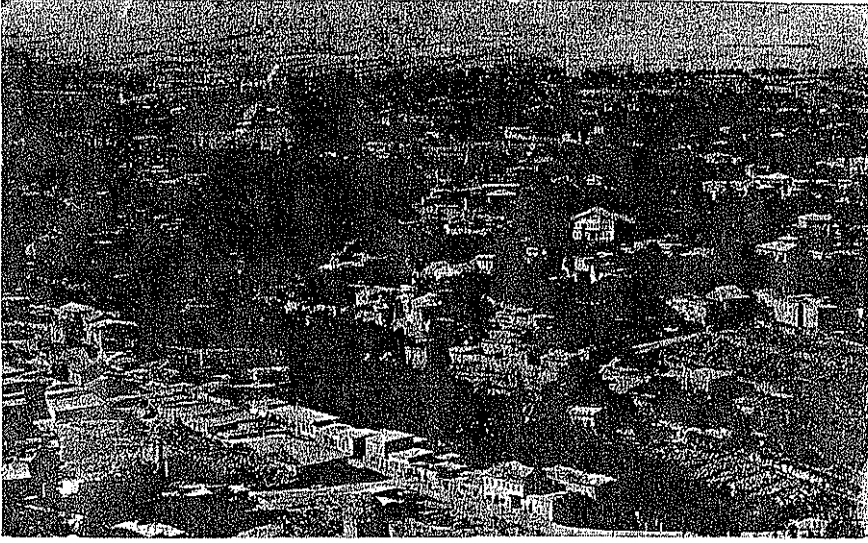
Bu suale cevap verebilmek için, onun varlığının başladığı yerden itibaren tetkik ve tahlillere girişmek lâzımgelir.

I

Ruhu idealist, dimağı realist olan Nuri Demirağ (Sivas) vilâyetine bağlı (Divrik) kazasının merkezi olan, aynı isimdeki kasabada 1302 tarihinde dünyaya gelmiştir. Bu kaza, devlet ve millete hayırlı hizmetler gören birçok zeki insanlar yetiştirmekle, hususî bir şöhrete maliktir.

Anadolunun ortasında, Sivas ile Erzincan arasında bulunan bu kasabanın havası, mutedildir. Umumiyetle ahalisi zeki ve sakin-dir.

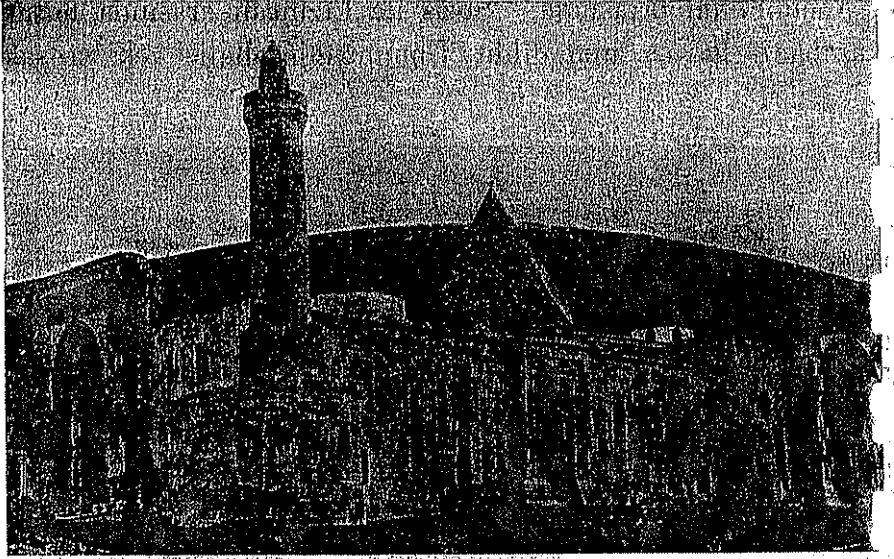

Divrik kazasının umumî manzarası

Divrik arazisinin büyük bir kısmı yalçın kayalardan ve yüksek şahikalardan müteşekkil olduğu gibi tabiî servet kaynakları da henüz inkişaf etmediği için halkı zengin değildir. Fakat kasabalıların ekseri zenginlerinden köylülerin en fakirlerine kadar hepsi cömerttir. Misafirperverdir. Kasabada ve köylerde, asalete ve ahlâk neza-

hetine ehemmiyet verilir. Aileler arasında, eski Türk türesine göre, yedi ceddini bilenler ve sayanlar az değildir. Adliye ve zabıta sicilleri, göze çarpacak derecede temizdir. Ahlâkî fezalet ile büyük cinayetler, enderen görülen şeylerdir. Ancak, arazi ve su meselelerinden dolayı arada sırada bazı hâdiseler vukua gelir. Yalnız, faizciliği bir aile mirası gibi benimsiyerek fakir kövlüleri istismar eden birkaç kasabalı, halkın zararına olarak birhayli servet edinmişlerdir. Fakat bunlar da kasabanın dürüst insanları arasında barınmaya haklarını anladıkları için İstanbul'a çekilmektedirler.

Verdiğimiz şu kısa malûmattan da anlaşılır ki Divrik, millî se-

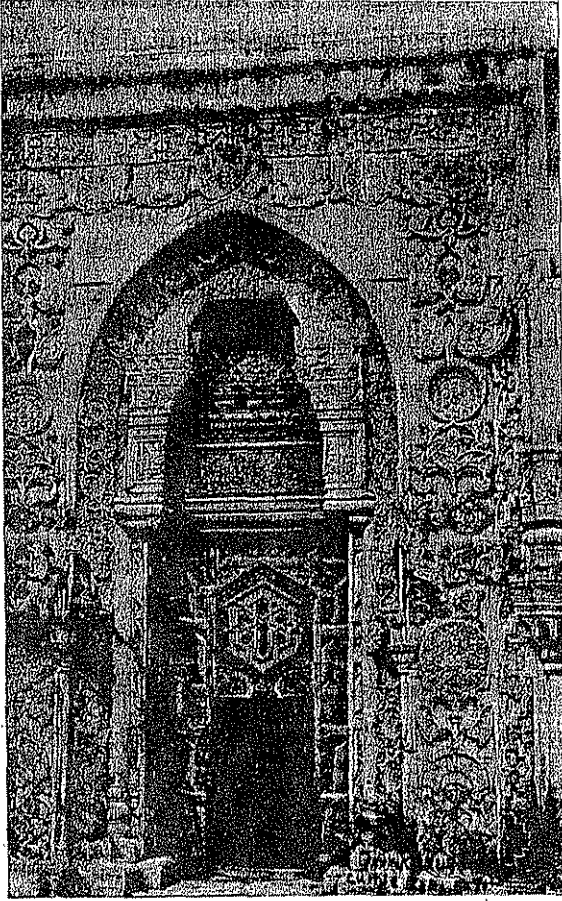

Tarih ve san'atın büyük şöhretini taşıyan meşhur (Ulu Cami)

ref ve asaletini muhafaza eden bir belvedir. Divrikliler ise her muhitte zekâlarını, ilim ve irfan istidatlarını; memleketleri verisi olduğu için, gurbet diyarlarında kanaatkârane çalışkanlıklarını gösteren kimselerdir.

Divrik tarihî bir belvedir. XI ve XII nci asırlara kadar, ıhl telif sahipler değiştirmiştir. Nihayet, Türklerin en şanlı hükümdarlarından (Alparslan) ın 1071 senesinde Bizans ordularını (Malazgirt) te perişan etmesini müteakıp kahraman kumandanları da

(Mengücek Han) isminde bir zata Diyarbakır, Erzurum, Erzincan, Kemah, Suşehri, Karahisar, Giresun ve havalisini tahsis etmesi üzerine, Divrikin mukadderatı bir daha tebeddül etmiştir. Bu büyük kumandan bu sahalarda bir Türk hükûmeti teşkil ederek merkez olarak Divrik kasabasını seçmiştir... İşte, o tarihten itibaren artık bu

Ulu Camiin kapılarından birisi..

kasaba, bir daha hiç değişmemek üzere, Türk hâkimiyeti altına girmiştir.

An'ane halinde intikal eden rivayetlere nazaran Mengücek Han Divrike yerleşirken beraberinde dört aile getirmiştir ki; bunlardan biri, sonraları (Mühürdarzadeler) ünvanını alan öz bir Türk aile-

sidir. Rivayete nazaran Divrikin okur yazarları, hep bu aileden türemiştir.

XIII üncü asırda (Hüsamettin Ahmet Şah) bir sanat bedia olan meşhur (Ulu Cami) i inşa ettirdiği zaman bu nefis İslâm âbidesinin hüsnü muhafazasında Mühürdar ailesini de vazifedar kılmış; bu tarihî aile, uzun zaman bu vazifeyi ifa eylemiştir. Fâni hayatın her şeyde olduğu gibi, Mühürdar ailesi de hâdisata tâbi olarak büyük istihaleler geçirmiştir. Muhtelif inkılâbata uğrayan ailenin serveti de, vârisler arasında taksime uğrayarak nihayet XIX uncu asırda ailenin son hafidi olan (Ömer Bey), Devlet hizmetini kabule mecburiyet hissetmiş.. ve Divrik Müstantıklığı vazifesini kabul eylemiştir.

Artık sıra, Ömer Beyin bir yuva teşkili meselesine gelmiştir. Bunun üzerine, Divrikin en namdar ailelerinden (Murat zadeler'in (1) torunu Ayşe Hanım) ile izdivaç etmiştir. Ve genç evliler, kabanın Süleyman Ağa mahallesinde, harem ve selâmlığı havi, iki katlı bir binaya yerleşmişlerdir.

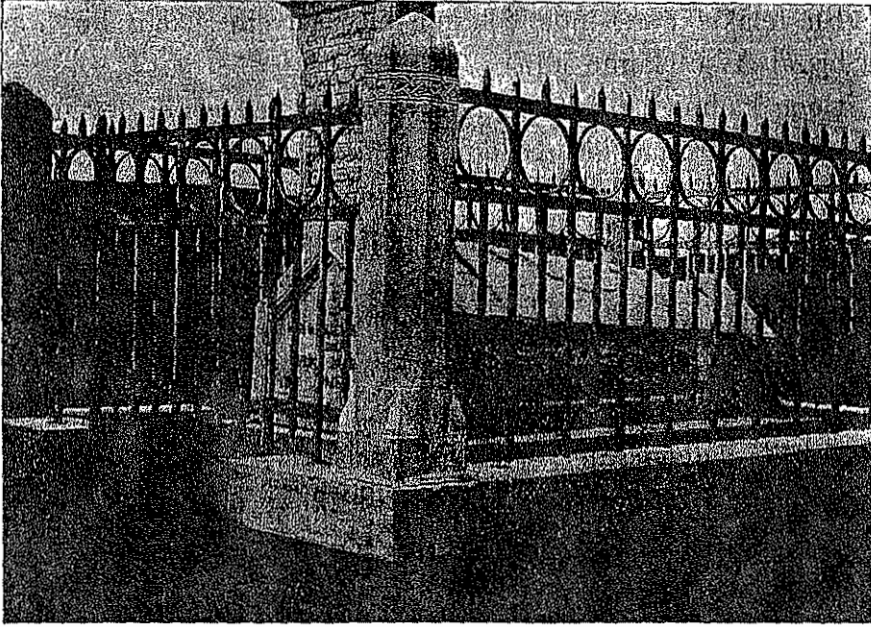
Ömer Beyin bütün varidatı, yalnız Müstantıklık maaşında ibarettir. Fakat Ayşe Hanımın zekâsı ve hüsnü idaresi bu mütevazı ailevi tam bir refah içinde geçindirmektedir.

İzdivacın ilk şenesi bu mesut yuva, bir çocuk sesiyle bir kat daha şenlendi. 1886 şenesi mayıs ayının 7 nci günü, Ömer Beyin bir erkek evlâdı dünyaya geldi. (Mehmet Nuri) tesmiye edildi.

1889 senesinde Abdürrahman Naci'nin doğumuyla aile büyük bir meserret daha hissetti. Fakat bu, uzun sürmedi. Aile reisi Ömer Bey, bir cinayetin tahkiki için gittiği bir köyde, mühim bir kaza geçirdi. Haşarı attan müthiş bir çifte yedi. Vakia bu çifte darbesi, büyük bir felâkete müncer olmadan geçirilmişti. Fakat Ömer Bey esasen şeker hastalığına müptelâ olduğu için, açılan yarayı tedavi edip kapamaya imkân görülemedi. O sırada vazife ile bulunduğu (Yıldızeli) de vefat etti (1305-1889).

(1) Murat zade Hacı Ali Efendi İkinci Sultan Mahmut devrinde İstanbul dışı idi. O devrin haysiyet ve şeref ashabına pek çok fenalıkları dokunan Hâlet Efendi'nin siayeti ile Divrik'e nefyedilmişti.

Ömer Beyin vefatı yalnız aileyi ızdırap içinde bırakmakla kalmadı. bütün o muhitte, büyük bir teessür uyandırdı. Çünkü genç müstantık, ahlâk salabeti, vazifesindeki ciddiyeti, ve halka hüsnü muamelesi ile herkesin hürmet ve muhabbetini kazanmıştı. Buna binaen, onun Hakkın rahmetine kavuşmasından mütevellit teessür, uzun müddet unutulamadı.

Nuri Demirağ'ın pederi Ömer Bey'in kabri..

Bugün bile ismi daima hürmetle yâd edilmekte olan merhum Ömer Bey, Yıldızeli kasabasının geniş ufuklara nazır olan kabristanında asırdide ardıc ağaçlarının altında, yatmaktadır. Hayatın fâniliğini ifade eden mezar taşında, şu ibrete şayan kitabe vardır:

*Girip ziri türaba güncü vahdet ihtiyar ettim
Kapandım bârigâh-ı izzete cismim gubar ettim
Tahammül etmeyip hicranına geçtim hayatımdan
Visâl-i yâr için ben böylece terk-i diyar ettim*

*Vatanda kaldı evlâd-ü-iyalim ben bu gurbette
Vefat etmekle ol bîkesleri pek nâledar ettim
Eğer tarih-i fevtimden haberdar olmak istersen
1305 de tekmil-i hayat-ı müstear ettim.*

Bu felâket karşısında çok müşkil vaziyette kalan biri vardı, o da bizzat Ayşe Hanım idi.

Genç kadın, henüz saadetine doyamadan, sevgili zevcini kaybetmişti. Bir taraftan bu ayrılığın kalbinde açtığı derin yaranın acılarını çekerken, diğer taraftan da yetim kalan iki küçük evlâdını yetiştirmek gibi güç bir vazifenin bütün ağırlığı, omuzlarına yüklenmişti.

Ayşe Hanım, o zaman üç yaşında bulunan Mehmet Nuri'ye daha henüz üç aylık olan Abdürrahman Naci'yi alarak Divrike ayırmıştı. Fakat vaziyeti çok nazıktı. O zamanın kanunları mucibi her iki çocuk ile validelerine, —otuzar kuruştan— doksan kuruş maaş tahsis edilmişti. Ayşe Hanım bu para ile iki çocuğun hem yaşelerini temin edecek, hem de onları cemiyet hayatına faydalı birer unsur olarak yetiştirecekti.

Mamafih bu nazık ve müşkil vaziyet, bu faziletkâr kadının zımmına zerre kadar hâlel getirmedi. O, her şeyden evvel mahrumiyyete göğüs germeye karar verdi. Zevcinin ruhunu rencide etmemek için hiç kimseden yardım istemedi. Mukadderatın kendilerine çizdiği hudut içinde, büyük vazifesini ifaya girişti.

Üç kişilik ailenin bütün geçimini, doksan kuruş aylıkla bir aylık dönüm tarlanın hasılatı temin ediyordu. Süleyman Ağa mahallesindeki ev kendilerinin olduğu için kira ücreti de düşünülüyordu.

Ayşe Hanımın memnun olduğu bir cihet varsa o da, ilk planda olan Nuri'nin sıhhati meselesi idi. Bu gürbüz çocuk, babasında kuvvetli bir bünye tevarüs etmişti. Bu itibarla, hiç bir sıhhiye karşılarında kalmadan, derhal tahsile başlayacak ve devam edecekti.

Ayşe Hanım; beldenin âdeti mucibince, oğlunu (Sıbyan mektebi) ne verdi. Malî vaziyetinin darlığına rağmen, mektebe başlatma merasimini tamamiyle icra ettirdi. Yetim yavrusunun, mahrumiyet karşısında malîzün olmasına asla meydan vermedi.

O devrin ilkokulunu teşkil eden sıbyan mektebi, esasen merhum Ömer Bey tarafından inşa ettirilmişti. Hattâ hocası olan (Küçük Hoca) da, yine Ömer Bey tarafından oraya yerleştirilmişti. Bu itibarla hoca tarafından Nuri'ye karşı farklı bir muamele gösterilmek icabederdi.

Fakat Nuri; keskin zekâ kudreti ve annesinin telkinleri sayesinde, vaziyeti herkesten daha iyi kavramış.. bir an evvel yetişerek annesinin omuzlarındaki yükü alıp bizzat yüklenmeye karar vermişti. O, işte bu düşünce ile, hocasından hiç bir müsamaha beklemedi.

Henüz beş yaşında olduğu halde, kitabına dört el ile sarıldı. Hocasının ağzından çıkanları kuvvetli hâfızasında saklayarak bir tek kelime bile kaçırmadı. Az zaman zarfında okuyup yazmaya başladı. Bu suretle herkesten evvel hocasının takdirini kazandı.

Nuri, diğer talebelerden çok farklı görünüyordu. Zekâsı ve kuvvetli hâfızası, ona âdeta bir mümtaziyet bahşediyordu. Bunlardan dolayı, hocası pek memnundu.

Nuri, arkadaşlarından da muhabbet görüyor; onun dostluğu, çocuklar arasında büyük bir kıymet teşkil ediyordu. Bundan dolayı hocası onu bir muavin gibi kullanıyor; paydoslarda çocukları sıraya koymak, tabur yapmak, teneffüslerde gürültüyü susturmak ve saire gibi ona vazifeler veriyordu.

Nuri; daha o yaşta iken bile, kendisinin teşkilâtçılığını gösteriyordu. Bu, nizam ve intizam işlerini büyük bir muvaffakiyetle idare ederken, arkadaşlarının, yardımına muhtaç olanlarını büyük bir isabetle seçiyor.. zayıfların himayesini üzerine alıyor.. arkadaşları tarafından döğülen çocukların derhal imdadına koşuyor.. kavganın, nizam önüne geçiyor.. iki tarafı da söyleterek hakemlik vazifesi ifa ediyor.. en gürültülü meseleleri bile, sulh tarikiyle halletmenin çaresini buluyordu.

Yaşı ilerledikçe, artık Nuri'nin karakteri beliriyordu. Ve bu arada onun en çok, arkadaşlarını idare kabiliyeti tebarüz ediyordu.

Eski bir âdete tebean, bazan mahalle çocukları toplanırlar; diğer bir mahallenin çocuklariyle (kavga) tabir edilen zorlu mücadelelere kalkışırldı. Haddi aşmamak şartıyla büyükler, çocukları bu mahalle kavgalarına müsamaha gösterirlerdi. Çünkü bunu bir nevi cenk oyunu telâkki ederler, küçüklerin bu gibi mücadeleler sinirlerini ve bünyelerini kuvvetlendirmekte fayda görürlerdi. Nuri; gürbüz vücudü ve kuvvetli adaleleriyle mahalle çocuklarının başı geçtiği günden itibaren, artık Süleyman ağa mahallesinin çocukları giriştikleri kavgalarda daima galebe ihraz ederlerdi. Çünkü o, yalnız yumruklarını ve bacaklarını kullanarak değil; aynı zamanda z kâsını gösteren bir isabetle arkadaşlarını icabeden yerlere tâbiye etmek ve tam zamanında hücumu geçmek suretiyle kitleleri sevk idare edebilmek sırrını da keşfeylemişti.

Arkadaşlarını ona bağliyan birçok sebepler mevcuttu. Çünkü Nuri, az zaman zarfında, mertlik ve fedakârlıklariyle bütün küçük dostlarını himayesi altına aldığı gibi, kendi gıdasından keserek fakir çocukları doyurmak gibi insanî hasletleriyle de onları kâmil kendisine minnettar ederdi.

Annesi, daima ona kuvvet verici şeyler yedirirdi. Bütçelerinin darlığına rağmen, o mektebe giderken çantasının içine, ekmeğe rılmış bal ve kuru kaymaktan mürekkep düremeçler koymayı ihmal etmezdi. Lâkin ekseriya bunları yemek Nuri'ye kısmet olmazdı. Çünkü onun arkadaşları içinde, kendisinden fazla gıdaya muhtaç olanlar vardı. Nuri, annesinin kendisi için büyük itinalarla yaptığı düremeçleri onlara yedirmekten büyük zevk duyardı.

Çok geçmeden, onun bu âdetini annesi de öğrenmişti. Fakat oğlunun cömertlik hislerini kırmamak için müsamaha göstermek tercih etmişti.

Zaten bu faziletkâr kadının en büyük gayesi, oğlunun insânî ve vicdanî duygularını tamamiyle inkişaf ettirmekti. Bunun için, oğlunun ruhî terbiyesini bizzat deruhte eylemişti. Boş zamanlarında

onu karşısına oturtuyor; hikâyelerle, darbimesellerle karıştırarak ettiği nasihatlarla, küçük Nuri'ye, hayatın en büyük derslerini veriyordu.

Merhum Ömer Beyin zevcesi Ayşe hanım, artık Nuri'nin hem anası, hem babası, hem hocası olmuştu. Ve Nuri de bu zeki, hassas ve görüşleri çok kuvvetli anasının tesiri altında bulunmaktan büyük bir zevk duyuyor.. ona mutlak surette hürmet ve itaat göstererek en küçük bir itaatsizlikte bulunmayı aklından bile geçirmiyordu.

Asıl dikkate şayan olan cihet şurasıdır ki Ayşe Hanım, oğlunun bütün istidatlarını keşfetmişti. Buna binaen her şeyden evvel oğlunun dinî ve millî terbiyesine ehemmiyet vermişti. Nuri; dedelerine ve Türk an'anelerine ait menkıbeleri dinlemekten büyük bir zevk alıyordu. Bundan da ileride bir tarih meraklısı olacağı anlaşıyordu. Ayşe Hanım, onun bu istidadını anladıktan sonra artık hiç bir fırsatı fevt etmiyor; (Mühürdar ailesi) ne, kendi ecdadını teşkil eden (Murat zadeler) e dair bildiği fıkraları naklettikten sonra:

— İnsan; geçmiş şeyleri öğrenmeli.. büyüklerin gittiği iyi yolda yürümelidir. diye, oğluna rehberlik ediyordu.

Bu nasihatlar, daima tesirini gösteriyordu. Artık az çok idrak devrine gelmiş olan Nuri, bilhassa Türk terbiye ve âdetlerinden dışarı çıkmıyor; ecdadına benzemek gayesiyle, millî ve an'anevî şeref ve fazilet yolundan ayrılmamaya son derecede ehemmiyet veriyordu.

Başında baba baskısı olmiyan yetim bir çocuk, ahlâk, usul ve kaidelelerinden pek çabuk inhiraf edebilirdi. Fakat o her şeyden evvel, iffet ve istikamet ne demek olduğunu öğrenmişti.

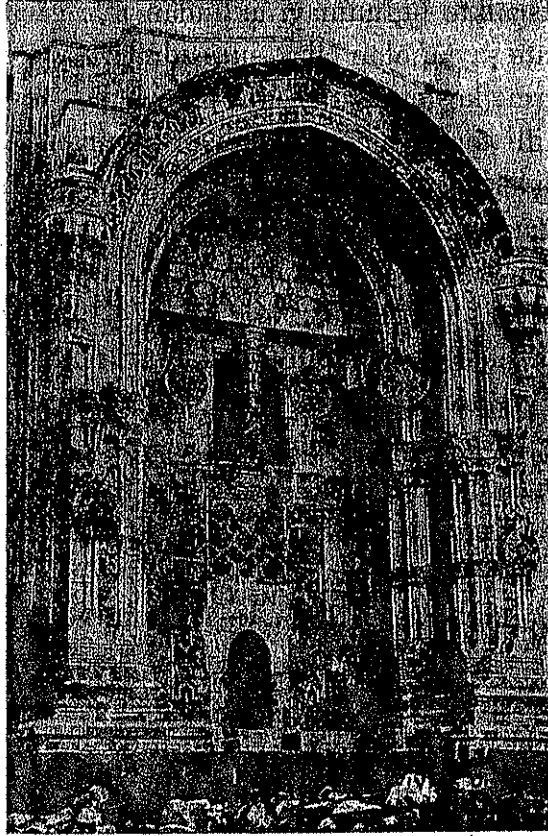
Meselâ; bazı çocuklar, görenek belâsı olarak sigara içiyorlardı. Nuri, bunları hoş görmüyor; menetmeye çalışıyordu.

O, yalandan nefret ediyordu. Arkadaşlarının yalan söylemeleri için bütün gayretini sarfeyliyordu.

Bazı çocuklar, ağaçlara tırmanarak kuş yuvalarını bozuyorlardı. Nuri, bu zalimane hareketlere tahammül edemiyor; bu merhametsiz arkadaşlarıyla şiddetli mücadelelere girişiyordu... Hattâ,

hayvanlarını döğen ve onlara fazla yük yükleten köylülere çıkışt bile vâki oluyordu.

Nuri Demirağ'ın küçüklüğünü bilen ve onu yakından tetk eden bir zat, —son Divrik seyahatimde— bana şunları anlat — Tuhaftır. Onda, çocukluğundanberi, sanat eserlerine ka

Ulu Camiin diğ er bir kapısı..

büyük bir alâka vardı... Çok iyi hatırlarım. Daha henüz yedi yaş da iken, Ulu camie gider, o tarihî mabedin bir sanat bediası ler meye şayan olan kapısının karşısına geçer.. bir dantel gibi işlenr olan taşları uzun zaman, büyük bir hayranlıkla temaşa ederdi

Bir gün, böyle bir temaşa esnasında, yine ona rastgelam.

andaki düşüncelerini öğrenmek istedim... Yüzüme baktı. Gülümse-di. Dalgın dalgın, bana şu cevabı verdi:

— Bu taşları, nasıl oymuşlar.. sonra, bu koca koca kayaları düzgün bir surette üst üste nasıl koymuşlar?.. Onları düşünüyorum. dedi.

Şu halde, (yapıcılık) ruhu onda, daha çocuk yaşında iken be-lirmişti.

Onun gençlik hayatı hakkında yazılmış, şöyle bir yazıya da rastgeldim:

(Nuri Demirağ'ın hayata atılışı, Divrik Rüşdiye mektebini bi-tirmesiyle başlar.. Her sınıfta, bütün derslerden tam numara ala-rak birinciliği muhafaza etmesi, mektep idaresince onun muallim vekili olarak mektepte alkonulmasına sebep olmuştur.

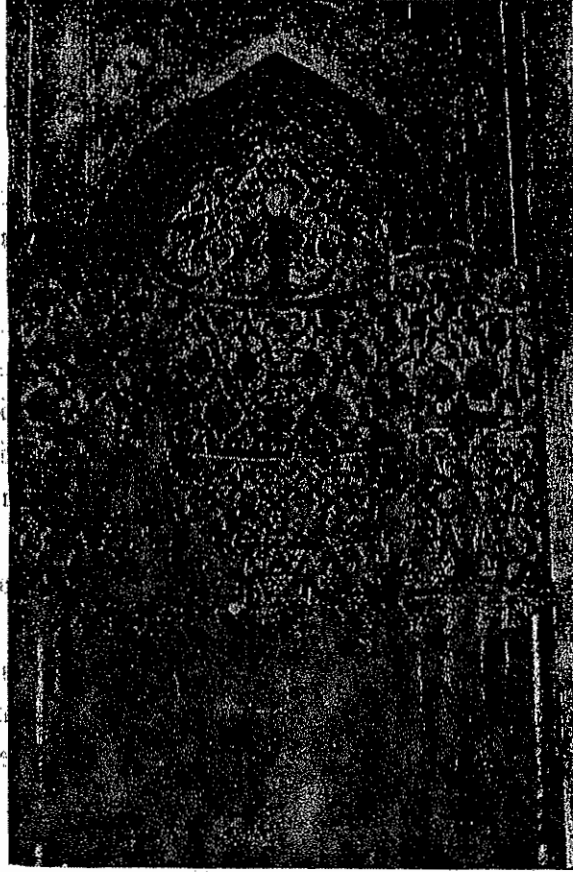
Onun muallim muavinliğine tayini, mektebin başmuallimi olan (Süt Molla) nın (1) büyük bir teveccühü eseri idi. Çünkü, yük-sek fazileti ile bütün Divrik halkının hürmet ve tekrimini kazanmış olan bu zat, gözü gibi sevdiği (Nuri) nin doğruluğuna ve dürüstlü-ğüne kanaat getirmişti.

Bir gün mektepte, cemaatle öğle namazı kılarlarken şöyle bir hâdise cereyan etti. Talebelerin en yaramazlarından Abdi, yanyana namaz kılan ve namazın sünnetini kılmış ta farz ile sünnet arasında intizarda bulunan (Nuri) ile (Hasip) in arasına girmek istedi. Ha-sip, hemen Abdi'nin dizinde tuttuğu yün atkırı eline aldı. Bir ucu-nu Nuri'nin eline tutuşturarak öteki ucunu da kendi tutup çekmeye başladı.

(1) «Süt Molla» (Dâr-ül-muallimin) in ilk talebelrindendi. Mektepten, birin-cilikle neşet etmişti. Kendisine derhal maarif müdürlüğü ve saire gibi parlak vaz-i-feler teklif edildiği halde hepsini reddetmiş; doğduğu beldenin ilim ve irfan hayatı-na hizmet etmek için, (Divrik) kasabası rüşdiye hocalığını kabul edecek derecede feragat göstermişti. Arabî ve farisî lisanlarını çok iyi bilirdi. Mükemmel bir riya-ziyeci idi. Aynı zamanda, 1288 ve 1293 Rus harplerine gönüllü olarak iştirak eden vatanperverlerdendi. Divrikte yapılan Rüşdiye mektebinin bânisi de o idi. Kırk beş sene zarfında o mektepte binlerce talebe yetiştirmiş; ve bu müddet zarfında maaşından başka, hiç kimseden on para kabul etmemişti. Hulâsa, faziletin ciddiden timsali olan bu zat daha bâlâ Divrik kasabasında ve bütün talebeleri arasında hayır ile yâd edilen mühim bir şahsiyettir.

Atkı, ikiye bölündü: Bu hale kendisi sebebiyet vermekle beraber Abdi namazın sonunda ikiye parçalanmış olan atkıyı alarak Süt Molla'nın karşısına dikildi. Annesinin kendisini döveceğinden bahsederek şikâyet ve tazminat istemeye başladı.

Süt Molla; atkıdan ziyade, namaz esnasında cereyan eden su-

Ulu Camii'nin Mihrabı

ça ehemmiyet verdi. Derhal Nuri ile Hasip'i huzuruna celbederek isticvap etti.

Hasip, cürmünü inkâr etti. Fakat Nuri, hakikati itirafından çekinmedi. Aynı zamanda; annesinin verdiği on para haftalığa, Hasip bin kırk para haftalığının da inzimamıyla, beş kuruş kıymetindek atkının yenisini almak suretiyle ödeyeceğini de ilâve etti.

Süt Molla, suçluları cezalandırmak için, öküz kuyruğundan yapılmış olan kamçısını eline almıştı. Hasip, sağ elinin içine üç darbe yedi. Sıra, Nuri'ye gelmişti. Hayatında, hiç kimseden bir fiske bile yememiş olan Nuri, ilk defa olarak gururunun incineceğinden dolayı son derece müteessirdi. Fakat suçlu olduğu için de, cezayı tabîî görmek lüzumunu hissetmişti.

Lâkin dayak sırası kendine gelince Süt Molla başını ona çevirdi:

— Nuri!.. Sen de aynı cezaya müstahaktın. Fakat doğruyu söylediğin için seni dayaktan da, tazminattan da affediyorum.

Hoca, Abdî'ye dönerek:

— Sen de, yırtılan atkıyı annene götür, tamir etsin. Öylece kullan. Tazminat falan yoktur. dedi.

Bu hâdis, Nuri'nin üzerinde çok büyük bir tesir husuile getirdi. Doğruluğun mükâfatsız kalmıyacağını kafasına yerleştirdi. Nettekim onun bu doğruluğu, Süt Molla'nın da nazarı dikkatini celbetmişti. O günden itibaren Nuri'yi bir kat daha sevmiş; mektebi bitirdikten sonra onu yanından ayırmak istememişti.

Fakat bu işten gelen menfaat, ailenin maddî ihtiyacını tatmine kâfi değildir. Artık küçük kardeşi Abdürrahman Naci büyümeye başlamıştır. Annesinin senelerdenberi yaptığı fedakârlık, tahammül derecesini aşmıştır. Ne hükûmetin bağladığı doksan kuruş aylık ve ne de birkaç dönüm tarlanın senelik varidatı, ailenin ihtiyacını temine kâfi değildir. Aynı zamanda küçük Nuri epeyce büyümüş; idrak siunine gelmiştir. Annesinin senelerdenberi çektiği üzüntüleri, mihnet ve meşakkatleri artık o fedakâr kadının üzerinden alarak ailenin iâşe mesuliyetlerini omuzlarına yüklenmeyi düşünmektedir. Fakat bu düşünceyi tatbik için, Rüşdiye mektebinde muallim vekilliğinden alacağı maaş, kâfi değildir.

İşte o, tam bu düşüncelerle meşgul iken, hiç beklenilmiyen bir fırsat zuhur etti. 1322-1906 senesinde. Ziraat Bankasında memura ihtiyac görülerek bir müsabaka ilân edildi.

İstikbalin Nuri Demirağ'ı, hayat mücadelesinde ilk celâdetini

bu işte gösterdi. Hiç tereddüt etmeden müsabakaya girdi. Muvaffakiyet ihraz etti. Ve bankanın (Kangal) kazasında teşkil ettiği şubeye memur tayin edildi.

Henüz on yedi yaşında bir gencin, yeni teşekkül eden bir banka şubesinin başına geçmesi, basit bir hâdise değildi. İmtihanda muvaffakiyet kazanıldıktan sonra, asıl aranılan mühim bir şart vardı ki o da emniyet ve itimat meselesi idi. Banka binlerce lirasını rastgele bir kimseye, bahusus on yedi yaşında tecrübesiz bir gence veremedi... Fakat, etti. Çünkü (Mühürdar) ailesinin torunu ve merhum müstantik Ömer Beyin oğlu, daha o yaşta kazanmış olduğu şeref ve haysiyet ile Bankanın istediği emniyet ve itimadı talimatıyla haizdi. Nitekim Banka idaresi tarafından onun hakkında yapılan tahkikat uzun sürmedi. Günün birinde;

(Divrik eşraf ve hanedanından, Mühürdarzade Merhum Müstantik Ömer beyin niyadumu Nuri Bey, 400 kuruş maaşla bankamızın yeni teşekkül eden Kangal şubesi memurluğuna tayin edilmiştir. Kendisine, tebliğat ifası...)

Diye kaymakamlığa bir telgraf geldi.

Nuri Beyin bu bankacılık memuriyeti, kendisine çok büyük faydalar temin etti. İlk defa karşılaştığı malî, ticarî ve iktisadî meseleler, ona âdeta ders verdi.

O tarihte Ziraat Bankasının muamelâtı ve idare sistemi, diğer Devlet daireleriyle kıyas edilemeyecek derecede mükemmeldi. (Bu zaafa) usulü de henüz tatbik edilmekte idi. Nuri Bey, bankanın bu nazik ve hassas vaziyetini derhal kavramakta gecikmedi. Ancak bankanın aslî müşterileri olan çiftçilere karşı güç gelen bazı formaliteler vardı ki, Nuri Bey bunları beğenmedi. O güçlükleri kolaylaştırmak için teşebbüslere girişti.

Nuri Beyde, babası Ömer Beyin ruhu tecelli ediyordu. Bir taraftan vazifesine karşı şiddetli bir rabıta gösterirken, diğer tarafta da halkın haklarını gözetiyor; böylece vicdanının necip hislerini tatmin ediyordu. Aynı zamanda hem âmirlerinin teveccühünü, her de halkın muhabbet ve minnettarlığını celbederek muhitinde şeref bir nam kazanıyordu.

Fakat; bu genç bankacının günden güne inkişaf eden ruhu, artık Kangal gibi dar bir sahaya sığmıyordu. Kuvvetli enerjisi, onu büyük hamlelere sevk ediyordu. Lâkin o acele etmiyor. Ruhunun inkişaf eden hissiyatını ve enerjisinin aradığı sahayı bulabilmek için zaman ve imkân bekliyordu.

Böyle olmakla beraber, bir an bile boş durmuyordu. Bir taraftan banka muamelelerinin bütün inceliklerine nüfuz edebilmek için inceden inceye tetkiklerde bulunurken, diğer taraftan da umumî malûmatını artıracak tettebbüllerle meşgul oluyor; vaktini boş geçirmiyordu.

Genç bankacı, kendisi gibi genç memurların sık sık tertip ettikleri zevk âlemlerinden daima uzak yaşıyordu. Sigara içmiyor. İçki kullanmıyor, oyun oynamıyordu. Hayatı, temiz bir perhizkârlık içinde devam edip gidiyor; okumaktan yorulduğu zaman, kırlarda at gezintilerine çıkarak sıhhat ve taravet iktisap ediyordu. Gürbüz vücudu, bir kat daha kuvvetleniyordu.

Bu atlı kır gezintileri, Nuri Beyi az zamanda iyi bir binici haline getirmişti. Bu hal, günün birinde, onun hayat tarihine bir kahramanlık macerasının karışmasına sebebiyet verdi.

O tarihte Kangal kaymakamı olan zat, Irak kazalarından birinde memur iken buraya tayin edilmişti. Ve gelirken de, cins bir arap atı getirmişti. Fakat atı, iyi terbiye edememişlerdi. Huysuzlandırmışlardı. Tepip ısırması yüzünden, süvari zaptiyeler atın yanına yaklaşamıyorlardı.

En zor işlere atılmaktan zevk duyan Nuri Bey, bu haşarı ata binmeye azmetti. Ve her cuma at koşuları yapılan ve crit oynanan meydana gitti. Kaymakamın atı da, bu meydanın methalinde, üstü kapalı ve yanları açık bir çardağın altında idi. Zaptiyeler onu da meydana çıkarıp dolaştırmak istiyorlardı. Lâkin, hiç durmadan etrafına çifteler savuran ata yaklaşmaktan çekiniyorlardı. Bin müşkilât ile atın üzerine eğer kapatıldı. Nuri Bey, o kadar çevik ve mâhirane bir surette sıçradı ki, bundan at bile şaşırды. Ve sonra, çılginca bir sür'atle ovaya doğru fırladı.

Koşu meydanını dolduran halkın nazarları, kanatlı bir kuş gibi uçan atı takip ediyordu. Nuri Beyin bu cüretkârane hareketi herkese korku ve heyecan veriyordu. Halbuki o, hayvanı kendi çılgınlığına terketmişti. Koşan, sıçrayan, şaha kalkan, çifteler savuran hayvan, korkunç haşarlıklar gösterdi. Nihayet tabii zekâsiyle, üstündeki binicinin pervasızlığını anlamış olacak ki, yavaş yavaş sü-kûnet kesbetti.

O zaman Nuri Bey, hâkimiyeti tamamiyle eline aldı. Onu, şiddetle kırbaçladı. Geniş bir saha içinde yoruncaya kadar birkaç defa dolu dizgin koşturdu. Tamamiyle yorgun düşürdükten sonra, yarış meydanına gelerek, bembeyaz köpükler içinde kalmış olan hayvandan indi. Ve, hayretler içinde etrafını saranlara gülümsiyerek, yorgunluktan kuyruğu, kulağı düşmüş atın dizginini zaptiyelere teslim ederken:

— Gelecek defa, yine bineceğim. dedi.

Naklettığımız şu vak'a, belki ehemmiyetsiz gibi görünür. Fakat esas itibariyle mühimdir. Çünkü —zaten halk arasında muhtelif iyilik vesileleriyle şöhret kazanmış olan— bankacı Nuri beyin maruf olan meziyetlerine birşey daha ilâve etmiştir. Ve ona halk tarafından, derhal bir de kahramanlık vasfı ilâve edilmiştir. Bu da, onun gençlik karakterini tebarüz ettiren bir misal mahiyetindedir. Bundan dolayı, naklettığımız bu hâdise, hususî bir ehemmiyeti haizdir

Kangal gibi dar bir muhitin Nuri Beyi bir türlü tatmin edemediğinden bahsetmiştik.

Genç bankacıya, bir kaza merkezinin mütevazı bankasını idare etmek pek hafif geliyordu. O, artık tamamiyle kavradığı banka muamelâtını daha geniş sahada tatbik etmeyi düşünüyordu. Ve bilhassa, düşüncelerine uygun gelmiyen bir takım usuller vardı ki, bunları ıslah etmek lüzumu üzerind etevakkuf ediyor; yazdığı ıslahat lâyhalarını, bankanın Sivas merkezi vasıtasıyla İstanbuldaki Umur Müdürlüğüne gönderiyordu.

Bu lâyihalara merkezde ehemmiyet veriliyor; Sivas havalisine giden müfettişlere, Nuri Bey ile temaslarda bulunularak lâyihalar hakkında izahat alınması emrediliyordu.

Nuri Bey lâyihalarını büyük bir talâkat ve isabetle müdafaa ediyor; Bankanın menfaatini gözetmekle beraber halkın da zarar etmemesi için çareler gösteriyor; iki taraf için de faydalı bir muvazene husule getirerek halkı bilhassa muhtekir faizcilerin elinden kurtarmak istiyordu.

O havalide ve bilhassa Divrikte (mürabahacı) denilen zâlim bir zümre vardı ki bunlar, köylülerin kanlarını, iliklerini emiyorlardı. Herhangi bir sebeple paraya ihtiyacı olan köylülere görünüşe nazaran pek ehemmiyetsiz bir— faizle para veriyorlardı. Fakat köylülerin aleyhine olarak öyle senetler tanzim ediyorlar, öyle hileler kullanıyorlardı ki, artık bunlara ipotek edilen tarlalardan hayır kalmıyordu. Köylülerin, o ehemmiyetsiz addedilen faiz paralarıyla birkaç defa borcun ödenmesine rağmen, rehin verdikleri tarlalar da bir türlü o zâlim faizcilerin ellerinden kurtarılamıyordu.

Nuri Bey, köylülere kolaylıklar göstermek suretiyle, o meş'um mürabahacılarla mücadeleye girişmek için ne mümkünse yapmak istiyordu. Bunun için de, köylülerle banka arasında cereyan edecek ipotek muamelelerinin azamî derecede kolaylaştırılmasına gayret gösteriyordu... Bilhassa, borçlarını ödeyemiyen köylülerin tarlaları haczedilirken, tapu memurlarının borçlulardan (kâtibiyye) namı altında aldıkları (bir kuruş) paraya bir türlü tahammül edemiyor:

— Malı haczedilmekten yüreği yanan fakir bir köylüden, üstelik bir de kâtibiyye almak insafa sığar mı, hiç?.. Bir kuruş bir kuruştur. diye, haksızlığa isyan ediyor.. bu usulün kaldırılması için bankanın umumî merkezine takrirler ve lâyihalar gönderiyordu... Nuri Beyin bu isyan ve mücadelesi, nihayet tesirini gösterdi. Tapu teşkilâtının tensikâtı esnasında, o paranın alınmasından sarfınazar edildi.

Nuri Beyin emekleri boşa gitmedi. Bir buçuk sene zarfında gösterdiği faaliyet ve vukuf sayesinde, umumî merkezin derhal nazarı dikkat ve takdirini celbetti. Terfian, (Koçkiri) kazası banı memurluğuna tayin edildi.

Bu terfi, bankacılıkta pek seri sayılabilirdi. Fakat Nuri Bey gösterdiği ehliyetle, bunu hak etmişti. O, Kangaldan ayrılırken Kangal ve havalisi halkı ne derecede mahzun ve müteessir olmuşlarsa onun şöhretini işiten Koçkirililer de o derece büyük bir memnuniyet hisseylemişlerdi.

Nuri Beyin Koçkiriye tayininin, o civar halkı için cidden büyük bir nimet olduğuna kanaat getirmekteyim. Çünkü, onun Koçkiride göstermiş olduğu celâdet hakkında, yazılmış olan bir yazı aynen aşağıya dercederek bu kanaatimin sebebini izah edeceğim:

(1909 senesinde, Koçkiri ve havalisinde, görülmemiş bir kuraklık bütün mezruatı kasti, kavurdu. Sonbaharın daha ilk günlerinde kıtlık başlamış; teşrinlere doğru bütün şiddetiyle kendini gösteren açlık, köylerin dağılmasına ve halkın kafil kafil ve perişan bir vaziyette nahiye merkezine ve kasabaya sığınmalarına sebep olmuş; bu halin daha ziyade genişlememesi için hükûmetin ittihaz etmekte olduğu tedbirin kâfi gelmemekte olduğu da artık anlaşılmıştı.

Kış başlamış. yollar kapanmıştı. Mevcut yollardan açık havaslarda bile selâmetle seyahat ve nakliyat temin edilemiyordu. Cumhuriyet hükûmetinin büyük eserlerinden olan şimendifer, şose gibi muvasalatı temin eyliyecek medenî vasıtalar, o zamanı gören insanların hayalinde bile yaşamıyordu. (Buğday anbarında açlıktan ölmek) gibi bazı seneler kuraklık tesiriyle yurdda taraf taraf husul gelen kıtlık yüzünden birçok köylerimiz dağılıyor; çiftçilerimiz açlıktan telef oluyordu. İşte bu suretle, Sivas gibi en zengin bir zahire anbarımızın yanbaşındaki Koçkiri köylerinin yardımına koşmak maddeten mümkünsüz bir hale geliyordu.

Kasabaya iltica eden köylüler, binaların saçakları altında, cami duvarlarının rüzgârlardan masun kalan taraflarında, boş ahırlar-

da barınmıyorlar; sonbaharın sisli ve yağmurlu havalarında, yazın kızgın güneşleri altında toprağı sürüp çapalıyarak, kan terlere bata-
rak kendi elleriyle yetiştirdikleri, sonra yine harman ederek zengin
mültezimlerin anbarlarına doldurdukları öz haklarına, şimdi boyun-
larını bükerek avuç açmaya mecbur oluyorlardı.

Köylü dilenmesini bilmez... Üşüyen ellerini kuşaklarına soka-
rak halsiz, mecalsiz, perişan bir halde hükûmet konağının önünde,
gözleri kaymakam odasının penceresine dikilmiş, sıra bekliyorlardı.

Kaymakamın riyaseti altında içtima eden kaza idare meclisi
tedbir olarak bula bula bir iane defteri açılmasına karar vermişti.
Bu defter, çarşı pazar dolaştırılırken, içinde adı yazılı olanlar, daki-
kalarca tereddütler geçiriyorlar.. münakaşalara giriyorlar.. her ge-
çen dakikanın, aklıktan bitap kalan zavallı köylülerin hayatlarına
mal olduğunu düşünmeye lüzum bile görmüyorlardı.

Bu feci vaziyetten en çok müteessir olan, Bankacı Nuri Beydi.
O, bu vurdum duymazlık karşısında, âdeta kabına sığmıyacak bir
hale gelmişti. Her akşam, oturduğu evin alabildiği kadar aç köylü-
yü peşine takarak misafir götürüyordu. Onların karınlarını doyuru-
yor, hastalarına ilâçlar veriyordu. Şuradan buradan tedarik ettiği
elhise ve çamaşırları da, çıplaklara giydiriyordu. Böylece, Koçkiri'-
nin zenginlerine bir ibret ve hamiyet dersi vermek istiyordu. Fakat
bunun, pek az tesiri görülebiliyordu.

Nuri Bey, bununla da kalmıyordu. Her sabah Bankaya gider-
ken Kaymakamın odasına uğrayor:

— Bu iş, böyle yürümez. Sür'atli tedbirler alalım. Her gün
ölüm tehdidi altında bulunan bu aç zavallıları kurtaralım. Yoksa biz,
vicdan mesuliyetinden kurtulamıyacağız.

Diye şikâyetlerde bulunuyor. Ve kaymakamın aciz içinde kıvr-
randığını görünce;

— Canım!.. Bankanın hazineye ait ayniyat anbarları zahire
ile dolu. Bunları açalım, dağıtalım.

Diye bulduğu en isabetli çareyi ileri sürüyordu.

Bundan daha makul hiç bir çare olamazdı. Koçkiri kazasının

380 pare köyünde, mikdarı 172 yi geçen anbarı vardı. Kasabanın sokaklarında, evlerin saçakları altında yüzlerce köylü aç, sefil, perişan bir halde boynunu bükerek ölümü beklerken; o anbarlardaki binlerce kile zahireyi, fareler yiyorlardı.

Fakat Kaymakam, Nuri Beyin teklifini ciddi bir tedbir olarak telâkki edemiyordu. O, zahireyi halka dağıtmaktan mütevellit bir mesuliyet altına girmek istemiyordu. Çünkü vaziyet te, gittikçe vehamete doğru yürüyor; daha büyük mesuliyetler karşısında kalmaktan korkan Kaymakam:

— Evet.. anbarlardaki zahireyi dağıtmak fena olmayacak. Bari, (Vilâyeti celile) den istizan edelim.

Diye, Nuri Beyin teklifine yaklaşıyordu. İş'ar, istiş'ar, ve istizanlarla geçecek zamanın, kaç hayata mal olacağını düşünemiyor; günlerdenberi yapılması lâzımgelen bu hareketi geciktirmenin o büyük vicdan mesuliyetini, hiç hesaba katmıyordu.

Nuri Bey, aciz ve teredditle hiç bir işin halledilemeyeceğine emindi. Bunu, kaymakamın gösterdiği vaziyet te isbat etmişti. Bu hal karşısında artık daha fazla sabredemedi. Vicdan mesuliyetinden kurtulmak için resmî mesuliyeti üzerine alarak, derhal harekete geçti.

— Ziraat Bankasına ait anbarlardaki sekizde bir hisseyi halka tevzi edeceğim diye, köylere gitti. 172 anbardaki zahirenin tamamını mîrî fiyatı üzerinden, halka tevzi etti.

Fakat bu hareket yolsuz görülerek, Nuri Bey aleyhinde derhal resmî takibat başladı. Hattâ azli ve tevkifi ihtimali bile vardı. Fakat, pek açık olan hakikat karşısında, Nuri Beyin aleyhindeki tahkikat derhal onun lehine bir şekil aldı. Herhangi bir surette cezalandırılması şu tarafa dursun, bilâkis o insanî hareketi takdir ile karşılandı. Böylece Nuri Bey, Koçkiride halkın minnettarlığını kazandı.

Şunu da ilâve etmek lâzımdır ki onda, bu hâdisenin hâtırasını bugüne kadar taşıyan bir eser vardır. O, bu eseri, insanî bir vazife uğrunda can vermesine ramak kalmış iken —Harp meydanında

kazanılmış şerefli bir yara gibi— almıştır. Herhalde, bunu anlatmak ta faydalı olacaktır. Şöyle ki:

Nuri Bey, anbarlardaki zahireleri halka dağıtmak için bir köyden diğer köye giderken orman içerisinde şiddetli bir kar tipisine tutulmuş, yolunu şaşırmıştı. Atı ile beraber, kara saplanmıştı. Kendisini kurtarabilmek için sarfettiği emekler, boşa gitmişti. Ölüm tehlikesi pek açık bir surette başgöstermişti. Artık, mukadderata tâbi olmaktan başka hiç bir çare kalmamıştı. Nuri Bey de öyle yaptı. Yem torbasını atının başına takarak ve omuzlarındaki yarıcıya sarınarak ölümü beklemeye başladı.

Halbuki, gideceği köyde köylüler sabırsızlıkla onu bekliyorlardı. Akşam karanlığı çokmeden evvel o köye gelmesi icabeden Nuri Beyin meydanda görünmemesi üzerine telâş başladı. Bahusus akşamdan yağın karın gece bir tipi halini alması, bu telâşı büsbütün artırmıştı. Sabah olur olmaz bütün köylüler evlerinden fırladı. Dik-katli bir araştırma başladı.

Bu araştırma evvelâ netice vermedi. Nuri Beyin yarı donmuş bir halde bulunduğu yer, pek güç keşfedilebildi. Hemen, köye nakledildi. Güç hal ile ölüm tehlikesinin önüne geçildi. Fakat, incimat alâmetleri belirlediği esnada, sağ bacağının diz kapağına yakın bir yerde hasıl olan eser, o korkunç hâdisenin ebedî hâtırası olmak üzere, tabiat tarafından oraya nakşedilmişti.

Bu hâdiseden sonra, artık Nuri Bey halk nazarında âdeta bir (hâmî) mevkiini ihraz etti. İşleri için kasabaya gelenler, ona danışmadan hiç bir şeye teşebbüste bulunmuyorlardı. Ve onun reyini, her şeyden üstün tutuyorlardı.

Bu vaziyet, Nuri Beyin de hoşuna gidiyordu. Bilhassa köylülerle bu sıkı temastan birçok istifadeler ediyor; onların içtimâî hayatını, ruhî temayülâtını, yakından tetkik ederek birçok tahlillerde bulunuyordu. Böylece (halk) ve (köylü) mefhumunu, bütün incelikleriyle anlıyordu.)

Meşrutiyet ilân edilmişti. Birçok hâdiseler geçmişti. Maliyede büyük mikyasta ıslahat başlamıştı. Bunun için memur arıyorlar; bil hassa Ziraat Bankasından yetişenleri tercih ediyorlardı.

Nuri Bey, artık önünde bir faaliyet sahası açıldığını görüyor; kendisine pek dar gelen kaza merkezlerinden bu geniş sahaya almak zamanının hulûl ettiğine kanaat getiriyordu.

Verdiği kararı tatbik etmek, hem ona ve hem onu seven h. ka çok güç geldi. 1911-1327 senesi iptidalarında Koçkırîden İstanbul'a hareket ederken, pek hazin bir veda mērasımı cereyan etti. İki tarafın döktüğü göz yaşlarının samimiyetinden, zerre kadar şüphe bilemezdi.

Nuri Bey, ilk defa olarak İstanbul'u görüyordu. İçinde, birdenbire bir ürküntü duydu. Çünkü, o tarihte siyâsî cereyanlar, fırkacılığa ait mücadeleler ve buhranlarla çalkanan koca şehirde, taşra kazalarının sükûnet ve safiyetinden zerre kadar eser yoktu.

Nuri Bey, bunu hissettiği dakikadan itibaren, İstanbul'un içyüzünden tamamiyle ayrı yaşamaya karar verdi. Kendisine, kendi h. sî âleminden mürekkep bir hudut çizdi. Orada yaşayacak, İstanbul'un binbir dağdağlı hayatını, garip bir panorama seyreder gibi, uzaktan temâşa edecekti. Ancak, vazife dolayısıyla cemiyet hayatına temas eyliyecekti.

Maliye Nezareti, bu genç bankacıyı bir miknâtîs gibi çekmişti. İlk defa olarak (Hasköy malmüdürlüğü refikliği) ne tayin edildi.

Nuri Bey, vazife sandalyesine oturup ta işe başladığı dakikadan itibaren, maliye işlerinin ne feci vaziyette olduğunu anladı. Birdenbire karşılaştığı (kırtasiyecilik) onu şaşırttı. Bilhassa defter muamelâtının kârişikliğine, hayretler etti.

Genç bankacı; Balkanların karlı şahikalarından Hint denizlerine dayanan Arabistanın kızgın sahillerine kadar temâdi eden k. Osmanlı İmparatorluğu maliye işlerinin bu kadar müzepzep bir l. l. de bulunacağını bir türlü aklına sığdıramadı ... Böyle olmakla beraber, vaziyetin o derece kârişikliği, onda yeni bir azim uyandı. Resmî vazifesinin bahşettiği imkân dahilinde uğraşacak, didinecek.

elinden geldiği kadar vaziyeti ıslâha çalışacaktı. Bankacılıkta kazandığı muvaffakiyetlerden aldığı kuvvet ve cesaretle, bu işte de muvaffak olacağına dair kalbinde büyük bir iman vardı. Binaenaleyh, bu azim ve imanla işe başladı.

Fakat, kendisine tayin ettiği şahsî âlemin içine çekilerek, İstanbul hayatının ve bilhassa memuriyet şartlarının esrarlı vaziyetlerini gözden geçirirken, kalbini sıızlatan acı bir hakikat karşısında kaldı.

İmparatorluğun payitahtında içtimâî hayatın bütün icapları dalkavukluğa ve riyakârlığa dayanıyordu. Mevkiinde tutunabilmek, tarakki ve tefeyyüz etmek, iş görmek, muvaffakiyet ihraz eylemek için el etek öpmek, nüfuzlu şahsiyetlerin önlerinde yerlere kadar eğilmek icabediyordu.

Memuriyet şartları da, ancak (âmir) denilen zümrenin emirlerine körü körüne itaatla kaim bulunuyordu. Hiç bir (memur) düşünce ve içtihadını tatbik edemiyordu. En yüksek makamda bulunan âmirden en vazi mevkiye bulunan memura kadar derece derece herkes birbirine emrediyor; bu emirlere hiç kimse itiraz ve muhalefet gösteremiyor; Devletin maliye işleri, bu müselsel itaat ve inkıyad içinde cereyan ediyor; (âmir) lerin en yanlış hareketleri bile:

— Aynı isabettir... mahzû hikmettir.

Diye kabul edilerek, hiç bir (memur) a tenkit hakkı değil, ikaz vazifesi bile verilmiyordu.

Nuri Bey, bunlara hayret ediyordu. Bütün ömründe, Allahın huzurundan başka hiç bir yerde, hiç bir kimseye karşı başını eğmemiş olan bu saf Türk evlâdı, şunun bunun önünde eğilmeyi bir türlü havsalasına sığdıramadığı gibi; kendisine tevdi edilen bir vazifeyi başkalarının emir ve arzularına göre ifa etmeğe de aslâ akıl erdiremiyordu.

Fakat ne olursa olsun, o kararını vermişti. Vicdanının hürriyet ve istiklâlini muhafaza ederek, bu yeni memuriyet sahasında da büyük bir azim ve irade ile yürüyecekti... Ve, öyle hareket etti.

Her gün muayyen olan saatte iş başında bulunuyordu. Tam bir

şuur ve intizamla çalışıyordu. Diğer memurların masalarındaki yığın yığın evrakın üzerine her gün bir başkaları yığılırken, onun masasında tek bir muamele evrakı görünmüyor; tek bir iş sahibi, onun önünde beklemiyordu. Vazife esnasında, hiç bir arkadaşıyla lâfa konuşulmuyordu. Zaten, beyhude yere vakit geçirmekten hoşlanmıyordu. Kendisine havale edilen işleri bitirdikten sonra, kapı önlerinde sızlanan (eshabı mesalih) in evrakını buldurarak hem onları memnun edivor, hem arkadaşlarını zahmetten kurtarmak suretiyle onların minnettarlığını kazanıyordu.

Çok geçmeden, onun bu vaziyeti nazarı dikkati celbetti. Terfî ve tefeyyüzü (adam kayırmak) modasına tâbi olmamakla beraber—herhalde dürüstlüğüünün manevî bir mükâfatı olacak ki— onun hakkında istisnâî bir karar verildi. Terfian, tahsilât tetkik memurluğuna bilâhare (Beyoğlu varidat kalemi muamelât memurluğu) na tayin edildi.

Vazife, mühimdi. En kalabalık ve gürültülü muhitte, bin bir türlü muamelât takip edilecek; bunlar hakkında kanunî hükümler ve kararlar verilecekti. Fakat Nuri Beyi en ziyade endişeye düşüren bir şey varsa o da, keyfî emirler ve şahsî menfaatlere temas eden gelişî güzel hükümlerle, kanunsuz hareketlere sürüklenmekti... Nete-kim Nuri Beyin bu endişesi, kısa bir zamanda tahakkuk etti.

O esnada Beyoğlundaki meşhur (Taksim Kışlası) ile, bugün üzerine yüzlerce muazzam apartımanlar yapılan —yine, meşhur— (Talimhane ineydanı) satılacaktı. Fakat bu işte, pek bariz menfaat entrikalarının döndüğü âşikârdı. Çünkü Beyoğlunun en mûtena yerinde bulunan o muazzam kışla ile yüzbinlerce metre murabbai sahaya dört yüz yirmi beş bin lira gibi gülünç bir fiyat takdir edilmişti. Halbuki bu para, Beyoğlu muhitinde, alelâde birkaç apartımanın arsa bedeli mukabili idi.

Milyonlarca lira kıymeti olan Kışla ve Talimhane, milletin zararına olarak ve elden çıkarılarak bir ecnebi şirketine devrediliyordu. Ve bu yolsuz muamele de, —meseleye vâkıf olan— hamiyetli Türkleri dilhûn ediyordu.

Bu işte, mühim ve nüfuzlu şahsiyetlerin parmakları vardı. Bu itibarla, meselenin resmî muamelâtiyle meşgul olanlar en küçük bir itiraz ve muhalefette bulunamıyorlar; formalitenin ikmalî için, verilen şifahî emir ve direktiflere körü körüne itaat ediyorlardı... Fakat, iş Beyoğlu muamelât memurluğuna intikal eder etmez, Nuri Beyin medenî cesareti kendini gösterdi.

Önümdeki nie' hazdan aynen naklettiğim aşağıdaki satırlara nazaran:

(Kışla ve meydan, (kat'î ferağ) dan önce, yine aynı meblağ mukabilinde (Beyi bil vefâ) suretiyle bu Fransız şirketine evvelce ipotek edilmişti. Nuri Bey bu defa kat'î ferağının icrası için lâzım gelen ruhsat tezkeresini vermekten imtina etmişti.

İpotek muamelesi nihayet yapılmış.. rivayete göre bu dört yüz yirmi beş bin lira, borcun ödenmesi için, maliye hazinesinde para da hazırlanmış iken, bu cihete —yâni, borcun ödenmesine— yanaşılmıyarak yine bu bedel mukabilinde, kat'î surette satılmasına tevessül edilmiş; ve bunun için de tekrar vergi ruhsat tezkeresi istenmiştir.

Nuri Bey, bu defa:

— Bu hareket, millet ve memleket aleyhine irtikâp edilen en büyük ihanet ve hattâ cinayettir.

Diye, vasıflandırarak, ruhsat tezkeresini vermeyeceğini.. daha ziyade ısrar ederlerse, azletmelerini kat'î bir lisanla söylemiş ve medenî cesaretinin derecesini gösteren bu ifadesiyle de, bütün muhitini hayrette bırakmıştır.

Dikkate şayan olan cihet şurasıdır ki, Beyoğlu maliye şubesinin en büyük âmiri olan muhasebeci de Nuri Beyle aynı kanaatte idi. Fakat, bu kanaatini izhar edecek kadar cür'et sahibi değildi. Maliye Nezaretinden mütemadiyen vukubulan sıkıştırmalara mukavemet edemiyor, Nuri Beyin gösterdiği kanunî muhalefete iştirak etmiyordu. Nihayet; Nuri Beyin yerine, başka bir masanın memuru muvakketen bu işe memur edildi. Ruhsat tezkeresi, ona imza ettirildi. Böylece o kanunsuz muamele, tereyağından kıl çekilir yibi, büyük bir suhuletle hallediliverdi.

[Bu hâdise, Nuri Beyin vaziyetini çok müşkülleştirebilirdi. Fakat, işi el çabukluğu ile halledenler ileri gitmekten çekindikleri için mesele çarçabuk kapanıp gitti.]

Nuri Bey, İstanbul hayatının en taşkın bir zevk ve sefahat merkezinde bulunuyordu. Bütün eğlence müesseselerinin malî işleri onun elinden geçiyordu. Bu itibarla birçok davetler karşısında kalıyordu. Fakat o, bütün o davetleri nezaketle reddediyor; kendi yanında gençlerle dolup boşalan zevk, sefahat ve eğlence yerlerinin kapısından bile geçmiyordu.

Nuri Bey, hayat programını tamamiyle tesbit etmişti. Resmî işinden boş kalan zamanını, tamamiyle ilmî tetkik ve tettebbürlere hasreylemişti.

Bir taraftan, —yeni tesis edilen— (Maliye Mektebi Âlisi) ne devam ediyor; meslekî bilgilerini artırıyor. Diğer taraftan da (Darülfünun) namına verilen konferansları hiç kaçırmadan takip ederek umumî malûmatını fazlalaştırıyor.

Ötedenberi tarih, edebiyat ve felsefeye çok müstaitti. Konferanslar, onun bu istidatlarını da inkişaf ettirmişti. Hiç bir fırsatı kaçırmadan, umumî kütüphaneleri dolaşıyordu. Hoşuna giden mevzulara dair eski kitapları gözden geçiriyor; küçük cep defterlerine notlar alıyor; ve bu notları büyük bir dikkat ve ihtimamla saklıyordu.

Genç, gürbüz, maddî ve manevî bütün beşerî kuvvetlere malik bir insan olduğu halde hayatını zahidane bir perhizkârlıkla geçiriyor; içki, oyun ve kadın zevkleriyle kendilerini yıpratın gençlerin haline acıyor, bünyesini, cinsî maceraların tasallutlarından masun bulunduruyordu.

Onun en beğendiği içki halis menba suyu; en büyük zevk ve eğlencesi de kitaplardı. Kendisine çizmiş olduğu hayat programının birinci maddesi ise, (şeytanî hislerden kaçmak) tı.

Bu temiz ve masum yaşayış dolayısıyla Nuri Beyin dimağı dai-

ma saf ve hâfızası kuvvetli kalıyordu. Tetkik, tahlil ve muhakeme kudretleri bir an bile sarsılmıyordu. Onun içindir ki her düşüncesinde bir isabet görülüyor, her fikir ve mütalâası takdir ediliyordu. Netekim, onun bu yüksek ve kıymetli meziyetleri, kendisini çok yakından tetkik eden bazı zevat tarafından şu notlarla tesbit edilmiştir:

(Dikkate şayan olan nokta, hâfızasının kudreti değil; aynı zamanda devirler ve vak'alar arasındaki âmiller ve münasebetleri tahlil etmek, vüsûk ve sıhhatini tayin eylemek yolunda gösterdiği mukayese ve muhakeme kabiliyetidir. Binaenaleyh tarihî; edebî kıymet ölçüsü ile ve onun zevkiyle okuyup geçmemiş; hâdiselerin bazı müsbet ve riyazî tesirler mevlûdu olması itibariyle, seyrinin fennî zaviyeden tetkike tâbî tutulması esasına inananlara hak verecek kadar dikkat ve vukuf ile mütalâa etmiştir. Bundan dolayıdır ki onunla musahabette bulunanlar, zahmetsizce ve külfetsizce tarihten bir misal bulup söyleyivermesine, daima hayranlık göstermişlerdir (1).

Nuri Bey, bir taraftan eski tarihlerimizi büyük bir dikkatle di-
mağının süzgecinden geçirirken, diğer taraftan edebiyata da yabancı kalmıyordu. Yine, bu mevzu etrafındaki me'hazına nazaran:

O da, o devrin münevver geçinen birçok Anadolu memurları gibi, (inşa) ve (kitabet) te ilkönce (Mektubat-ı Sırrı Paşa) gibi ağdalı üslûbu örnek tutmuştu. Yazdığı tahrirat ve derkenarlar da Şûrayı Devlet mazbataları, Mahkemei Temyiz mukarreratına benziyordu. Bazan üslûbu, vuzuh ve sarahate feda ediyordu. Fakat, edebiyattaki tetkik ve tettebbüleri ilerledikçe, eski inşa tarzını da yavaş yavaş değiştirmiş, esasen ifadesi düzgün olmakla beraber, daha açık ve selis bir hale gelmiştir.

Nuri Bey bir taraftan eski tarihlerimiz üzerinde inceden inceye tetkikler yaparken, diğer taraftan da klâsik edebiyatımıza büyük bir kıymet ve ehemmiyet vermişti. Fuzulî'yi, âdeta ezberlemişti. •Divan edebiyatının en nefis parçalarını, hâfızasına nakşetmişti. Yine bu arada, felsefe ile meşgul olmayı unutmamış; son devrin bütün edebî mecmualarını da gözden geçirmişti.

(1) «Nuri Demirağ ve Türk gençliğine öğütleri» ismindeki etütten.

Nuri Bey, artık ilim ve irfana o kadar merak sardırması ki, bunlar bile kendisini tatmin edemiyerek, tarih ve edebiyat âleminin yüksek mevkiler ihraz etmiş olan zevat ile dostluk tesis etmeye başlamıştı. Ve az zaman zarfında onlarla da mübahaselere, ilmî ve edebî münakaşalara girişerek hemen hepsinin takdir ve hayranlığı kazanmıştı.

Eğer onun yerinde bir başkası olsaydı, belki bu derece ile iktifa eder; biraz da içtimaî hayatın zevk ve eğlence taraflarını merak ederek, arada sırada olsun, felekten şöylece bir kâim almak isterdi. Fakat Nuri Bey, bunu aklından bile geçirmemişti. Artık şarkî tarih ve edebiyatının birhayli derinliklerine daldıktan sonra, biraz da garp ilim ve edebiyatı ile uğraşmayı faydalı addetti. Ve arzusunu tercün eserlerle tatmin edemeyeceğine kanaat getirdiği için, hususî bir muallimden Fransızca tahsiline karar verdi. Ve bu kararını derhal tatbik ederek az zamanda, okuduklarını anlıyabilecek derecede Fransızcasını ilerletti. Ve Darülfünun Edebiyat ve Lisan Fakültesine devam ile maksat ve arzusunu tatmin etti.

Bütün bunlar, Nuri Beyi tarih ve edebiyat âlemine eserler verebilecek mertebeye erdirmişti. Eğer isteseydi, o da bir imza ve şöhret sahibi olabilirdi. Fakat Nuri Beyin düşüncesine göre, onun bütün bu öğrendikleri, ancak ruhunun zevkını tatmin içindi... Fakat bunların haricinde olarak asıl bir hayat ve istikbal programı vardı ki o da, millete ve memlekete iktisat sahasında hizmet etmek.. ihmal yüzünden geri kalmış olan vatanın, en ziyade muhtaç olduğu ekonomî hareketlerinin inkişafı hususunda faaliyet göstermekti.

Maliye mektebindeki meslekî malûmatı genişlerken, bu ihtiyacı tamamiyle anlamıştı. Şiir, tarih ve edebiyatın ruha bir gıda verme hususunda çok faydalı şeyler olduğunu takdir etmekle beraber, yeni bir inkılâp geçirerek meşrutiyet hayatına girmiş olan millete, bu hassa ekonomi sahasında yapılacak hizmeti, birinci plâna almıştı. Ve bunu temin etmek için de mesleğine, dört el ile sarılmıştı.

Nuri Bey, artık İstanbul maliyesinde iktidar ve dirayetiyle tanınmış memurlar arasına karışmıştı. İdaresi bozuk yerlerin ıslahına, onu memur ediyorlardı. Meselâ; kendisi tarafından hiç bir müracaat vukubulmadığı halde, muamelât memurluğundan evvelâ tahsilât ve sonra muhasebe başkâtipliklerine, Tophane tahsil şubesi ve sonra, Beşiktaş Tahakkuk şubesi âmirliklerine, İstanbul varidat mümeyyizliğine, Bandrol başmemurluğuna ve nihayet, maliye şubeleri müfettişliğine tayin etmişlerdi. Anadolunun hücre bir köşesindeki banka memurluğundan kalkıp İstanbul'a gelerek 7-8 sene gibi az bir zamanda kendisini tanıtarak bu memuriyetlerde gezmek ve hepsinde de iktidar ve liyakatini göstermek, kolay bir iş değildi.

Bu memuriyetlerin devamınca bütün âmirlerinin teveccühlerini, arkadaşlarının muhabbetlerini, iş sahiplerinin de şükran ve minnetlerini kazanmak ta, onun şahsî faziletinin ve dürüst hareketlerinin en büyük delili idi.

Bütün bu vazifeler esnasında Nuri Bey hiç bir zaman bir (memur zihniyeti) ile hareket etmemiş.. daima ve daima, Devlet ve milletin kendisinden beklediği maddî ve manevî hizmeti benimsiyen fedakâr bir vatan evlâdı gibi elinden gelen bütün gayreti sarfeylemişti.

Umumî Harbin fecaati devam ederken birçok yolsuzluklar olavukua gelmişti. İltizam, iltimas, tesahup, kanunsuzluk, tavsiye, bâlâdan gelen emir ve sairelerle maliye işleri pek nişkilleşmişti. Para meselelerine temas eden yerlerde (anafor) modası türemişti. (Dallavereli işler) peşinde gezen bir zümre vardı ki bunlar, Devletin bütün nizam ve kanunlarını alt üst edecek derecede memurların ruhlarına girmişlerdi. Fakat bunların hepsi, Nuri Bey için meğhul kalmıştı. O, vicdanından başka hiç bir emre, hiç bir tesire ve hiç bir telkine tâbi olmamıştı. Daima şahsî faziletini kendisine bir kalkan gibi kullanmış; dürüstlüğünden dolayı kendisinden hoşlanmayanların kin ve gayızlarından bir an bile korkmamıştı. İşte bunun içindir ki, (Suiistimallerin harman olduğu bir devirde) alını nasıl ak kalmışsa, resmî sicili de öyle temiz kalmıştı.

Birinci Dünya Harbi, fecaatle neticelenmişti. Ve bunu fırsat bilen yabancı unsurlara da, büyük bir şımarıklık gelmişti. Vatanperver Türkler bir taraftan mağlûbiyetin verdiği teessürle ızdırap çekiyorlar, diğer taraftan da sınıran unsurların yaptıkları mütecavizane küstahlıklardan dilhun oluyorlardı.

Bu muztarip vatanperverlerin arasında, maliye şubeleri müfettişi Nuri Bey de vardı. Milletinin hürriyet ve istiklâlini her varlıktan üstün bilen bu öz Türk evlâdının kalbinde de, derin bir yar açılmıştı.

Beyoğlu ve Galata cihetlerinde, millî guuru rencide edebilecek hâdiseler arttıkça artıyordu. Bütün hassas Türkler gibi, Nuri Bey de bu facialarla karşılaşmaktan çekiniyor; o taraflara ayak basmak istemiyordu. Lâkin bir gün, bir meselenin tahkiki için Tatavla Maliye şubesine gitti. O tarihte Beyoğlu şerirlerinin en çılgınca küstahlık merkezini, Tatavla teşkil etmekte idi. Galata köprüsünden geçme bile istemiyen Nuri Bey, bu vazifeyi ifa etmek için nefesine son derece cebretmiş; büyük bir fedakârlık göstermişti. Fakat ne çare ki, korktuğu başına geldi. Tam maliye şubesinden çıkarken, etrafı beş kadar palikarya tarafından çevrildi. Başından fesi alınmak ve yerlere atılmak suretiyle, millî ve şahsî izzeti nefsi cerihadar edildi. Nuri Bey, gerek kuvvei bedeniyesi ve gerek cesareti itibariyle, o küstahlara lâyük oldukları dersi verecek kudrette idi. Fakat kısa bir düşünce geçirdi. Birkaç palikaryayı kaldırıp yere çalmasını Türkler aleyhinde fena neticelere sebebiyet vereceğine kanaat getirdi. İçi kan ağlayarak, sabır ve tahammül gösterdi. Melûl ve mahzûn bir halde, ikametgâhına avdet etti.

Bu hâdise, içine işlemişti. O geceyi derin ızdıraplar içinde geçirdi. Ve şu kararı verdi:

— Millî haysiyet ve şerefi, üç buçuk palikaryanın ayakları altında çiğnenen bir hükûmete memurluk edemem.

O gün, bu kararı tatbik etti. Daireye giderek istifasını verdi. Kendisi için parlak bir istikbal sahası teşkil eden memuriyetten derhal çekildi.

Onun yerinde bir başkası olsaydı:

— Şimdi ne yapacağım?..

Diye düşünmeye başladılar. Fakat onun yaratıcı dimağı, bir an bile böyle bir sual ile karşılaşmadı. Bilâkis şimdi onun ruhunda, bütün memuriyet hayatının devam ettiği müddet zarfında hissedemediği bir hafiflik vardı. Artık, memuriyetin icabı olarak eli, kolu bağlı ve gözleri kapalı bir halde çalışmıyacaktı. Vicdanının bütün hürriyet ve istiklâliyle iş hayatına atılacak, benliğine tam mânasiyle sahip olacak, memleketin iktisat sahasında kendisine yepyeni bir ufuk açacaktı.

Bu kadar mı?.. Hayır...

Onun, günün birinde o fecaat devrinin geçeceğine.. Anadoluda başlıyan Millî Mücadelenin, tam bir zaferle neticeleneceğine de imanı vardı. Bu zaferden sonra Türk milleti, yeni bir savaşa atılacaktı. Asırlardanberi iktisadî hâkimiyeti altında Türkleri esir eden yabancılara karşı, bir millî ve iktisadî harp daha açılacaktı. Ve bu harpte kazanılacak olan muvaffakiyet, Türklerin asıl şah zaferi olacaktı... Şu halde, bu harbe şimdiden hazırlanmak, ve hattâ iman kuvvetine güvenerek derhal ileri atılmak lâzımdı.

Nuri Bey de öyle yaptı... Evvelâ, atılacağı sahayı aradı. Göreceği işi tasarladı. Artık, büyük bir hamle ile, o sahaya atılacaktı.

Fakat sermaye?..

Binlerce ve yüzbinlerce liralık sermayelerle ticaret âleminde kökleşmiş olan unsurların arasına karışabilmek ve onlarla rekabete girmek için sermaye lâzımdı. Halbuki Nuri Beyin elinde, ancak (elli altı) Türk altunundan ibaret bir para vardı. Âmiyane tabiri ile, bir sarhoşa bile meze olamıyacak derecede ehemmiyetsiz olan bu bir avuç altın ile hangi işe başlayıp ta ne kazanacaktı?.. Ve piyasayı zangır zangır titreten yabancı unsurların kendisine yapacakları iktisadî hücumlara nasıl dayanacaktı?..

Nuri Bey, bunların hiç birini düşünmedi. O, hazineler dolusu altından daha kuvvetli görgü zekâsına, azmine, imanına, çalışmak kudret ve kabiliyetine güvendi. Verdiği kararı, derhal tatbika girişti.

Bu karar, basitti. O, piyasayı şöylece bir gözden geçirdikten sonra, kırtasiye ve sigara kâğıtçılığını gözüne kestirmişti. Bu da, sebebsiz değildi.

(Vatandaş) adını taşıyan öyle bir takım sigara kâğıtçıları vardı ki bunlar, mütareke devrinin siyasî vaziyetlerini istismar ediyorlar.. Türklerin paralarını çekerek, mensup oldukları milletlerin komitacılarına gönderiyorlar.. böylece, Türk paralarıyla alınan silâhlarla Türk milletinin masum sinisini delmeye çalışıyorlardı.

Bu sigara kâğıtlarına, türlü hayır müesseselerinin adı veriliyordu. (Falan hastahanesi), (Fılan fakirler cemiyeti) gibi namlar verilen bu sigara kâğıtları, Türkleri düşürmek için kurulmuş olan birer tuzaktan ibaretti. Halbuki onar paraya satılan bu sigara kâğıtlarının tuttuğu yekûn, küçük görülecek bir rakam değildi. Bhusus, o on paralardan mürekkep büyük yekûnun maddî kuvvetin bir de manevî hedefi vardı ki, o daha büyük bir ehemmiyeti haizdi.

Nuri Bey, bu işin kazancından ziyade, manevî hedefine ehemmiyet verdi. Hasılatı hainane gayelere sarfedilen o sigara kâğıtlarıyla rekabete girşerek, Türk düşmanlarının maksatlarını alt üst etmeyi, millî bir iş güç edindi.

Fakat bu kadar büyük bir iş, elli altı altın ile mi görülebilecekti?.. On yedi yaşında bankacı olan ve senelerdenberi maliye işlerinden büyük dersler alan Nuri Bey, kuracağı tezgâhın hesabını yaptığı zaman o kadar kuvvetli bir:

— Evet...

Dedi ki, artık onu azminden ve imanından döndürmek mümkün değildi.

İlk iş olarak, elindeki elli altı altın lirayı kâğıt paraya tahvil etti. Eline, (ikiyüz elli iki lira) kâğıt para geçti. Bu para onun hem iş sermayesini, hem de o işte tutunup ta kazanmaya başlayıncaya kadar nafakasını teşkil edecekti. Onun, bu derece az bir sermaye ile bu derece ehemmiyetli bir işe atılması, bir maceraperestlik addedilebilirdi. Halbuki o, hayal kuvvetiyle kurulmuş olan bir maceraya atılacak kadar zayıf düşünceli değildi. İki yüz elli iki kâğıt lirayı

cebine yerleştirerek iř hayatına atıldığı zaman muvaffakiyetine o kadar emindi ki; bu teşebbüsünden haberdar olan dostlarına:

— Göreceksiniz. Ben bu parayı, on sene zarfında bir milyona çıkaracağım.

Diyecek kadar nefesine itimat gösterdi.

İşte, (Nuri Demirağ) ın en kuvvetli cephesi.. Ve işte onun, iř hayatına girmek isteyenler tarafından nümune ittihaz edilmesi lâzımgelen, medenî cesareti ve azimkârane hareketi...

II

Onun iş hayatına atılmasını inceden inceye tetkik etmiş olan bir zat, hoş bir roman mevzuuna benzeyen bu hâdiseyi, şöyle nakleyledi:

(O, bir gün Tahtakaleden geçiyordu. Gözüne, bir sigara kâğıdı ilâm ilişti. Bu kısacık yazıdaki sarf ve imlâ hatâsı, onu fena halde sinirlendirdi. O ilânı oraya asanların zevksizliğinden, âdeta iğrendi. Kendikendine:

— Eğer şu atölye benim olsaydı, hem sigara kâğıdınınm adında, hem de ilânında bir güzellik ve münasebet olurdu.

Dedikten sonra, hem yoluna ve hem düşüncesine devam etti.

Sigara kâğıdının ismi, bir hayır müessesesinin adını ifade ediyordu. Fakat bu sigara kâğıdının, bir düşman donanması menfaatine satıldığını herkes gibi Nuri Bey de biliyordu. Ve Nuri Bey düşüncesine devam ederken, zihninden şunları geçiriyordu:

— Pek iyi.. ben bu işi yapamaz mıyım?.. O imlâsı bozuk, şekli çirkin olan ilânım tam karşısına, imlâsı düzgün, şekli zarif, ismi millî şerefimi ifade eden bir ilân asamaz mıyım?.. O ilân sahipleriyle, bir milliyet ve hamiyet yarışına çıkamaz mıyım?..

Nuri Beyin zihninden geçen şeyler, derhal karara tahavvül etti. Ertesi gün, işe girişti. Bir hafta sonra Ketencilerde, Sabuncu hanının yanındaki dükkâna yerleşti. Bu dükkân bir iki gün zarfında, bir sigara kâğıdı ve kırtasiye dükkânına bilâhara da sigara kâğıdı imalâthanesine tahavvül ediverdi. İlk iş, dükkânın kapısının üzerine, güzel ve büyük harflerle, şu yazıyı yazmak oldu:

(Türk Zaferi Sigara kâğıdı)

Bu yazı, onun en saf duygusunu ifade ediyordu. Çünkü o, Mütarekenin en meş'um ve ümitsiz günlerinde bile, bir gün gelip Türk zaferinin tahakkuk edeceğine herkesten çok inanıyordu.

Sonra o, bu isimle başka bir mâna da belirtmek istiyordu. Yâni,

iktisat hayatında da Türkün bir zafer kazanacağına kat'î bir kanaat besliyordu.

Nuri Bey, yaptığı işin kendisine iki başlı bir kazanç temin edeceğinden emindi. Birincisi, kendisine temiz, meşru ve namuskârane

(Türk Zaferi) sigara kâğıdının
orta kapağı

bir iş yurdu tesis etmişti. İkincisi de, Türk milletinin kanına ekmek doğramaktan zevk alan oradaki Türk düşmanlarının gözleri önünde yükselen (Türk zaferi) kelimeleri, hiç şüphesiz ki onları her gün sinirlendirecek.. içlerinin yağlarını damla damla eritecekti.

Bu iki gayeyi birleştiren Nuri Bey, faaliyete başladığı zaman, sabık bir maliye şubeleri müfettişi gibi hareket etmedi. O, resmî ve beylik ünvanını bir tarafa atarak, tam bir işçi ve tam bir iş adamı gibi tezgâhının başına geçti.

Dükkânının duvarına asılmış olan:

(Satış peşin.. fiyat maktu.. pazarlık yok)

Levhası, onun iş ve ticaret prensipini ilân ediyordu. Ve bu ilân da, küçücük bir dükkândan ibaret olan bu müessesenin, dala-vereli kredi işleriyle değil; ciddî alış verişle muamele yaptığını gösteriyordu.

İşte Nuri Bey bu suretle atıldığı iş hayatında zekâsının bütün kuvvetiyle, tabiatının bütün itidal ve sükûnetiyle çalıştı; didindi. Hiç:

— Ben vaktiyle bir bankacı.. bir maliye şubeleri müfettişi idim. Demedi. Çekirdekten yetişmiş bir işçi gibi, sigara kâğıtlarını

kendi kesti. Kesilmiş kâğıtları bizzat defter haline getirdi. Ve sonra o defterlerden mürekkep paketleri, nefasetinden emin olduğu bir mal olarak piyasaya arzetti.

Lâkin Nuri Beyin bu hareketi, piyasada derhal bir galeyan husule getirdi. Onun sigara kâğıtlarına karşı Türkler tarafından gösterilen rağbet, büyük kıskançlıklara sebebiyet verdi. Bir kasırga dehşetiyle, entrikalı hücumlara geçildi... Fakat Nuri Bey, bütün bunlara göğüs gerdi. Münasebette bulunduğu perakendecilere karşı muamelesinde gösterdiği intizam ile her gün vaziyeti bir kat daha inkişaf etti.

Az bir zaman zarfında (Türk zaferi) sigara kâğıdı Anadoluya da dağıldı. Bu sayede, Nuri Beyin kazancı günden güne arttı. Bu teşebbüsün üzerinden üçbuçuk sene geçip te büyük Türk zaferi tahakkuk ettiği zaman, (ikiyüz elli iki lira) kâğıt para ile işe başlamış olan Nuri Beyin elinde, tam (Seksen dört bin lira) lık büyük bir kazanç vardı.)

Bu muvaffakiyet, hiç bir hayal ve tesadüfün mahsulü değildi. Ancak nefsine itimat, zekâ, dürüstlük, intizam ve çalışmakla elde edilmişti. Nuri Bey üç buçuk sene zarfında seksen dört bin lira kazanmakla kalmamış; iş hayatına atılıp ta namuskârane çalışmak istivenlere de büyük bir ders vermiş; rehberlik etmişti.

III

Nuri Bey, bu ilk büyük muvaffakiyeti kazandıktan sonra, artık onunla iktifa edecek zihniyette değildi. O, büyük işlere atılmak; millet ve memleketine, içtimaî hayatın hayır ve menfaatine birşeyler yapmak fikrinde idi.

Kazandığı paraya, kendi şahsî parası nazariyle bakmıyordu.

— Ben bu parayı (Cemiyet) ten kazandım. Onu, cemiyete faydalı işlerde kullanmalıyım.

Diye düşünüyordu.

Fakat onun muazzam tasavvurları için, elindeki sermaye henüz kâfi değildi. O, biraz daha beklemeye karar verdi. Yalnız, sigara kâğıdı ve kırtasiyeciliği artık hafif görerek işini, (Kantariye ithalât ve ihracat ticareti) ne tahvil etti. Tütün gümrüğünde, limon iskelesi caddesinde, 14 numaralı mağazaya yerleşti... Dikkate şayan bir tesadüf eseridir ki bu mağazanın açılışı onun tam 40 ıncı doğum yılına tesadüf etmişti.

Tuttuğu toprağı altın yapacak kadar mazhariyete malik olan Nuri Bey, bu yeni işinde de büyük muvaffakiyetler elde etti. Az zaman zarfında ticaretinin sahasını genişletti. Ticaret âlânında mühim bir mevki ihraz eyledi. Artık serveti de kemal haddine gelmişti. Lâkin o, daha hâlâ kazandığı parayı kendine mal etmek fikrinde değildi. (İhtiras) denilen menfur his, bir an bile onun zihnine girmeye imkân görememişti.

— Ben bu parayı cemiyetten kazandım. Onu, yine cemiyete faydalı işlerde kullanacağım.

Diye, dimağına yerleştirdiği düşünceyi şiddetle muhafaza etmekte idi. Nitekim 1341-1925 senesi mayıs ayının 7 inci günü tanzim ettiği vakıfname ile, bu halisâne ve âlicenâbâne fikrini, bilfiil isbat etti... Bu vakıfnâme, şu satırları ihtiva etmekte idi.

Mühürdar zade Nuri

Kantariye — İthalât ve İhracat

Tütün Gümrüğü - Limon iskelesi

Caddesi — Numara 14

Telefon — İstanbul 764

Telgraf Adresi: İstanbul Tütün

gümrüğü - Mühürdarzade Nuri

7 Mayıs 1341-1925

İstanbul

VAKIFNAME

Mevcut ve ömrümün sonuna kadar mesaimden hasıl olacak serveti şahsiyemden aile ve evlâtlarımın orta halde maiyetlerine kîfâyet edecek ve yavrularımın yüksek tahsil masraflarını temin eyliyecek mikdar çıkarıldıktan sonra, hâli hayatımda yapmağa muvaffak olamayacağım hayırlı müesseseler vücade getirilmek ve idame ettirmek şartıyla, serveti zatiyemi vakfettim.

Nuri

MUHURDAR ZADÉ NOURI

IMPOT - EXPORT

TUTUN GÜMRÜK , RUE LIMON ISKELESİ N. 14

Téléphone : Stamboul 704

مهردارزاده

نوری

قطار تütün - اذخالات و اذخالات

لوزن کک برون اسکای باره می نوروز ۱۴

تلفون استانبول ۷۰۴

استانبول ۷۰۴

موجود و غیرتصرفی و در معین حال اوج من زوت تخفیف منده عشر و اولاد من اوزر هاجده
مستقیم کفایت منده هاجده و یاد و زنده یوکت من من فریج تیار لیب منده مقدار منده هاجده
حال هیات منده یا منده من خود اوج من هاجده خرق من من منده و منده کیر منده و دانه منده
شرط من زوت دانه من وقف اید بوز من

نوری

Nuri Bey bu vasiyetnameyi yazdığı gün, tam kırk yaşına basmış bulunuyordu. Ve, tam hayatın zevkini çıkaracak bir yaşta bu vasiyetnameyi yazmak suretiyle gösterdiği büyük feragat, onun yaradılışındaki âlicenaplığın, cemiyet ve insaniyete bağlılığının derecesini gösteriyordu.

Gençliğinin en ateşli çağını, Tahtakalede Sabuncu hanının yanındaki dükkân ile Limon iskelesindeki mağazanın loşluk ve kuytuluklarında geçiren bu genç zengin; beş bin, on bin, yirmi bin.. hattâ yüzbin lirayı şöylece cebine yerleştirdikten sonra. şahane bir yolculukla Paris'e, Nis'e, İsviçreye ve herhangi bir zevk ve eğlence beldesine giderek:

— Alnının teri ile kazandığım paramı, göğsümü gere gere yiyorum.

Diye, nazenin dilberler ve en seçme artistlerle dolu olan bir masaya yan gelebilirdi.

Fakat o, bunu bir gün bile aklından geçirmedi. Çünkü kendi kanaatine o para onun değil; milletin, cemiyetin ve nihayet insaniyetindi.

O, esasen milleti ve cemiyeti için çalışıyordu, insaniyete hizmet edebilmek için, —yalnız servetini değil— kıymetli gençliğini ve aziz hayatını da vakfediyordu. Bununla da iktifa etmiyerek, yaşadığı müddet zarfında yapmak isteyip te icrasına muvaffak olamadığı işlerin ölümünden sonra tatbik mevkiine konulması çarelerini düşünüyordu. Ve bu hareketiyle de, ancak Türk asıladelerine has olan bir âlicenaplık, bir cömertlik, bir tokgözlülük gösteriyordu... Nuri Demirağ'ın hayatı tahlil edilirken, üzerinde durulacak mühim noktalardan biri de budur, o, yazdığı üç beş satırlık bir vakıfname ile, Türklerin ve Müslümanların en hayırlısı olan (Sahib-ül-hayrat velhasenat) ların mazhar oldukları hürmete ve tekrime hak kazanıyor.. aynı zamanda, lâyemut bir ismin sahibi oluyordu.

Nuri Bey, bir taraftan bu ticarî işlerle meşgul olurken, diğer taraftan da (Millî Mücadele) ye fiilen iştirak ediyor; İstanbulda büyük bir faaliyet gösteren (Müdafaai Hukuk) cemiyetinin Maçka

ınıntakasını idare eyliyordu, O sırada, henüz bekârdı. İkametgâhını, bu gizli teşekküle merkez yapmıştı. Gündüzleri piyasa âleminde durup dinlenmeden çalıştığı gibi geceleri de boş durmuyordu. Cemiyet mensuplarıyla içtimalar akdediyor, cemiyete yeni alınanlara da yeminler ettiriyordu. Beşiktaş, saray hafiyelerinin en faal bir muhiti olduğu halde o hiç bir tehlikeye ehemmiyet vermiyor; hiç bir millî ve vatanî vazifenin ifasından geri durmuyordu.

Samsun - Sivas şimendifer hattının inşası, (Reji Jeneral) isminde bir Fransız şirketine ihale edilmişti. Hükûmetçe görülen bazı sebeplerden dolayı mukavelê feshedilerek hattın Türk müteahhitleri, Türk mühendisleri, Türk işçileri ve Türk amelesi tarafından yapılmasına karar verilmişti.

Nuri Bey bu kararı duyunca, hayatının en büyük heyecanını hissetti. Büyük bir azim ve irade ifade eden yumruğunu önündeki masaya dayayarak:

— İşte, benim işim...

Dedi. Ve, senelerdenberi beklediği gayesine kavuşmaktan mütevellit bir sevinçle titredi.

Bu iş, tamaniyle memleket ve millet işi idi. Anadolu'nun ıssız, harap ve vıran yerlerine uzanacak olan bu şimendifer hattı bütün geçtiği yerleri şeneltecek, millete refah getirecek, binlerce Türk işçi ve amelesinin senelerce maişetini temin edilecekti.

Esasen onun istediği ve senelerce beklediği de bu değil mi idi?.. Onda öyle bir iman ve kanaat vardı ki, ne zaman memleketin imar ve umran işlerine dair bir bahis açılrsa:

— Bu memleketin yollarını da, şimendiferlerini de, fabrikalarını da Türk yapacak...

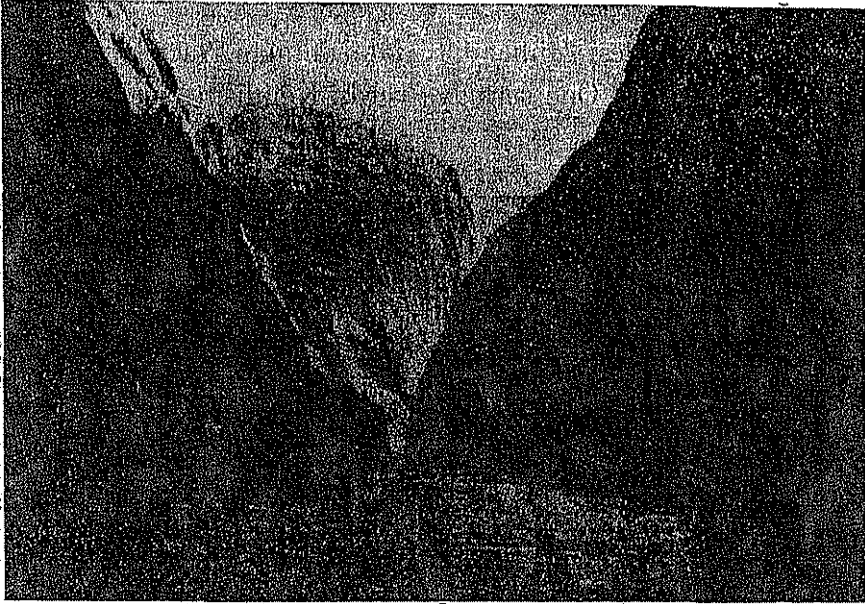
Diye iddialara girişirdi. Ve hayalinde canlanan büyük projelerin hepsini de, bu işlere istinad ettirirdi.

İşte şimdi, Nuri Beyin iddiaları tahakkuk etmek istidadını gös-

termişti. Türk zekâsının ve Türk azim ve imanının, medeniyet sahasında büyük bir rol oynaması sırası gelmişti.

Evet.. bu memleketin yollarını, şoselerini, şimendiferlerini, fabrikalarını, bütün medenî tesisatını, tamamıyla Türk yapacaktı. Fakat, Türk zekâsı ve Türk paralarıyla yapılacak ilk şimendifer hatında, anavatanın mübarek topraklarına ilk kazmayı kim vuracaktı?..

— Ben...

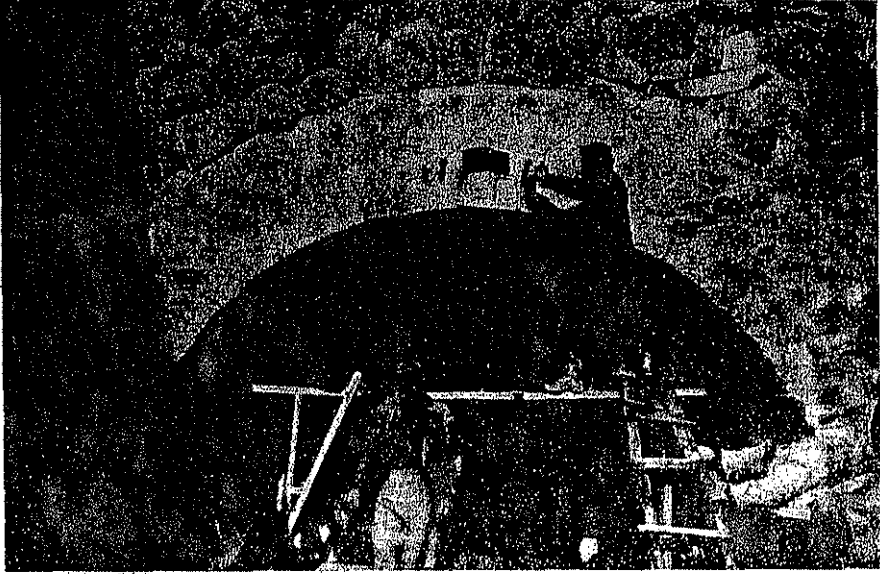
Nuri Demirağ'ın deldiği dağlardan biri.

Diye bağırان Nuri Bey, artık kararını vermişti. O zaman tapu dairesinde mühendislik eden küçük biraderi Abdurrahman Naci Beye haber gönderdi. İşin fennî cihazları hakkında müzakereye girdi. Samsun - Sivas hattının ilk (yedi kilometre) lik kısmının münakasasına iştirak etti. (İki yüz on bin liralık) olan bu iş, âdeta bir tecrübe mahiyetinde idi. Nuri Bey, büyük bir aşk ve şevk ile iştirak ettiği münakasada, Devlete en faydalı tekliflerde bulunmak suretiyle ihalenin ilk kahramanı şerefini ihraz etti.

Nuri Beyin bu hareketi, Türk işçiliğinin tarihinde pek mühim bir dönüm noktası idi. İmparatorluk devrinde, Türk topraklarında

yapılmış olan şimendifer yolları kâmilten ecnebler tarafından inşa edilmişti. Vakıa Sultan Hamid'in yaptırdığı (Hicaz şimendifer hattı)-nda birçok Türk mühendis ve işçileri bulunmuşsa da, işi tanzim ve idare edenlerle ustabaşlar, yine yabancılardan mürekkepti. Bu itibarla, bu hattın inşası da tamamiyle Türklere ait değildi. Türkün yapıcılık ve başarıcılık kudreti ilk defa, Samsun - Sivas şimendifer hattında.. ve bu hattın Nuri Beye ihale edilen ilk kısmında görülecekti.

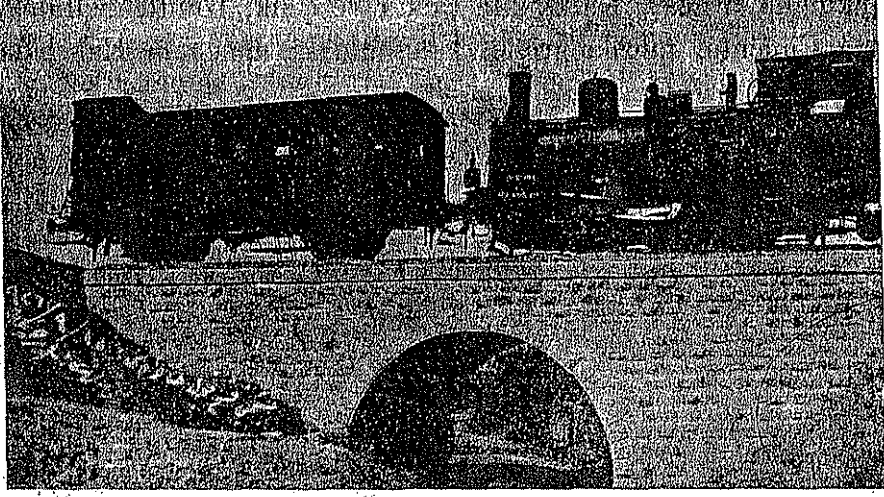
Nuri Bey, kardeşi Mühendis Abdurrahman Naci Beyi memuriyetinden istifa ettirdi. Ona sermaye verdi. Kendisine şerik ederek işe girdi.

Nuri Demirağ'ın yaptığı yollarda bir tünel ağzı

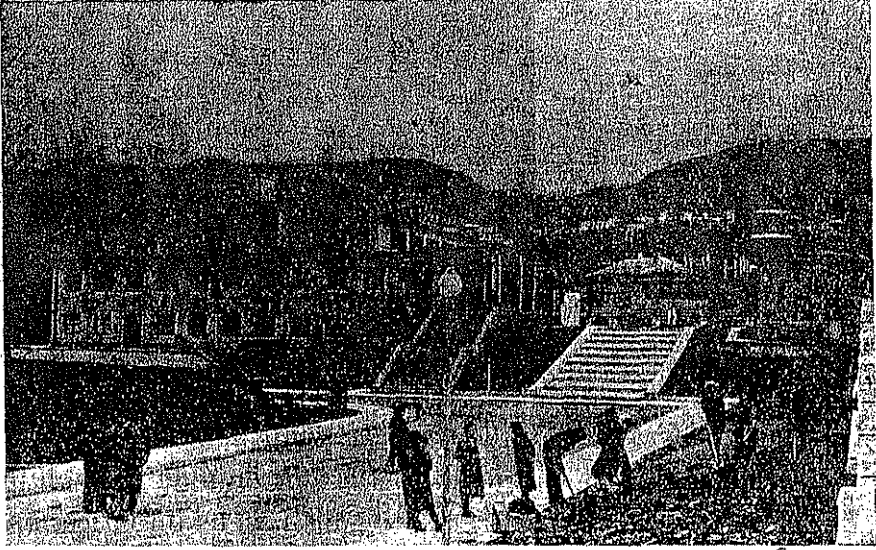
İlk Türk şimendifer yolu müteahhidi, ilk kazmayı vurduğu yerden itibaren azminin ve imanının bütün kudret ve kuvvetiyle ilerlemeye ve bütün geçtiği yerleri, demir ağlarla örmeye başladı. Toprakları yardı. Taşları parçaladı. Çelikten sert yalçın kayaları deleerek tüneller açtı... Samsundan Erzuruma kadar yer yer yaptığı yollardan sonra, muzaffer bir kumandan nasıl ki şerefli kılıcını haklı

bir gurur ile dıvara asarsa, o da senelerce tabiatın en çetin manialariyle mücadele ederek muvaffakiyet kazanarak kazmasını, millete yakfettiği milyonlarla dolu kasasının yanına dayadı.

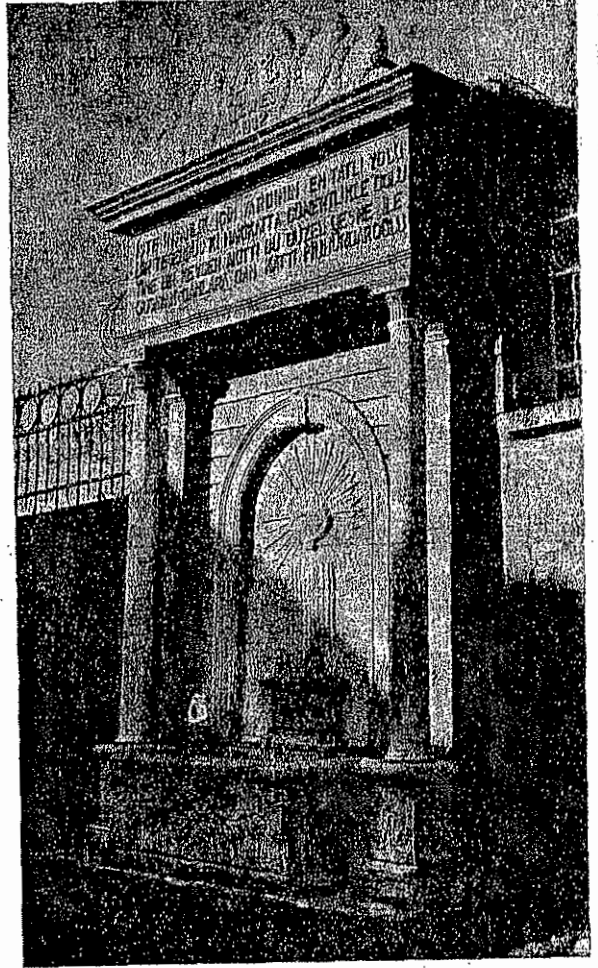
Nuri Demirağ'ın yaptığı yollarda ilk işliyen lokomotif ve vagon..

Fakat Nuri Beyin muvaffakiyeti, Samsundan Erzuruma kadar geçtiği yerleri demir ağlarla örmekten ibaret kalmadı. O, büyük

Nuri Demirağ'ın yaptığı fabrikalardan biri; Bursadaki Merinos fabrikası

iddiasının tahakkukuna çalıştı. Samsundan başlıyan ilk taahhüdi müteakıp (Fevzipaşa - Diyarıbekir), (Afyon - Antalya), (Sivas - Erzurum), (Irmak - Filyos) hatlarında 1012,50 kilometrelik yol yaparken, diğer büyük inşaat işlerine de atıldı. Bursada, Sümer Bankın (Merinos), Karabükte Demir ve çelik, İzmitte Sellüloz, Si vasta Çimento, fabrikalariyle, İstanbuldaki muazzam Hal binasının

Nuri Demirağ'ın hayratından bir çeşme

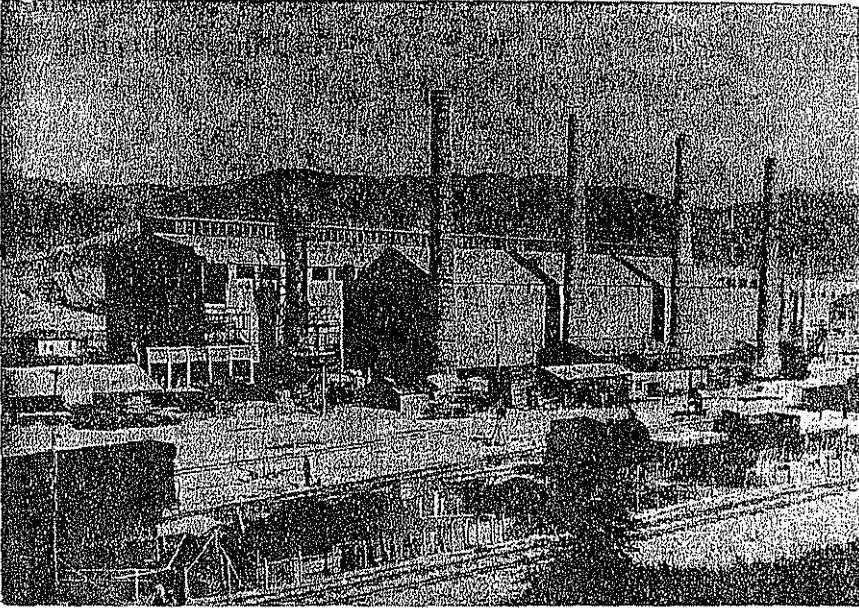
ve Eceabad - Havza şosesini de yaptı... Şunu da ilâve etmek lâzımdır ki Nuri-Bey, bütün bu büyük eserlerinin önünde ve muhitlerinde, hayrat çeşmeler yapmayı da unutmamıştı, netekim bu çeşmelerin adedi, kırk sekizi aşmıştır.

Nuri Bey, bin kilometreyi mütecaviz şimendifer hattı yapmakla (Nuri Demirağ) adını bihakkın ihraz etmişti. Demiryollarıyla, şoseleriyle, fabrikalarıyla, çeşneleriyle vücade getirdiği büyük eserler, acaba onun gayesini tatmin etmiş mi idi?..

Hayır...

O, yeryüzünde gördüğü bu işleri de, büyük dimağında kurduğu muazzam projelere bir başlangıç addetmiş.. artık gözlerini semalara çevirmişti.

Nuri Demirağ'ın yaptığı Karabük fabrikasından bir kısım..

Tayyareciliğin günden güne ilerlediğini görüyor; bütün terakki safhalarını büyük bir dikkatle takip ediyor; bundan sonra harplerde zaferin, süngü uçlarıyla değil, tayyarelerin çelik kanatlarıyla temin edileceğine kanaat getiriyordu.

Ve sonra, şöyle bir sual karşısında düşünüyordu:

— Vaktiyle ecdadımız yirmi bin, otuz bin atlı ile Macar ovalarını alt üst ederler.. büyük zaferlerini bu akıncılarla ihraz etmişlermiş... Bugünün akıncıları da, tayyarelerdir. Acaba yirmi otuz

bin Türk atlısiyle, tarihin en şanlı zaferlerini kazanmış olan Türk ordusunu kanatlandırmak mümkün değil mi?..

Suale, hiç tereddüt etmeden yine kendisi cevap veriyordu.

— Mümkün.. hem de çok mümkün...

Bu cevap, onda millî bir heyecan uyandırıyor. Türk kanatlarının semalara hâkim olabileceğini düşündükçe heyecanı artırıyordu.

O zaman, artık dev gibi kuvvetlenmiş enerjisinin bütün kuvvet ve takatiyle bu işe atılmayı zihnine koyuyor. Ve hiç bir müteahhide nasip olmıyan muvaffakiyetler kazanan kazmasını dayadığı kasasında, iş bekliyen milyonlarını, kahraman Türk ordusunu kanatlandırmaya hasretmeyi, kudsî bir gaye ittihaz ediyordu.

IV

1936 senesi ortalarına doğru, artık Nuri Demirağ son kararını vermiş; ve bu kararını tatbik için hazırlıklara girişmişti.

Bu büyük müteşebbis, her şeyden evvel, on senelik bir program hazırlamıştı. Ve sonra, bu programın ilk maddesi olarak, Beşiktaşta Hayrettin iskelesinde, Türk tayyare inşaiyeciliğinin temelini teşkil eden bir bina kurmaya başlamıştı. Programa göre burası bir (Etüt atölyesi) olacak; asıl muazzam (Fabrika ve gök okulu) da —bu işe çok elverişli olan— (Divrik) te kurulacaktı.

Fiiilen teşebbüse, 1936 senesi eylül ayının 17 nci günü geçilmişti. O gün etüt atölyesinin ilk temel taşı vazedildi. Ve burada inşaatın başlamasını, Divrikteki büyük gök okulunun temel atılması takip etti.

Yapılan programa nazaran atölyenin inşaatına dev adınılariyle devam edilecekti. Tertip edilen iki ekip gece ve gündüz çalışarak, inşaatı en kısa bir zamanda ikmal edeceklerdi. Nitekim —(Atölye) denildiği halde— koskoca bir fabrika mahiyeti arzeden bu bina, 1936 senesi şubat ayının 10 uncu günü açılarak faaliyete geçti.

Teşebbüs, mühimdi. Millî duygularla mütehassis olanlara büyük ümitler vermiş; azimkâr müteşebbis te, takdirlere garkedilmişti.

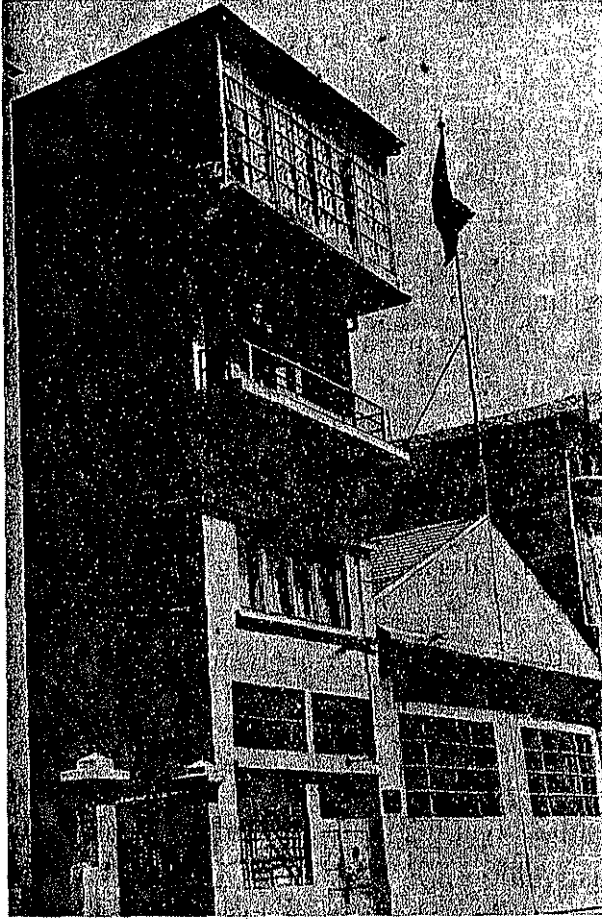
Fakat, herkesin anlamak istediği bir şey vardı. 1932 senesinde, tayyarelerin ve tayyareciliğin kıymet ve ehemmiyetinden bahsederken:

— Göklerine hâkim olmıyan milletler, yerlerde sürünmeye, yerin dibinde çürümeye mahkûmdur.

Diye bağırın (Nuri Demirağ), acaba ne yapacaktı?..

Onu bizzat kendisi, şöyle anlattı:

— Göklerine hâkim olmıyan bir milletin akıbeti felâket olacağına kat'ıyyen kaniim. Bunun içindir ki, «Göklerine hâkim olmıyan milletler yerlerde sürünmeye; yerin dibinde çürümeye mahkûmdur.» Sözünü kendime umde ittihaz ettim. Ve bu maksatla da bu

Beşiktaş tayyare atölyesinin cephesi..

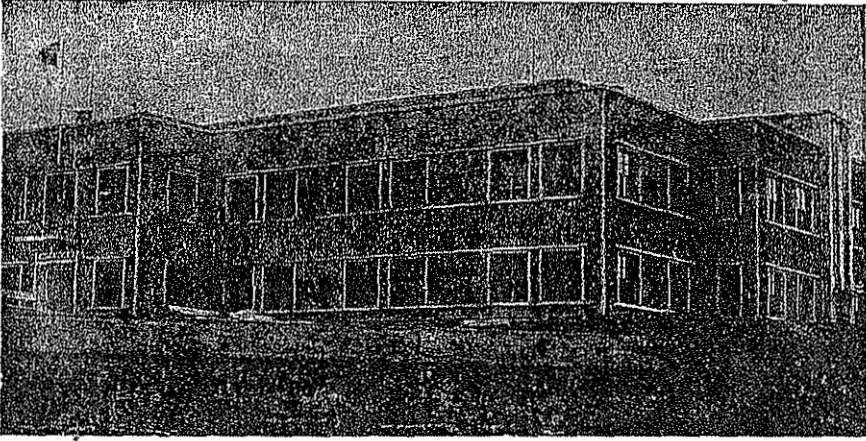
fabrikayı tesise karar verdim... Vakıa, tayyare endüstrisinin muvafak olması için bu kadar himmet ve masraf azdır. Fakat, yaptığım bu teşebbüs, sadece bir başlangıçtır... On senelik bir plân hazırladım. Bu müddetin üç, dört ayında, Beşiktaş atölyesi vücade gelmiştir. Fakat bu tesisat bu kadarla kalınyacak, birkaç misli büyütülecektir... Şunu da ilâve edeyim ki burası sadece bir etüt atölyesi, bir

staj müessesesidir. Asıl büyük (Gök okulu) ile imalât fabrikası Divrikte vücade gelecektir... Etrafı yüksek dağlarla çevrilmiş olan Divrik, böyle bir fabrikanın kurulması için en müsait bir yerdir. (Motör fabrikası) nı orada tesis edeceğim. Beşiktaş atölyesinde, (Prototype) örnek tayyareler imal ettireceğim. Bu örneklerle göre Divrikte (ana fabrika) da seri halinde tayyareler meydana getirilecektir.

Merak ediyorlar, soruyorlar:

— Acaba işçi bulabilecek misiniz?..

Türkün zekâsına, çalışkanlığına, az bir zaman zarfında işçilik kabiliyetinin inkişafına emin olan Nuri Demirağ, gülüyor. Ve hiç tereddütsüz cevap veriyor:

Divrikteki Gök okulu
[Şimdi (Nuri Demirağ orta okulu) halindedir]

— Fabrikaların kadroları için, on dört bini mütecaviz usta, işçi ve ameleye ihtiyacım var. Vakıa bu, az değildir. Fakat çok kısa bir zamanda bu kadronun dolacağına eminim...

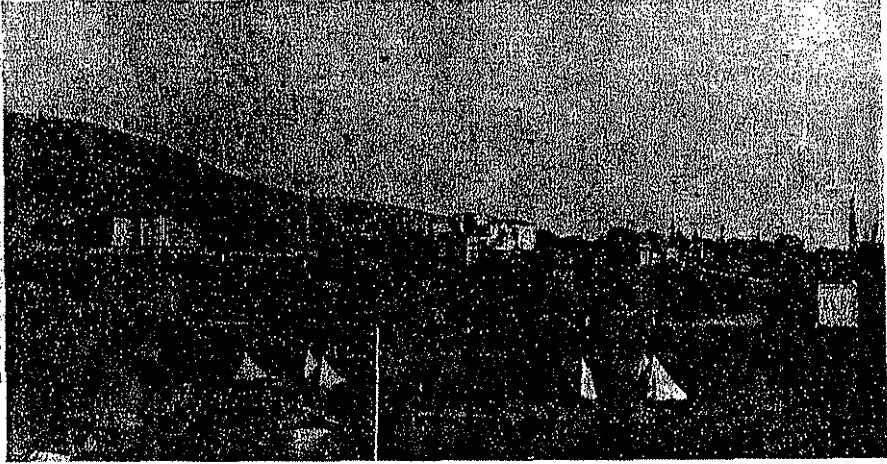
Nuri Demirağ, duruyor. Sonra, atıldığı büyük işten hissettiği memnuniyetle, sözlerine devam ediyor:

— Senelerdenberi aklım ve fikrim bu işte idi... Türk, tayyaresini kendi eliyle yapmalıdır. Mademki bir millet tayyaresiz yaşayamaz. O halde, bu yaşama vasıtasını başkalarının lûtfundan beklememelidir... Size, kat'iyetle söylüyorum. On seneye varmadan biz,

bütün tayyarelerimizi motörleriyle beraber, en küçük vidasına kadar, baştan başa kendimiz yapacağız.

Nuri Demirağ'ın bu sözleri, çelik bir azmin, milletin kabiliyetine dayanan kuvvetli bir imanın, büyük ve müsbet tecrübelerle sabit olan nefsi itimadının en belîğ bir ifadesi idi.

Divrikte yapılan (Gök okulu) binası bitmişti (1). Şimdi bunun yanına bir de, 150 yataklı (Talebe yurdu) ilâve edilecekti... Fakat bu mektepler, Nuri Demirağ'ın tasavvurunu ifadeye kâfi değildi. O, etrafı yalçın şahikalarla çevrilmiş olan doğduğu beldeyi de içtimaî hayat bakımından kıymetlendirmek.. ıssız kasabayı şenlendirmek.. ticaret ve ziraat kaynakları pek mahdut olan fakir hemşe-

Divrikte (Nuri Demirağ orta okulu) nun uzaktan görünüşü..

rilerini zenginleştirmek fikrinde idi. Bunun için de, henüz açılan bir demir madeninden başka belli başlı hiç bir servete malik olmıyan kasabayı, bir endüstri şehri haline getirmeye azmetmişti.

Demir madeni, zengindi. Fakat kasabaya büyük bir menfaat temin edecek vaziyette değildi. Çünkü maden cevherleri orada iş-

(1) Bu bina şimdi, Nuri Demirağ'ın adını taşıyan bir (orta okul) olarak kullanılmaktadır.

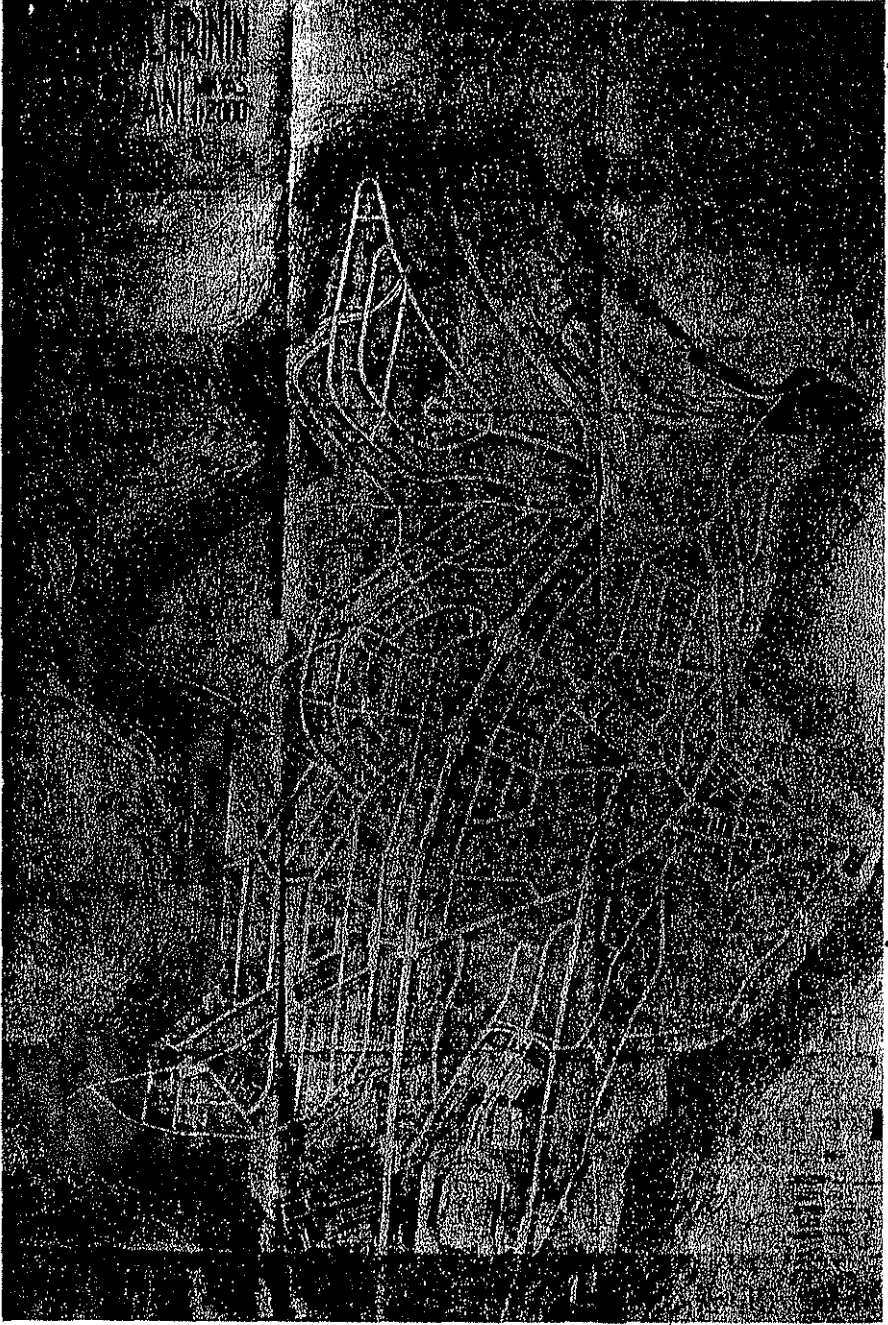
lenemiyordu. Başka yerlere naklediyordu. Böylece, o madende çalışanların bütün faaliyetleri sadece hamallığa inhisar ediyordu.

Halbuki; kasabanın civarında, kömür madenleri vardı. Bunların topraktan çıkarılıp demir madeninin bulunduğu yerlere nakledilmesi pek kolaydı. Eğer bu kolaylıktan istifade olunarak Divrikte bir demir ve çelik fabrikası kurulacak olursa, çok büyük faydalar temin olunacak.. fakir kasaba halkı ciddi ve hakikî bir surette refah bulacaktı.

Sıra ve mobilyasıyla Divrik orta okuluna tahsis olunan mektebin, tiyatro ve sinema sahnesinin tanzimi için gelen rejisör Muhsin Ertuğrul ile birlikte Divrikte alınmış bir grup...

Tabiidir ki orada teessüs edecek olan faydalı müesseselerin en mühimmini Gök okulu ve muazzam tayyare, tank, motörlü top, askerî kamyon fabrikaları teşkil edecekti. Artık Divrik kasabası —Avrupa ve Amerikada mevcut olan— (Ağır sanayi merkezlerine) benziyecekti. Buna, oradaki madenlerin mebzuliyeti ve su kuvvetlerinden elektrik istihsali büyük bir sebep teşkil edeceği gibi, tabiatın vaziyeti de çok müsaitti. Fabrikaların kurulacakları saha, yapılacak

Nuri Demirağ tarafından yaptırılan Divrik şehrinin plânı..

tayyare meydanları, bir harp vukuunda, düşmanların kolayca taarruz edemeyecekleri derecede tabii mahallalarla mücehhezdi.

Bütün bunları inceden inceye hesaplıyan Nuri Demirağ, Divrik kasabasının —en aşağı yüz yirmi bin nüfuslu— bir endüstri şehri olabileceğine kanaat getirir getirmez, teşebbüse karar verdi. Ve derhal Divrike mühendisler gönderdi. Büyük paralar sarfetti. Uzun uzadıya tetkikler ve çalışmalardan sonra, 1560 hektarlık arazi üzerinde, bir şehir plânı vücuda getirtti. Ve bu plânı, Nafia Vekâletine tasdik ettirdi.

Buraya, birkaç satırla kaydediverdiğimiz bu iş, pek kolay olmamıştı. Nuri Demirağ'ın Divrike gönderdiği şehir mütehassısları, mühendisler, fen adamları, onların yardımcıları tam 3 buçuk sene çalışmışlar; uğraşmışlar; o eski ve tarihî beldeyi dünyanın en modern bir şehri haline getirecek olan o kıymetli plânı yapmaya muvaffak olmuşlardı.

.

Bu işler görülürken, Beşiktaştaki atölye de birhayli ilerlemiş; bariz bir surette tarakki ve tekâmül eserleri göstermişti.

Bina, birkaç misli genişlemişti ve İstanbulda, ilk defa olarak asrın tarakkiyatıyla mütenasip bir tayyare fabrikası kurulmuş oluyordu.

Her biri, bin müşkilât ile dünyanın birer köşesinden celbedilmiş olan bu tesisata acaba Nuri Demirağ ne sarfetmişti?.. Bilmeyorum.

Ve acaba, ne kazanacaktı?.. O, malûm...

Yâni, şimdiye kadar ne kazanmış ise, bundan sonra da yine onu kazanacaktı.

Şimdiye kadar bütün kazancı, millî zevkine hizmet etmek olmuştu. Bundan sonra da, aynı şey olacaktı.

Şuna hükmedilebilir ki; Nuri Demirağ'ın Beşiktaş atölyesine sarfettiği para, kolay kazanılmamıştı. Üzerinde, herkesin dökmeye

tahammül edemiyeceği kadar alın teri vardı. Bu para, boş bir hayal veyahut kupkuru bir şeref oğruna bir yığın demir parçalarına atılamazdı.

Yine şuna da hükmedilebilir ki, bu fedakârlığın gayesi, bir kazanç ta olamazdı. Çünkü Nuri Demirağ —rivayetlere nazaran— on bir milyon kazanmıştı. Bu para, bizim memleketimizde bir insanın en yüksek refah içinde yaşamasına yeter de artardı. Eğer Nuri Demirağ'ın maksadı şahsî menfaat olsaydı; artık bu parayı kâfi görek, atölyenin yerine mükellef bir yahı yaptırır, o yalının mükellef salonlarına yan gelerek mehtap safalarına dalarlardı. Fakat, dalmadı. Bilâkis, mühim bir mesele üzerinde kafasını yormaya başladı.

Muhtelif branşta mühendislerini ve teknisyenlerini beraberine alarak Avrupaya yaptığı müteaddit tetkik seyahatlerinde, yüzü mütecaviz tayyare ve motör fabrikalarını ziyaret etmiş; bütün imalât tezgâhlarını, kimya lâboratuvarlarını ve muazzam izabe fırınları ve bütün teferruatını inceden inceye gözden geçirmişti.

Bu tetkik neticesinde, şu hükmü verdi:

— Avrupadan, Amerikadan lisanslar alıp tayyare yapmak bir kopyacılıktan ibarettir. Çünkü, demode tipler için lisans verilmektedir. Yeni icat edilenler ise, bir sır halinde, büyük bir kıskançlıkla muhafaza edilmektedir. Binaenaleyh kopyacılıkta devam edilirse, demode şeylerle beyhude yere vakit geçirilecektir. Şu halde, Avrupa ve Amerikanın son sistem tayyarelerine mukabil, yeni tep bir Türk tipi vücade getirilmelidir.

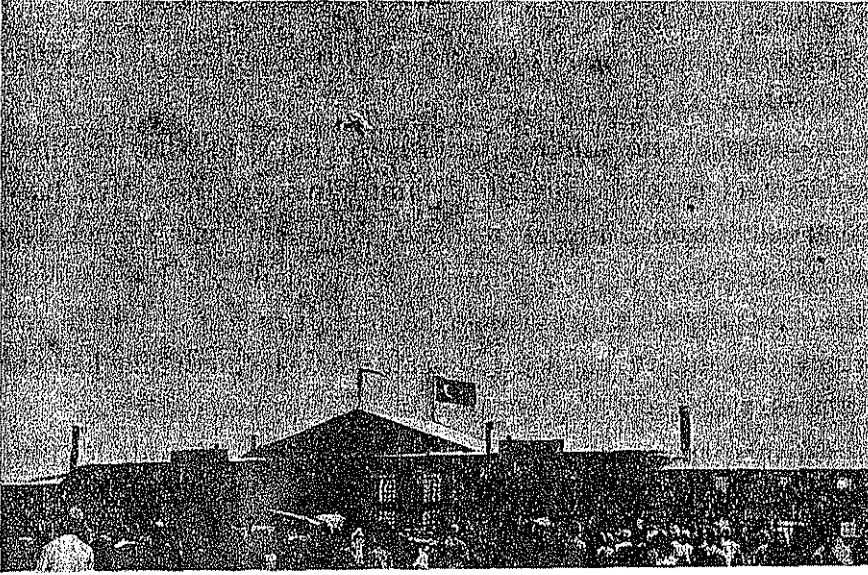
Nuri Demirağ'ın bu hükmü, derhal bir karar mahiyetine girdi. Artık, Beşiktaş atölyesindeki çalışmalar, çarçabuk şeklini değiştiriyordu. Bir taraftan 1937-1938 senelerinde, Türk Hava Kurumunun siparişleri olan 10 mektep tayyaresiyle 65 plânörün imaline devam edilirken, diğer taraftan da bütün evsaf ve vesaiti ile yepyeni bir tip belirmişti. Bu, (Nu. D. 38) alâmetini taşıyacak olan, altı ki-

şilik çift motörlü madenî bir yolcu tayyaresi idi. Ve bu her cihetçe mükemmel ilk Türk tipi yolcu tayyaresi, cihan yolcu tayyareleri kategorisinin (A) sınıfına girmişti.

Artık, iş büyüyor; faaliyetin hudutları genişliyordu. Atölyede yapılan tayyarelerin tecrübeleri için, bir tayyare meydanına ihtiyaç görülüyordu. Bunun için de, yine büyük bir masraf ihtiyar etmek lâzımgeliyordu.

Nuri Demirağ, hiç tereddüt etmedi. Başladığı büyük işi tam mânasiyle tekemmül ettirmek için, Yeşilköydeki (Elmas Paşa çiftliği) ni satın alarak orada 1559 dönümlük geniş bir arazi üzerinde,

Muazzam hangarın umumî görünüşü..

1000×1300 metre murabbaında bir uçuş sahası vücade getirdi. Almanyaya, portatif bir hangar sipariş etti. Bedelini ödedi. Fakat İkinci Dünya Harbinin başlaması üzerine bu hangar gelemedi. Meydana bir tayyare tamir atölyesi yapılırken, bir de sabit hangar inşasına lüzum hissedildi.

Yeni yapılan bu üç katlı tamir atölyesi, en son sistemi haizdi. Her şeyden evvel, 8,5 metre yükseklikte ve 26 metre genişliğindeki otomatik demir kapısı, Türkiyede ilk defa vücuda getirilmiş olan bir teknik ve sanat eseri idi. Sonra; resim salonu, pilot, makinist, doktor, muhtelif mühendis ve teknisyenlerin odaları (Gizli atölye) mükellef yemek salonu, pilot ve makinist olmaya hevesliler için yapılmış dershaneler.. hulâsa, bütün tesisat ve teferrüat, Avrupa ve Amerikada bile emsaline az tesadüf edilecek derecede mükemmeliyeti haizdi.

Yeşilköyde bu tesisat vücade getirilirken yapılan projelere (Yapıcı) ve (Uçucu) tayyare elemanları yetiştirilmek için 1188 talebeyi istiaab edecek, ranza ilâve edildiği takdirde bunun iki mislini istiaab eyliyecek bir gök okulunun inşası da nazarı itibara alınmıştı. Ve, projeleri de hazırlanmıştı.

Nuri Demirağ, bu faaliyetin hedefini soranlara, gayesinin esasını şu suretle anlatmıştı:

— Memleketin şimdilik bu örnekte, en az mikdarı yetmiş bulması lâzımgelen fabrika, mektep, tamirhane ve birçok sivil tayyarecilik meydanlarına ihtiyacı vardır... Memleketinîe hizmet etmeye çalışıyorum. Nasıl ki bazı kimseler kumardan, içkiden ve eğlencelerden zevk alıyorlarsa, ben de böyle çalışmaktan hoşlanıyorum. Vaktimi, malımı ve hattâ evlâtlarımı Türk havacılığına hasretmekten emsalsiz bir zevk duyuyorum.

Bu uçuş meydanı yapılacağı esnada, bütün İstanbul gazeteleri bu meseleye alâka göstermişler ve Nuri Demirağ ile mülâkat yaparak onun düşüncelerini öğrenmek için kendisine muharrirler göndermişlerdi... 1939 senesi Birinciteşrin ayının 1 inci günü intişar eden (Cumhuriyet) gazetesinin 5 inci sayfasında, (Yeşilköyde hususî ve yeni bir tayyare sahası) başlığı ve (Salâhaddin Güngör) imzası altında, Nuri Demirağ ile cereyan eden şu mülâkatını neşretti:

(Boş vakti pek az olan «Nuri Demirağ» ı, Beşiktaşta ki fabrikasının yazı odasında, bir öğle saati ele geçirebildim.

İşlek zekâsını, örnek feragatiyle mezcederek, ömrünün en ve-

rimli senelerini vatanın imarı yolunda harcayan kıymetli iş adamlarımızla bir müddet dereden, tepeden konuştuktan sonra:

— Yeni bir teşebbüsünüzü haber aldık; dedim. Yeşilköyde, büyük bir uçuş meydanı vücuda getiriyormuşsunuz?..

— Evet!.. Tayyare meydanı ile telsiz istasyonu arasındaki iki milyon metre murabbai sahada bir uçuş meydanı tesis edilecektir. Arazinin tesviyesi bitmek üzeredir. Hangarlar için icabeden malzeme-yi Amerikaya ısmarladık. Bunlar gelince, inşaata başlayacağız.

— Ya, fabrikanız?..

Gülümsiyerek cevap verdi:

— Bütün hızı ile çalışıyor. Dolaşmak ister misiniz?..

İlk olarak girdiğimiz yer, mühendis ve ressamların çalışma daireleri oldu. Geniş kartonların üzerine eğilmiş genç başlarda, fabrika sahibinin huzuru ancak hissedilir bir hareket uyandırabildiğine bilhassa dikkat ettim; herkes işinin üzerinde idi. Nuri Demirağ bir şey sormadıkça kimse ayağa kalkmadı. Ve izahat vermeye yeltenmedi.

Vitrinlerle birbirinden ayrılan koca salon, şu dakikada bir karınca sessizliği içindeydi. Bu sükûn belki de karıncalar gibi cüsselerinden büyük işler başaran gençlerin hep bir araya toplanışından ileri geliyordu.

Duvarlara iri harflerle bir takım vecizeler asılmıştı. Onlardan bir tanesini okudum:

(Büyük eserler; lüks hayattan, büyük masraflardan ictinab sayesinde yapılan tasarruflardan meydana gelir. Şahsî servetler, Türk milletinin heyeti mecmuasıdır. Vatanın nef'ine her zaman hasr ve tahsise âmâde fertler elinde emanettir. Bunu kimsenin bol bol ve sefahate sarfetmeye, israfa, suiistimale hakkı yoktur.)

Nuri Demirağ:

— Ben, dedi; bütün muvaffakiyetimi kendi elimle karaladığım şu birkaç satırlık yazıya borçluyum. Hayatımda fuzulî masraflardan daima kaçmıdım. Çünkü, kazandığım parayı, Türk milletinin bir vedia-sı olarak muhafazaya mecbur olduğumu unutmadım... Türk mil-

letin in m ü ş t e r e k s e r v e t i n i i s r a f v e s e f a h a t i n b a t a ğ ı n a g ö m m e ğ e b e n i m n e h a k k ı m v a r ? Y a n ı m d a ç a l ı ş a n l a r d a , b u d ü s t u r u e z b e r e d e c e k k a d a r b e l l e m i ş l e r d i r .

Nuri Demirağ bunları anlatırken, bir aralık durdu. Ve salonda boşu boşuna yanan lâmbalardan birini söndürerek sözüne devam etti:

— Büyük servetler çok defa böyle küçük tasarruflardan doğar.

Bundan sonra, Nuri Demirağ'la birlikte torna, kaynak, tav, polisaj, madenî imalât kısımlarını birer birer dolaştık. Adına (tayyare) denilen bu sun'î kuşun havada uçabilmesini temin için en ince teferrüatı hesaplamak ve en derin bir sabırla uğraşmak lâzımgeldiğini, bütün bu dönen çarklar ve nasırla kabarmış eller, âdeta insanın yüzüne karşı haykırıyorlar.

Nuri Demirağ:

— Bir tayyare, diyor; aşağı yukarı otuz altı bin parçadan mürekkeptir. Telinden kaplamasına, motöründen kanadına ve kuyruğuna kadar bu otuz altı bin parçayı, —hesaplarında bir milimetrenin yüzde biri kadar bile hatâ yapmamağa çalışarak— yerli yerine koymak ne demektir, düşününüz bir kere?..

Ve makinaların hiç susmayan gürültüsü arasında:

— Meselâ.. diye ilâve ediyor; şu köşede gördüğünüz ve belki de oyuncak sandığınız minimini tayyare modelinin bile bir mühendis in gözünün nurundan kaç damlayı ve ömründen kaç uzun günü çaldığını kolaylıkla tahmin edemezsiniz... Fabrikada çalışanlar arasında bilseniz ne kabiliyetli Türk gençleri var. Arasına içlerinden bazılarına «benim küçük Edison'larım!..» diye takılırım. Neler keşfettiklerini ifşa etmeye mezun olsam, hayretler içinde kalırsınız.

Nuri Demirağ'ın diğer bir vecizesine madenî imalât dairesinde rastladım... Vecize, şu:

(Türk; insan kudretinin yaratabileceği her faydalı şeyi memleket için düşünmeye, düşündüğünü yapmağa ve başarmağa kadirdir. Yapamamak «yapamadın, yapamam demek; benliğimden, varlığımdan geçtim.. aczi, zaafı kabul ettim» demektir.)

Nasıl?.. İradeyi kuvvetlendirmek için bundan daha kuvvetli bir cümle aklınıza geliyor mu?..

Beşiktaş tayyare fabrikasının teknik çalışmalarına ve randımına, bu sütunlarda temas etmiyeceğim. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, daha üç senelik bir mazisi olan bu verimli fabrika, kendisinden beklenen büyük hizmeti fazlasıyla başarmaktadır.

Nuri Demirağ, çalıştırdığı elemanlara karşı olan derin güvenini, kapıdan çıkarken bana şu sözlerle izah etti:

— Bizim çocuklardan, gelişi güzel birini çağırıp: «Dünyanın en iyi tayyaresini yapar mısın?» diye sorunuz. Size, mümkün değil «Yapamam.» cevabını vermez. Çünkü «yapamam demek, benliğimden, varlığımdan vazgeçtim. Aczimi zaafımı kabul ettim» demektir. Halbuki Türk, âciz değildir ki aczi kabul etsin.

Nuri Demirağ'ın teşebbüs ve teşvikiyle 1939 senesi sonlarında, tayyare mühendisi yetiştirmek üzere, Yüksek Mühendis Mektebinde bir tayyarecilik şubesi açılması için Nafia Vekâletince tesbit edilen programın tahakkuku yolunda ilk müsbet adımlar atılmıştı.

Teşrinievvelin 15 inci günü, Yüksek Mühendis Mektebi Müdürü Tefik Taylan, Müdür muavini Merhum Fahri Bekiroğlu, Profesör Salih Murat, Profesör Burhaneddin Sezerar, Profesör Dopplerden mürekkep bir heyet, Beşiktaş tayyare atölyesine gelerek Nuri Demirağ'ın nezdinde içtima etti.

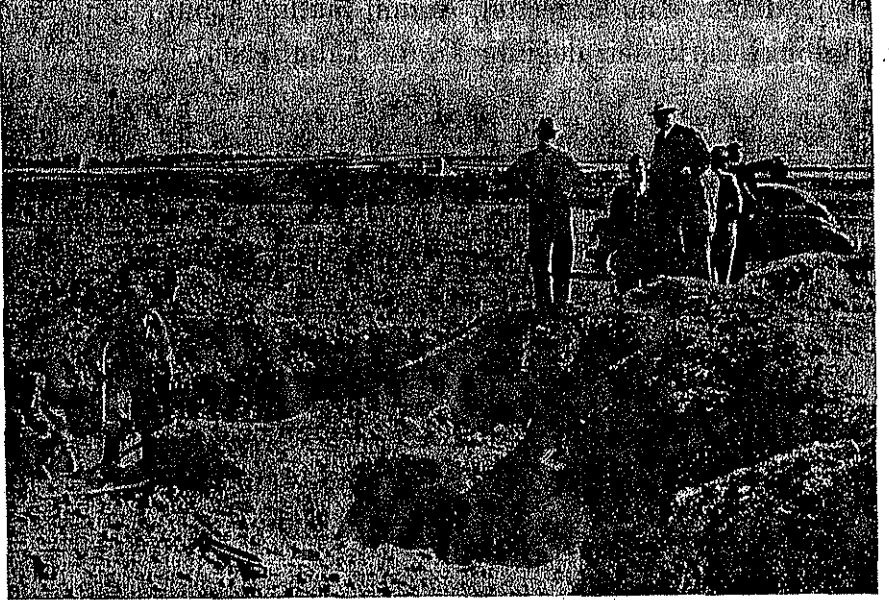
Bu toplantıda, Nuri Demirağ'ın verdiği mühim izahat dinlendikten sonra, yine onun tarafından tedarik edilen, (Berlin) deki (Teknische Hoch. Schule) mühendis mektebinin (aerodinamik) ders programları tetkik edildi.

Mühendis Mektebinde teknisyen tayyareci yetiştirilecek şubenin açılması daha esaslı hazırlıklara mütevakıf olduğundan, ve esasen vakit te geciktiğinden, gelecek seneye bırakılmıştı. Buna binaen, tayyare mühendisi namzetlerinin, stajlarını yaptıkları müddetçe,

Nuri Demirağ tayyare atölyesinin bütün vasıta ve imkânlarından serbestçe istifadeleri kararlaştırıldı.

Yukarıda isimlerini saydığımız zatlardan mürekkep heyet, müzakerelerini bitirip kararlarını verdikten sonra, atölyeyi uzun uzadıya gezmişler; bütün makineleri ve yapılan işleri büyük bir dikkatle gözden geçirmişler; Nuri Demirağ'ı tebrik ederek, takdirlerini bildirmişlerdi.

Bu ziyaretten beş gün sonra, (Son Telgraf) gazetesi nanuna muharrir merhum (İskender Fahrettin) Yeşilköydeki tayyare meydanını gezmeye gitti. Orada, meşhur tayyarecilerimizden (Savmî) ile bir mülakat icra etti. 1939 senesi teşrinievvel ayının 21 inci gü-

Yeşilköyde (Nuri Demirağ gök alanı) nın tesviyesi..

nü intişar eden Son Telgraf gazetesinin 5 inci sayfasına dercedilmiş olan bu mülâkatta, Nuri Demirağ'dan, şöyle bahsedilmişti:

Emekli Binbaşı tayyareci Savmî, yavaş yavaş ve göğsünü kabartarak anlatmaya başladı:

— Burada Nuri Demirağ, birbuçuk milyon metre murabbam yakın arazi satın almıştır. Bu araziyi, kendi müessesesi hesabına ola-

rak tayyare meydanı haline ifrağ ediyor. Bu gördüğünüz toprak tesviyesi, çok mühimdir. Bazı yerleri dokuz metre derinliğine kadar dolduruluyor... Ameliyat, şüphesiz uzun sürecektir. Bu, iş, memleket hesabına çok mühim ve çok faydalı bir teşebbüstür. Bu yeni meydanın ve hangarın yapılması, sivil tayyareciliğimizin inkişafına delildir... Sahada her gün, beş yüze yakın amele çalışmaktadır. Almanya - Polonya harbinde tayyarelerin ehemmiyetini ve oynadığı rolleri görüyorsunuz... Gönül ister ki, Nuri Demirağ gibi birkaç müteşebbisimiz de memlekette ayrıca, muhtelif yerlerde tayyare meydanları yaparak, tayyarelerimizin kolaylıkla inip çıkmalarına yardım etsinler... Nuri Demirağ'ın yaptırmakta olduğu bu tayyare meydanı, (Amsterdam) da yapılan en son ve mükâmil tayyare meydanının aynı olacaktır. Plânları ona göre tanzim edilmiştir.

İkinci Dünya Harbi başlamış; bütün vahşet ve dehşetiyle devam ediyordu. O korkunç vaziyeti büyük bir dikkatle takip eden Nuri Demirağ da, tezini büyük bir emniyetle müdafaa eden ilim adamları gibi, fikrini şu suretle izah edliyordu:

— İşte.. harp, patlamıştır. Bu harpte, şimdiye kadar iki kişinin süngü süngüye döğüşükleri işitilmiş midir?.. Bütün harp, havada cereyan ediyor... Bunun için memleketin korunmasına ait alâkaların havacılık üzerinde toplanması ve her vatandaşın bu uğurda elinden geleni yapması zaruridir... Ben, kazandığım parayı, millete ait olan paranın bana emanet edilmiş olması gibi telâkki ediyorum. Bu parayı, meteliğine kadar havacılığa ait teşebbüslere hasretmeyi ahdettim.

Diyordu. Ve, gerek Beşiktaş atölyesinde ve gerek Yeşilköydeki faaliyetlere, bir kat daha hız veriyordu.

Nuri Demirağ'ın asıl maksadı, seri halinde tayyare imal etmekti. Bütün teşkilât, bu gayeye göre tesis ve bütün faaliyet te aynı nokta üzerinde teksif edilmişti.

Fakat bu iş, karar verildiği andan itibaren tatbikoma geçilecek kadar kolay değildi. Ancak azim, sebat ve fasılasız faaliyet sayesinde, o büyük gayeye vasıl olmak mümkün olabilecekti.

V

1940 senesi ikinciteşrin ayının 4 üncü günü, İstanbulda intişar eden gazetelerde şu ilân münderiği:

(Nuri Demirağ - Yeşilköy gök stadyomundan:

Aşağıdaki vasıfları haiz Türk delikanlıları, tayyare ile İstanbul âfâkında yarımşar saat uçurulacaklardır:

1 — Yaşları 18 ile 23 arasında olmak.

2 — Bünyesinin uçuşa müsait olduğu stadyom doktoru tarafından tasdik edilmek.

3 — Türk mekteplerinden, en az orta tahsil görmüş olduğunu vesaikle isbat etmiş bulunmak.

Müracaatlar sıra ile kayıt ve uçacaklara üç gün evvel yazı ile ihbar edilir).

Bu ilânı, aynı lisan ile gazetelerde intişar eden şu fıkra takip etti:

(Gençlerimiz, parasız olarak uçurulacak.

Nuri Demirağ, kendi fabrikasında imal ettiği tayyarelerle Türk gençlerini meccanen İstanbul üzerinde uçurmaya karar vermiştir.

18-23 yaş arasında, orta tahsilini bitirmiş olan her genç, istediği takdirde parasız olarak bu uçuşa iştirak edecektir. Yalnız bu gençler doktor tarafından muayene olunacak ve bünyeleri müsait olanlar uçurulacaktır.

Türk gençliğini havacılığa teşvik edecek olan bu hayırlı teşebbüs, her tarafa memnuniyet uyandırmıştır. Şimdiden birçok gençler, müracaata başlamışlardır.)

Yukarıya dercettiğimiz ilânda ve gazetelerin şu küçücük mü-taleasında, Nuri Demirağ tayyare müesseselerinin yüksek ve haklı bir gurur ile haykıran büyük bir muvaffakiyet ifadesi vardı.

Nuri Demirağ'ın tayyarecilik faaliyetine vâkıf olanlar :

— Aşkolsun.. koca Türk, nihayet muvaffak oldu... Tayyarelerini yaptı. Şimdi de uçuşa geçiyor.

Diyorlardı.

Bu faaliyetten haberdar olmıyanlar da:

— Allah, Allah.. demek ki biz, tayyare yapmaya başlamışız. Ve muvaffak olmuşuz. Artık, kendi tayyarelerimizle uçacakmışız... Hiç te haberimiz yoktu.

Diye hayret ediyorlar.. ve o zamana kadar en küçük ehemmiyet bile vermedikleri bu meselenin içyüzünü öğrenebilmek için, aldıkları havadisleri derinleştiriyorlardı.

Fakat.. hasetkâr, her iyiliği kötülüğe yormaya meyyal, milletin zekâsına ve yapıcılık kuvvetine inanmıyan bir zümre daha vardı:

— Haş.. bir, bu eksikti... Caddelerimizde bile doğru dürüst yürümeye imkân bulamazken, tayyare yapmışız da, havalarda uçacakmışız. Bakalım, hangi budala o ecel beşiğine binecek, daha on metre havalanmadan yerlere serilecek?..

Diye, imansızlıklarını gösteriyorlardı.

Lâkin bunlar, aldandıklarını çarçabuk anlamışlardı. Çünkü Üniversiteden, Yüksek Mühendis mektebinden, Teknik Okuldan, lise ve hattâ ilkokullardan uçuş için müracaat edenler, âdeta bir akın halini almışlardı. Ve bu imanlı Türk gençleri, kendilerini semalara ulaştırarak olan ilk Türk tayyarelerine binmek için sabırsızlık gösteriyorlardı.

Beşiktaş atölyesinin muvaffakiyetle yaptığı tayyarelere ilk binen, ve ilk uçan, bizzat Nuri Demirağ'dı... Acaba bunda, Nuri Demirağ'ın hususî bir maksadı mı vardı?..

Şerefli muvaffakiyetinin ilk semeresini bizzat kendisi almak, yaptırdığı tayyareye herkesten evvel binerek —hak ettiği— zevki duymak mı istemişti?.. Yoksa, bazılarının tasavvur ettikleri tehlikeyi hiçe sayarak korkaklara bir ibret dersi vermeyi mi arzu etmişti?.

Bunların birincisi, tabîî addedilebilirdi. Fakat ikincisi de, emsali az görülebilen bir kahramanlık nümunesi idi... Tayyareyi, an-

cak beş on defa havalarda görmüş olan mühendislerinin, genç teknisyenlerinin ve genç işçilerinin yaptıkları tayyareye emniyet etmek, ona binmek, öyle hudutsuz bir iman ve cesaretin eseri idi ki onu ancak Nuri Demirağ gibi kendi nefesine ve millî cevherlerinin kıymetlerine paha biçilmeyen Türk gençlerine inananlar yapabilirlerdi.

(Nuri Demirağ Gök Okulu) nda yetişen pilot Galip Demirağ, babası Nuri Demirağ'ı uçuruyor...

Asıl hayrete şayan olan cihet şurasıdır ki Nuri Demirağ, bu ilk uçuşu yaparken, yalnız değildi. Bazılarınca çok muhtemel görünen bu tehlikeye, henüz yedi yaşındaki oğlu (Kayı Alp Demirağ) ı da sürüklemişti.

Yalnız o kadar mı?..

Hayır... Nuri Demirağ, şahsan hissettiği emniyet ve nefsi güvenliğini herkese telkin etmek için en büyük fedakârlıkları ihtiyardan da çekinmemiş; refikasını, ve bütün aile efradını da —herkes—ten evvel— kendi tayyareleriyle havada gezdirecek kadar eserlerine itimat göstermişti.

(Pilot) a gelince.. bu da, babasının ruhundan ve mefkûresinden ilham alarak yetişmiş olan (Galip Demirağ) dı. O da, Türk ha-

vacılığının doğmasına ve inkişafına büyük bir ihtiyaç olduğuna inanarak bu işe atılmıştı. Kendisi, Yüksek Mühendis Mektebinin üçüncü sınıf talebesindendi. Herkesten evvel, (Yeşilköy Gök Okulu) na girmiş; ve (1) numaralı pilot şahadetnamesini almak şerefini iktisap etmişti. Az zamanda da, irtifa ve filo uçuşlariyle akrobasi hareketlerinde cidden temayüz etmişti (1).

Nuri Demirağ, en büyük oğlundan henüz yedi yaşındaki oğlu Kayı Alp'a kadar, artık gökle kaynaşmış bulunuyordu. Büyük oğlu Galip Demirağ, başta babası olmak üzere annesini ve kardeşlerini göklerde dolaştırırken, Kayı Alp ta, tamamiyle pervasız bir pilot gibi yetişiyordu. Ne tayyarenin birdenbire şahlanarak yüzlerce metreye yükselişlerinden ve ne de en baş döndürücü akrobasi hareketlerinden asla ürkmüyordu.

1941 senesi ortalarına doğru, artık bütün tesisat, tam bir âhenk ile faaliyete geçmişti. O senenin temmuz ayının 7 nci günü, Cumhuriyet gazetesinin 2 nci sayfasında, (Havaları korumak için yetişen gençler) başlığı altında, şu makale intişar etti:

(Muhakkak ki bizde şu veya bu ölçüde, fakat esaslı ve verimli bir sivil havacılık faaliyeti başladı.

İşte, Yeşilköyde daha dün kurulan (Nuri Demirağ Gök okulu).

Burada; bugün on, yarın yüz, öbür gün belki bin Türk delikanlısı, Türk havalarının sınırları üzerine kanat gerecekler.

Küçük bir salonun kapısını açıyorlar. İşte, birinci sınıfın ders gördüğü yer... Hepsi bir boyda, aynı kıyafette, belki de aynı yaşta delikanlılar... Aralarında Nuri Demirağ'ın oğlu Galip Demirağ da var. Babasının açtığı mektepte tayyarecilik öğreniyor. Öğreniyor, değil. Öğrenmiş bile... Öteki arkadaşlarının çoğu Divrikte (Gök orta okulu) nu bitirmişler.

(1) Galip Demirağ, elyevm Amerikada Mişigan Üniversitesinde pefvanesiz Fuge tayyaresi ve gaz turbinlerle işleyen motör inşaatı yüksek mühendisliği tahsil etmektedir.

Uçuşa başlıyalı henüz üç ay bile olmadığı halde, tek başına tayyare idare etmesini biliyorlar.

İçlerinden birine soruyorum:

— Kaç uçuş yaptınız?..

— Kırk.

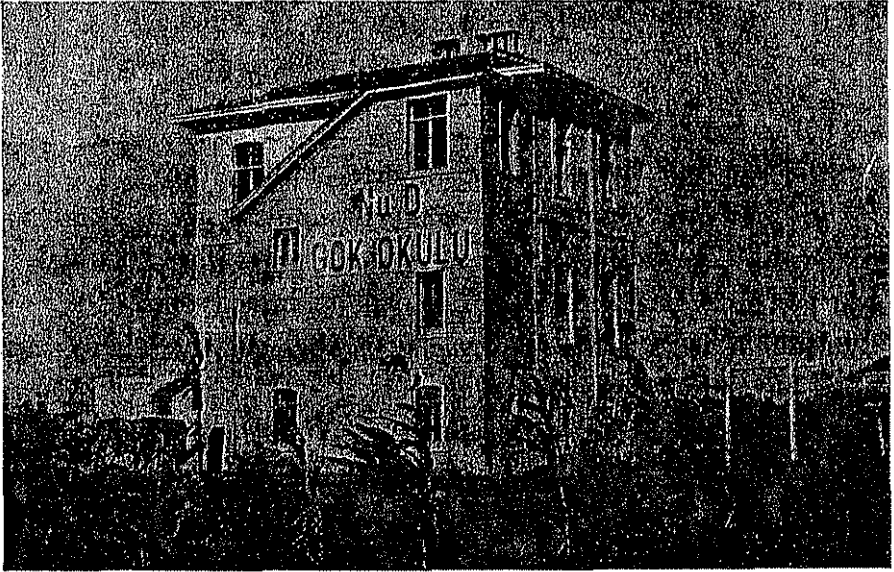
— Havada ne kadar kalabiyorsunuz?..

— Hocamızın müsaade ettiği kadar.

Bu sefer hocaları, kıymetli tayyareci (Basri Alev) atılıyor:

— Bırakmış olsak, tayyareden aşağı inmiyecekler... Aralarında tek ihtilâf mevzuu, sıra ve nöbet meselesidir. Sen bineceksin, ben bineceğim dâvası.

Sonra, içini çekerek bana dönüyor:

Nuri Demirağ Gök Okulu

— Bunlar, ne mesut çocuklar... Bizim zamanımızda uçuş yapmak bu kadar kolay mı idi? diyor.

Biraz sonra, Basri Alev ve Havayolları müdürü Abdullah Bül-bül ile birlikte, (Nuri Demirağ tayyare atölye ve hangarlarını ziyaret ettik... Üç katlı muazzam bir bina karşısındayız. En modern tec-hizatı ihtiva eden bir tayyare tamir atölyesi...

Binanın üst kısmında, henüz asfalt kısmı ikmal edilmemiş muazzam bir meydan.

Hangarda, on kadar mektep tayyaresi var. Bunlar her an için uçuşa hazır vaziyettedirler. Hangarın bütün tesisatı —kapılara varıncaya kadar— otomatik surette işliyor. En yeni tipte tayyareler, buradaki atölyede kolaylıkla tamir edilebiliyor.

(Gök okulu), ayrı bir binada... Küçük, şirin bir yapı... Okul, şimdilik üç sınıf...

Okula giren çocuklar, liselerde okutulan bütün dersleri takip ediyorlar. Fakat havacılığı alâkadar eden derslere tabiidir ki daha büyük ehemmiyet veriyorlar.

Yukarıki makalenin intişarından bir gün sonra, 8 temmuz 1941 tarihli (Yeni Sabah) gazetesinin 1141 numaralı nüshasında (Emekli hava Binbaşısı Bedri Cilasın) imzasıyla (Millî Havacılığın Uyanışı) başlıklı şu yazı münderiçti:

(30 haziran 941 günü bir iş için Yeşilköye gitmiştim. Bu meydana, eski meslek arkadaşım, pilot (Basri Alev) i ziyaret için Nuri Demirağ'ın hangarına uğradım.

Beni, müessesenin direktörü Celâl Demirağ karşıladı. Kendisini, hava kuvvetlerimizde iken tanırım. Burada bulduğuma memnun oldum. Bana hangar ve atölyeleri ve büroları gezdirdiler. Burada hangar ve okul binaları ayrı ayrı olup bilhassa hangar müstemlâtı nazarı dikkati çekmektedir.

İstikbalin tayyare mühendisleri, pilotları idmanlarına devam etmektedirler. (Galip Demirağ), (Mustafa Torman), (Osman Doğan)... Bunlardan Galip, Nuri Demirağ'ın oğludur. Bu gençlerin tayyare mühendisi olarak yetişeceklerini öğrendim.

Bunlardan başka diğer altı genç daha vardır ki bunların üçü pilot ve diğerleri de istidatlarına göre havacılığın diğer şubelerinde yetiştirileceklerdir.

Bu gençlerin yeme, içme, giyinme ve hattâ harçlıkları bile müessese —yâni, Nuri Demirağ— tarafından temin edilmektedir.

Uçuş yaptırılan talebe, evvelce müessese tarafından yaptırılan tayyarelerle uçurulmaktadır. Bu tayyarelerin sayısı, bu talebe mevcudundan fazladır.

Okulun meydanı aynı zamanda pist asfalt şose olarak hazırlanmaktadır. Arazi biraz kademeli olduğundan, pistin tamamlanması biraz zamana muhtaçtır. Diğer istikametlere temdit edileceği de anlaşıyor. Talebeye uçuştan başka, atölyelerde tayyare ve motör dersleri de verilmektedir. Dünya vaziyetinin bugünkü şekli bilhassa tayyare ve motör malzemesi gibi şeylerin tedarikini müşkil bir hale koyduğundan, müessese güçlük çekmektedir.

Nuri Demirağ müessesesi, yüksek bir gaye uğrunda fedakârlıklarla tesis edilmiştir. Bu gibi müesseselere resmî ve hususî teşekküller tarafından gösterilecek alâka, memlekette havacılık sanayinin yerleşmesine ve kökleşmesine yardım eder.

Netice:

1 — Sulh cenneti, Türkiye kartal yuvasıdır.

2 — Nuri Demirağ müessesesi, fedakârlıklarla kurulmuştur... Demirağ, ciğerpare si oğlunu, mesleğe vakfetmekle, bu memleketin öz evlâtlarına mahsus fedakârlık ve feragati de göstermiştir. Böyle birçok müesseselere de ihtiyacımız vardır.

15 ağustos 1941 günü intişar eden (Cumhuriyet) gazetesinde, (Hem nalma hem mihına) sütununda, (Abidin Daver) tarafından yazılan bir yazıda, (Millî Şef İsmet İnönü) nün 1935 de gür sesi ile (Türkiye için hava tehlikesi vardır.) diye bağırdığından bahsedildikten sonra; (Çocuklarımıza aşılacak havacılık sevgisi, gençlerimizin ülküsü olacak) deniliyordu. Ve yazıya şöylece devam ediliyordu:

(Bundan sonra havacılık mühendisleri, teknisyenleri yetişecek; yeni yeni tayyare ve motör fabrikaları açılacak.. yüzde yüz, bir Türk havacılığı doğacaktır.

Bu münasebetle, sonsuz bir aşkla bütün servetini, bütün mesaisini, bir kelime ile, bütün varlığını Türk havacılığına vakfetmiş, Be-

şıктаşta tayyare etüt atölyesini ve fabrikasını, Yeşilköyde tayyare tamir atölyesini, hangarını ve uçuş meydanını münhasıran kendi sermayesi ve emeği ile vücade getirmiş olan (Nuri Demirağ) ın adını takdir ve tebci ile anarım... Hepimiz bu yurddaş kadar havacılığa gönül vermiş olsaydık, yüzde yüz Türk kartalları çoktan ufuklarımızda kanat çırparlardı.)

Ne gariptir ki bu yazıda, (yeni yeni tayyare ve motör fabrikalarının açılacağına ve yüzde yüz bir Türk havacılığının doğacağına dair olan temenni tahakkuk etmediği gibi, Türk havacılığının ilk ve fedakâr rehberi olan Nuri Demirağ müesseselerinin inkişafı da, karşısına dikilen aşılmaz engellerle, akamete mahkûm edildi...

VI

17 Ağustos 1941 günü, Nuri Demirağ'ın çalışma hayatı, bir dönüm noktasına gelmişti. O gün, Yeşilköydeki müesseselerin resmen açılış töreni icra edilecekti.

O sabah intişar eden (Tasviri Efkâr) gazetesinde, muharrir Kandemir:

(Bugün, bir Türkün tek başına kurmaya muvaffak olduğu muazzam ve kendi sahasında dünyanın en modern bir gök müessesesinin açılış töreni var.)

Diye başladığı yazısına, şu satırlarla devam ediyordu:

(İki milyon liradan fazla paraya mal olan Beşiktaşta, Hayretin iskelesindeki tayyare etüt atölyesini, Yeşilköydeki gök okulunu, hangarları, uçuş meydanlarını.. Türk bilgisi, alın teri ve göz nuru ile yapılmış olan ve yine Türk delikanlıları tarafından uçurulan tayyareleri göreceğiz.

Fakat ben, bu husustaki davetnameyi önüme bıraktıkları zaman, bu günü bekliyemiyeceğini anlıyarak hemen yerimden kalktım ve soluğu Beşiktaşta aldım.

Birçok hayırlı vesilelerle adını işitmiş, hele geçen sene doğum yeri olan (Divrik) ziyaretinde hayli göğüs kabartan eserlerini ve bu arada çok çocuklu analara her ay tıkr tıkr aylık verdiğini göreyerek hakkında derin bir saygı ve sevgi beslemiş olduğum (Nuri Demirağ) ın yüzünü ilk defa görüyordum.

Halkın arasından çıkmış, kısa bir zamanda alınının teri ile milyonlarla ifade edilen büyük bir servet yapmış olmakla beraber; onu, bazı sonradan görmüş zenginler gibi insana tepeden bakışlı mağrur, azemetli bulacağımı zannederken, o kadar sıcak kanlı, mü-

tevazı, samimî gördüm ki, hakkında gıyaben beslediğim iyi hisler birdenbire arttı.

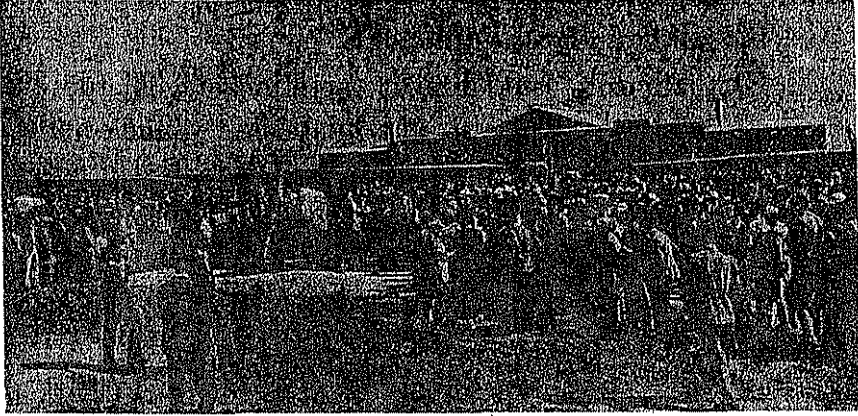
Her yaptığını az bulan, daima daha büyüğe ve daha mükemmele koşmak isteyen bu iş adamına, koca tayyare fabrikasına da asıl ismini koymıyarak sadece (atölye) demesinin sebebini sordum... Yalnız, ilk bakışta bile dört başı mamur olduğu göze çarpan binanın mimarı kimdir? dedim.

— Ben!.. diye gülümsecli.

— Nasıl olur?..

— Mimar Sinan hangi akademiden mezundur.

Evvelâ üst kattaki bir odada, Divrikte bulunan madenlerin teş-

Nuri Demirağ hangar ve atölyesinin açılış törenine iştirak edenler..

hir edildiği camekânların önünde duruyoruz... Nuri Demirağ, iza-hat veriyor:

— Bunlar, mikadır. Divrikte on dört nevi maden bulduk...

Şunlar kömür, demir, krom, amyant, altın, gümüş, bakır, sırça, şist, bitum nümuneleridir.

— Hep Divrikte mi bulundu, bunlar?..

— Ya, ne zannettiniz?.. Divrik bir hazinedir. Hele şu am-yantlara bakınız... Dünyanın en meşhur amyantları Kanada ile Rusyadadır. Bizim Divrik amyantı da onların ayanındadır.

— Ne işe yarar, bu?..

— Bundan yapılmış elbiseyi giyen tayyareci, yanmaz... Meselâ, motör patladı. Tayyare tutuştu. Fakat içindekiler bu elbiseler ve paraşütleri sayesinde sağ salım yere inebilirler... Hazreti İbrahim'in Urfada ateşe atılarak yanmadığı malûmdur. İşte keramet, arkasındaki bu amyantlardan yapılmış elbisededir.

Koskoca, bir mahalle kadar geniş olan binanın altı üstlü atölyelerini gezerken, Nuri Demirağ, sözlerine devam ediyordu:

— Yurdumuzdaki madenlerin hepsi işletildiği gün, sahip olduğumuz hadsiz hesapsız servetin hayranı olacağız. Maden olarak aklımıza ne gelirse bizde hepsi, hem de bol bol vardır... Meselâ, (Dersim) deki plâtin.. eğer istersek, tayyarelerimizin motörlerini ve çelik aksamını plâtinden yapabiliriz.

— Bu fabrikayı nasıl kurdunuz?..

— İstikbalimizin, istiklâlimizin, şerefimizin göklerde olduğuna iman ettikten sonra, beş altı sene bilâfasıla yanıma mütehassıs gençleri de alarak Moskovadan tut ta, Londraya kadar uğrayıp ta uzun uzadıya tetkikler yapmadığımız yer kalmadı. Avrupanın bütün tayyare fabrikalarını, havacılık müesseselerini geceli gündüzlü dolastık. Neticede her yerde gördüklerimizin içinden en mükemmellerini seçerek burayı kurduk.

Bir atölyede gözüm, duvardaki bir lâvhaya ilişti. (Türk, insan kudretinin yaratabileceği her faydalı şeyi, memleketi için düşünmeye; düşündüğünü yapmaya, başarmaya kaadirdir. Yapamamak; yapamadım, yapamam demek, benliğimden, varlığımdan geçtim. Acizim, zaafımı, hiçliğimi kabul ettim, demektir.)

İş tulumları içinde sayısız Türk gencinin harıl harıl çalışıp durduğu Beşiktaş fabrikasından ayrılıyor; Yeşilköye gidiyoruz. Burada atölyeleri, büroları, salonları, hattâ banyolariyle muazzam hangar, geniş beton meydan, bir sürü teferruat, bir alay yeni inşaat ve, (Gök kulu) var.

Divrikteki (Nuri Demirağ) orta mektebinden her sene mezun olanların içinden en çalışkan, zeki ve kabiliyetli olanlar ayrılarak bu (Gök okulu) na getiriliyor. ve burada, üstleri, başları; yemele-

ri, içmeleri, harçlıkları, kitapları, bütün masrafları yine Nuri Demirağ tarafından ödenerek (gökcü) yetiştiriliyorlar.

Anadolunun içlerinden gelmiş on yedi, on sekiz yaşlarındaki bu gençlerle konuşurken onlardaki havacılık aşkına hayran olmamak elden gelemez. Üç gün evvel Divrikten yola çıkan bu yıl mezunlarından elli genç te bugün Yeşilköye geliyor.

Nuri Demirağ'a soruyorum:

— İstikbal için ne düşünüyorsunuz?.. Daha neler yapmak tasavvurundasınız?..

— Bunlar, anlatılamıyacak kadar çoktur. Size sadece havacılık sahasındaki tasavvurlarımdan bahsedeyim... Evvelâ, bu müesseseyi fevkalâde genişletmek.. bir milyon ikiyüz bin liraya mal olacak büyük Yeşilköy Gök Lisesini kurmak.. Divrikte, binlerce genci sinesine alacak; telsizciliği, motörcülüğü, pilotluğu, mühendisliği, paraşütçülüğü vesairesiyle on iki branşı ihtiva edecek büyük (Gök Üniversitesi) ni tesis etmek.. sonra...

— Evet, sonra?...

Nuri Demirağ, bir ideale gönül veren insanların azim ve iman dolu bakışlarıyla uçuş meydanının bir köşesine dalarak:

— Sonra.. şu çayırın bir kenarında, muradına ermiş insanların huzur ve saadetiyle oturup kahverni içerken; bir işaretle yüzlerce tayyarenin birden havalandığını görmek...

Hava kararırken ayrılıyorduk... Gök okulunun dış duvarında bir köşeye yerleştirilmiş koca bir arı kovanına gözüm ilişti. Merakımı sezen Nuri Demirağ:

— Epeyce oluyor.. bir gün buraya bir küme arı musallat oldu. Çocuklar ürkütüp kovmak istemişler... Mâni oldum ve, işte şu kovana yaptırdım. Şimdi içi, mis gibi bal dolu olan bu kovanda hadsiz hesapsız arı yaşıyor... Çocuklara: «Bu arıdan ibret alınız. Onun bir sevki tabii ile buraya gelişi ve burada üreyip duruşuyla size bir örnek oluyor. Siz de öyle, sayılamıyacak kadar çoğalacaksınız. Esasen her havacı da arı gibi dostuna bal yapar, düşmanının canını yakar» dedim.

Ve.. elimi sıkarken ilâve ediyor:

— İşte, kendi gelen arıyı sembol olarak kabul ettiğimiz de bundandır.

Fazla söylememe lüzum yok. Eminim ki, bugün Beşiktaşa ve Yeşilköye gidecek olanlar, her şeyi gözleriyle gördükten sonra, Nuri Demirağ'ın şahsında havacılığa gönül vermiş Türk iş adamının, Türk azminin ve Türk vatanperverliğinin bir timsalini görüp selâmlyacaklardır.

.

Aynı günde intişar eden (Haber) gazetesinde, (Turhan Olgaç) imzalı bir yazıda da, şu satırlar nazarı dikkate çarpıyordu:

(Servetini, yine o serveti bağrından çıkardığı memleketin en büyük ihtiyacı olan yerli uçakçılığın temelini atmak için kullanan (Nuri Demirağ), inkişaf halinde bulunan genç Türk uçakçılığının babasıdır.

Nuri Demirağ'ın, en gayretli çalışması ile meydana getirdiği büyük hangarın önündeyim. Galip Demirağ tarafından karşılandım. Tamir atölyesindeyiz. Çalışkan gök çocukları arasından geçtik. Bir merdivenden üst kata çıktık. Okul uçaklarının durduğu yerdeyiz. Duvarda, iri harflerle yazılı, Nuri Demirağ'ın imzasını taşıyan şu levha nazarı dikkatimi celbetti: «Göklerine hâkim olmıyan milletler, yerlerde sürünmeye, yerin dibinde çürümeğe mahkûmdur.»

.

(Cumhuriyet) gazetesinin (Köşe Penceresinden) sütununda, (M. Turhan Tan) «Define hulyaları ve hakikî defineler» başlıklı bir yazı yazmıştı. Bu yazıyı nakletmeyi de faydalı buluyoruz:

(... Fakat bunlar, piyangoda büyük ikramiye kazanmaktan da nadir tesadüfler olup hakikî definelerin anahtarı bilgiye müstenit çalışmakta, alın terinde ve şahsî teşebbüstedir. Bunu, define ararken aklını kaybeden, cinaî hamleler yapan, mahbese giren bedbahtın hikâyesiyle birlikte dün yine gazetemizde çıkan tayyare fabrikasına ait bir yazının özünden istidlâl etmek mümkündür. Ben, o fabrika sahibini pek yakından tanırım. Mütareke devresinin başlangıcında Maliye tahakkuk müfettişi idi. O devrin bir kısım İstanbul halkına getirdiği delilik buhranlarından —başındaki fesi alınıp çamura atıl-

mak suretiyle— zarar gördü. İstifa edip topu topu ikiyüz lira sermaye ile sigara kâğıdı ticaretine başladı. Lâkin millî dâvanın hem kudsiyetine, hem mûsbet bir neticeye ereceğine inanan beslediğinden piyasaya çıkardığı kâğıdın adını (Türk Zaferi) koydu. Bu ad, onun için bir define anahtarı oldu. Çünkü Anadolu'da sigara kâğıdı satan bütün müesseseler, Türk olmıyan firmalara ait malları bırakarak onun çıkardığı kâğıdı almağa başlamışlardı. Millî Mücadele zaferle neticelendiği gün sabık maliye tahakkuk müfettişinin, o mütevazı sigara kâğıdı satıcısının elinde seksen dört bin lira vardı. İki yüz kâğıt liradan husule gelen bu sermayeyi beş on misline ve daha ziyadeye çıkarmak ise artık pek mümkündü. Çünkü Cümhuriyet rejimi her namuslu ve teşebbüs sahibi yurddaşa tam bir hürriyet içinde çalışmak ve kazanmak hakkını, imkânını vermiş bulunuyordu. sâyin bedeli Abdülhamit zamanında ve kapitülâsyon devrinde olduğu gibi heder olmıyacaktı. Mutlaka alınacaktı. Eski maliye müfettişi bu hakikati kavradı. Atatürk Türkiyesinde yaşamanın verdiği heyecanla birçok teşebbüslere girişti ve nihayet yurdumuzda ilk hususî tayyare fabrikasını kurmak şerefini kazandı. O, muhitten aldığı feyzin şükranını yine muhite ödemeği unutmadı. Vefatından sonra servetinin hayırlı işlerde kullanılmasını resmî surette imkân altına aldı. Rüyaya, şu veya bu telâkkilere kapılarak duvar diplerinde, ağaç altlarında, su diplerinde define arayanların ve hattâ çalışma sahasına atılmakta tereddüt gösterenlerin bu ve bu gibi örneklerden ibret almaları iktiza etmez mi? Define, hakikî define, insanların beyninde, kolunda ve irade kuvvetinde gömülü'dür. Onu bir eser haline koyanlar, koyabilenlerdir, ki herkesin takdirini kazanırlar ve örnek sayılırlar. Yazık parayı kovukta arayanlara!..)

17 Ağustos 1941 günü, (Nuri Demirağ) ın iş ve faaliyet hayatının bir dönüm noktası olduğunu söylemiştik. Bunun tafsilâtını, 18 ağustos günü intişar eden İstanbul gazetelerinden dinliyelim:

(Tasviri Efkâr) gazetesi «Hava sanayiimizde hayırlı bir adım» başlığı altında şu satırları yazmıştı:

(Nuri Demirağ, tayyare endüstrisinin Yeşilköy atölyesi, han-

garı ve hava meydanı, dün cidden güzide ve münevver bir kalabalık huzurunda, samimî olduğu kadar da parlak merasimle açılmıştır.

Sabahleyin saat 10 da, başta Örfî idare Komutanı General Ali Rıza Artunkal olmak üzere İstanbuldaki mebuslardan, profesörlerden, Üniversite talebelerinden ve bu arada Millî Şef'in sevilen ve sayılan kıymetli oğullarından mürekkep davetliler, Nuri Demirağ'-

Tören davetlilerinden bazıları..

ın Beşiktaş'taki tayyare etüt atölyesinde toplanarak bu büyük atölyenin her tarafını gezmişlerdir.

Buradan otomobiller ve otobüslerle Yeşilköye hareket edilmiş ve muazzam yeni hava istasyonunda bir müddet istirahatten sonra, Şehir Bandosunun çaldığı İstiklâl marşı ile merasim başlamıştır.

İstiklâl Marşını müteakıp, hitabet kürsüsüne çıkan —müessesenin değerli mühendislerinden— (Kudret), davete icabet ettiklerinden dolayı hazır bulunan zevata teşekkür ettikten sonra, Nuri Demirağ hava endüstrisinin yaptığı ve yapacağı işleri izah ederek demiştir ki:

— Her uçan gibi, her uçuşu seyreden de tayyarelerin ve motör-

lerinin ülkemizde kendi elimizle, kendi emeğimizle yapılmasını daima hararetle özlemiştir. İşte bu özleyişi tahakkuk ettirmek isteyen temiz bir düşüncenin mahsulüdür.

Hatip, bilhassa bugünkü vaziyette tayyarenin, bir memleketin hayat ve istikbali namına ne kadar mühim bir rol oynadığını çok güzel buluşlarla izah ederek sözüne şöyle devam etmiştir:

Yeşilköyde Gök okulunun açılış töreninde bulunan davetliler arasında Milli Şef İnönü'nün mahdumları Ömer İnönü ve Erdal İnönü.

— Hava endüstrisi, memleketimizin bugünkü sınaî kudret ve kabiliyetine en uygun bir sanayi şubesidir. Az malzeme ile inşa edilen tayyarenin bütün bedeli el emeğine verilmektedir. Zira tayyare bedelinin ancak yüzde on ikisini malzeme teşkil etmektedir. Biraz sonra uçacak olan tayyarelerimiz, fabrikalarımızın ilk mamulâtıdır. Ve tamamen Türk mühendis ve işçileri tarafından imal edilmiştir. Hava endüstrimize hem uçucu, hem yapıcı yetiştirmek gayesiyle fabrikamıza bağlı bir gök okulu vardır. Orta tahsilini Divrikte bitiren ve sıhhi durumları müsait olan gençlerden seçilen talebeler, öğleden evvel lise derecesindeki derslerini takip et-

mekte, öğleden sonra da atölyede çalışmaktadırlar. Bunlardan bir kısmı da, uçuculuk için yetiştirilmektedirler. Bu gençler vatan hizmetine çağırıldıkları zaman, gök süvarilerimiz arasına karışacaklardır.

Mühendis Kudret'ten sonra kürsiye gelen Maraş Mebusu Hasan Reşit Tankut'un oğlu Doğan, pek tabii bir şekilde bütün gençleri temsil eden çok samimî sözler söylemiş ve bu arada:

— Büyük işler başaran büyük insanların hayranıyım... Bence şekli ve mahiyeti ne olursa olsun, her muvaffakiyet evvelâ vatan ve milletin, sonra bütün dünyanın ve insanlığın saadetine katılmış bir kıymettir. Davetine sevinerek koştuğumuz Nuri Demirağ, işte bu

Ziyafette yemek yiyenler..

kıymetlerden biri ve pek güzidesidir. Onu selâmlarken, en bahtiyar heyecanı yaşıyorum. Büyük başarılar ve cesurane teşebbüsleriyle meşhur olan Amerikaya büyük meylim vardı. Fakat görüyorum ki yurdum da, Nuri Demirağ, ve onun gibi çalışkan vatan evlâtlarının eserleriyle bu bakımdan bir Amerika olmak yolunu tutmuştur. Bu andan itibaren bütün gayretimi vatanıma ve böyle güzide eserlere

hizmete tahsis edeceğim... Büyük işler sahibi ve yaratıcısı Nuri Demirağ'ı saygı ile selâmlıyorum.

Bu gencin nutku, bir Türkün tek başına temelini atarak kurduğu muazzam vatan müessesesini gözleriyle görmüş olanların hissiyatına da tamamen tercüman olduğu için, tekrar tekrar, hararetle alkışlanmıştır.

Bu güzel işle gönülleri ve gözleri doymuş olanlar, nihayet karnılarının açtığını hissettikleri anda hangarın —İstanbulun da en büyük demir kapısı olan— muhteşem kapısı, otomatik bir şekilde ağır ağır açıldı. Ve yüzlerce misafir için kurulmuş olan mükellef sofralar meydana çıktı.

Nuri Demirağ'ın her işi gibi, bir kır ortasında bu kadar kalabalık bir davetli kitlesini bu derece intizam ve mükemmeliyetle ağırlayışı herkesin takdiriri celbetti.

Şehir bandosunun nağmeleri ortasında ve bize yepyeni bir ufuk

(Divrik Nuri Demirağ Orta Okulu) izcileri

açan Demirağ'ın muvaffak eserleri konuşula konuşula yenen tatlı yemekten sonra, uçuşlar başladı.

Aynı müessesenin yaptığı tayyareleri idare eden, aynı müessesenin yetiştirdiği on yedi, on sekiz yaşında Türk gençleri, yürekten gelen bir sevgi ve heyecan ile alkışlanıp durdular. Bu arada bilhas-

sa Nuri Demirağ'ın oğlu Galip Demirağ ile Mustafa Turman ve Osman Doğan çok takdir edildiler. Yine Nuri Demirağ atölyelerinde yapılmış olan plânörler ile paraşütlerin muvaffakiyetli uçuş ve inişleri, vatan aşkıyle yananlara bir kat daha ümit, azim ve iman veriyordu.

Bu arada havacı üniformasıyla meydana gelen yedi yaşındaki Kayı Alp Demirağ da, güzel millî şiirler okuyarak alkışlandı.

Gelişte olduğu gibi dönüşte de, Divrikteki Nuri Demirağ orta okulunu bu yıl bitirmiş ve dün İstanbula gelmiş olan elli izci, misafirleri selâmlıyordu.

Akşama doğru ayrılırken, Nuri Demirağ'ın elini sıkanlar, hiç bir şahsî menfaat gözetmeden kurduğu bu büyük memleket müessesesinin sonuna kadar muvaffakiyetini temenni ve kalplerinden gelen teşekkürü ifade için söyleyecek söz bulamıyorlardı.»

.

İstanbul gazetelerinin hemen hepsi, aynı mealde makaleler yazmışlar; ve Nuri Demirağ'ın muvaffakiyetini hararetle tebriklerde bulunmuşlardır.

Yapılan merasimin ifade ettiği mâna da mühimdi. Açılış kordelalarının Cumhuriyet Reisinin oğlu tarafından kesilmesi, ve merasime İstanbulda bulunan bütün mebuslarla İdarei Örfiye Komutanının iştirak etmesi de, Nuri Demirağ'ın bu millî ve vatanî hizmetinin takdir edildiğine en büyük bir delildi.

İstanbul gazetelerinin neşriyatma, vilâyet gazeteleri de lâkayt kalmamışlardı. Meselâ, (Bursa) gazetesinin 27/8/1941 tarihli nüshasının, ilk sayfa ve ilk sütununda, çok dikkate şayan olan şu yazılar vardı:

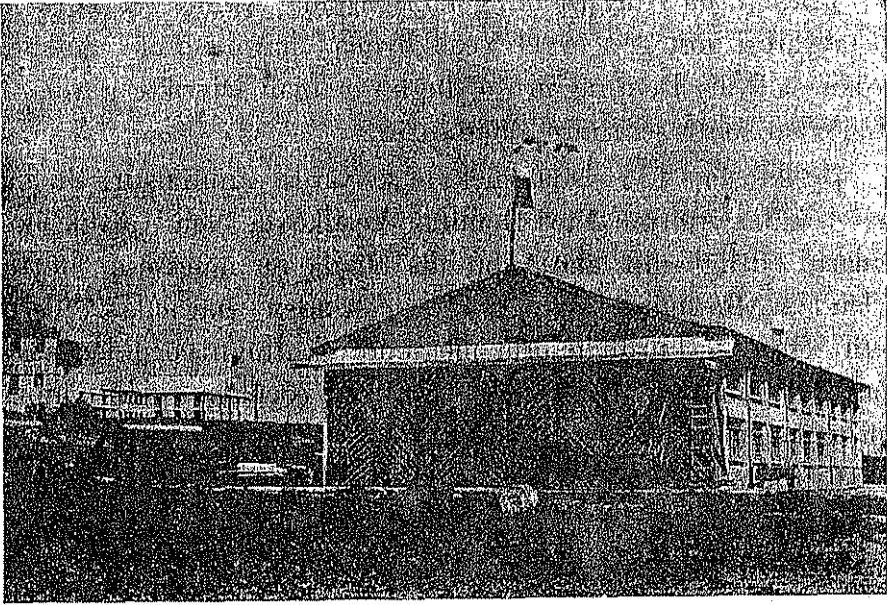
[Hamîyetli ve çok kıymetli bir Türk vatandaşı olan Nuri Demirağ'ın son günlerde İstanbulda merasimle açılan Yeşilköy Tayyare tamir atölyesi, modern tayyare hangarı ve muazzam uçuş meydanı; memlekette havacılığa verilmekte olan ehemmiyetin ve bulduğu rağbetin yeni ve parlak bir delilidir.

Nuri Demirağ tayyare endüstrisinin daha ilk adımda gösterdi-

ği bu yüksek rağbet ve parlak muvaffakiyet, bütün inilletçe kalb ve gönül birliği ile takdir edilmiştir.

Nuri Demirağ'ın Türk havacılığının inkişafına hizmet yolunda yaptığı yalnız bu eser değildir. Bu büyük vatanperver ve hamiyetli Türk evlâdı, aynı zamanda memleketi olan Divrikte de bir (Gök Orta Okulu) açarak burada Türk semasına müstakbel yıldızlar yetiştirmektedir.

Nuri Demirağ, hattâ bununla kalmamış; gönlünde yaşıyan havacılık aşkını ve havacılık imanını henüz yedi yaşında bulunan yavrusuna da aynı heyecanla aşılanmıştır... Bu yavrunun, bu tayyare tesisatının açıldığı gün bir tayyareci kıyafetiyle dolaşması ve birkaç

Nuri Demirağ Gök alanında Tank tamirhanesi..

defa tayyareye binmiş olduğunu söylemesi, bu hamiyetli Türk'ün oğluna aşıladığı havacılık ruh ve heyecanının derecesini gösterir.

Türk havacılığı muhakkak ki düne nazaran kat kat ve birkaç misli yükselmiştir. Nuri Demirağ gibi havacılığa gönül veren Türk evlâtlarının şahsî teşebbüs ve gayretleriyle yapmış ve yaratmış oldukları eserlerin temadisini ve daima muvaffak olmasını candan dileriz.]

(Sivas Postası) gazetesinin de 20 ağustos 1941 tarih ve 60 numaralı nüshasının ilk sayfasında Yeşilköy müesseselerinin açılış merasimi tasvir edildikten sonra, o uzun yazılarının altında; bilhas-sa şu satırlar vardı:

[Havacılığın inkişafı için ilk hususî teşebbüsü yapan Nuri Demirağ'ın bu kıymetli ve yüksek hizmetini şükranla karşılar.. ve, sayın hemşerimizi tebrik ederiz.]

Vakit gazetesinin 8/10/1941 tarihli nüshasında; (Yekta Ragıp Önen) imzalı şu yazı vardır: (İlk, mektep tayyaresi Divrike gidip geldi); (Nuri Demirağ Yeşilköyde bir havacılık mektebi kuruyor.).

[Beşiktaşa Nuri Demirağ fabrikasında yapılan ilk Türk mektep tayyaresi dört gün evvel Yeşilköyden havalanarak Ankaraya, oradan da Nuri Demirağ'ın doğduğu yer olan Divrik'e gitmiş, dün de öğleden sonra şehrimize dönmüştür.

Beşiktaşa (15) kadar mektep tayyaresi yapılmıştır. Bu kadar hizmeti kâfi görmeyen Nuri Demirağ Yeşilköyde Yeni Çiftlik namıyla maruf çiftliği satın alarak burada büyük bir müessese kurmağa başlamıştır. Bu müessesede Türk gençlerinden havacılar yetiştirilecektir. Divrikte kurduğu orta mektepte okuttuğu çocuklardan on çocuğu İstanbula getirtmiş, ilk olarak bu çocuklar hem yapıcı ve hem uçucu olarak yetiştirilecektir.

Çiftliğin geniş arazisinden 1000×1300 metre murabbanda asfalt bir uçuş sahası yapılmaktadır. Üç katlı büyük binanın da inşaatı hayli ilerlemiştir. Ortasında tayyare hangarı bulunacak olan bu binanın içinde tamirhane, mühendis, ressam, pilot, makinist, doktor odaları, yatakhane, çalışma odaları bulunacaktır. Binanın Cumhuriyet bayramında resmi küşadı yapılacaktır.

Nuri Beyle Yeşilköye gittik. Başöğretmen Basri alev, makinist aziz usta pür neş'e bizi karşıladılar.

NETİCE: Türk işçisi, Türk sermayesi ve Türk malzemesi ile memlekete ilk, mektep tayyaresi veren, havacı gençler yetiştirmesi için hiç bir kazanç gayesi düşünmeden büyük bir çiftlik satın alıp

burasını bir mektep haline getiren Nuri Demirağ'ı ne kadar tebrik edersek yeridir. Kendisine memlekete hayırlı mesaisinde muvaffakiyetler dilerim.]

.

Artık Yeşilköy meydanına, sonu gelmiyen ziyaretler başlamıştı. Nuri Demirağ'm müesseseleri hakkındaki meraklarını tatmin edenler, havacılığa büyük bir alâka hasıl etmiş olarak dönüyorlardı. Aynı zamanda sporcu gençler de artık beyhude yere içi boş deriye tekme atıktan vazgeçiyorlar; futbol sahalarından, Nuri Demirağ'ın tayyare meydanına akın ediyorlardı.

21 ağustos 1942 günü 120 kişilik bir sporcu kafilesi Yeşilköy meydanını ziyaret etti. Bunlar, Haydarpaşa Lisesinde açılan tekâmül kurslarındaki beden terbiyesi muallimlerinden mürekkepti.

Ziyaretçiler, Nuri Demirağ müessesesinin her tarafını gezdiler. En ince teferruata kadar her şeyi tetkik ettiler. Misafirlerine izzet ve ikram etmeyi en büyük zevk bilen Nuri Demirağ'ın mükellef sofrasında yediler, içtiler.

— Türk gençliğinin spor merkezi, işte bu meydan olmalıdır.

Diye büyük bir alâka ve memnuniyetle geri döndüler.

Evet.. artık İstanbul Türk gençliğinin en esaslı spor merkezi, Yeşilköy tayyare meydanı oluyordu. Nuri Demirağ'ın arıları, durup dinlenmeden semalarda dolaşıyorlardı.

Bilhassa, (Gök Okulu) talebelerinin zevkine payan yoktu. Mektep her gün tarakki ve tekâmüle doğru geniş bir adım attığı gibi; talebeler de mektepteki muntazanı hayattan, aldıkları bol gıdadan, teneffüs ettikleri saf havadan âdeta çelikleşiyordu. Rüzgârlarla ve hava cereyanlarıyla tunç gibi parlayan çehreleri, tamamiyle birer neşe kaynağı olmuştu.

Bunlar, ders saatlerinin çabuk geçmesini sabırsızlıkla bekliyorlar.. ve kitapların kapandığı dakikadan itibaren meydana atılıyorlardı. Üçlü ve beşli gruplardan mürekkep filo halinde, derhal uçuşlara başlıyorlardı.

Bazan semada akrobasi uçuşlariyle seyircileri hayretlere ve

heyecanlara garkediyorlar.. bazan da yerlerde sürünürcesine alçaktan geçerek daima meydanı dolduran halk kitleleriyle şakalaşıyorlardı.

Bazan filo uçuşları uzaklara kadar temadi ediyordu. Talebenin malûmatı, cesareti, nefesine itimadı bu suretle artırılıyordu.

İşin, hiç şaka ve alay cephesi yoktu. En küçük bir lâübalilikten bile eser görülüyordu. Nuri Demirağ bütün müesseselerine maddî intizamdan başka, bir de manevî intizam koymuştu. Çünkü kendisi, ahlâkî fazilet yolunu takip etmekle insanlık şahıkasının en yüksek merhalelerine varmış olan Nuri Demirağ, etrafına topladığı öz Türk evlâtlarının da aynı fazilet yolunu takip etmelerini istiyordu.

Nuri Demirağ, hepsini birer evlât gibi candan sevdiği talebelerinin ve işçilerinin, şu altı şeyden sakınmalarını tavsiye ediyordu:

- 1 — İşretten,
- 2 — Oyundan (yâni, kumardan),
- 3 — İffetsizlikten,
- 4 — Eğrilikten,
- 5 — Tenbellikten,
- 6 — Zulmetmekten.

Yâni.. kendi hayat programını, muhitinde de tatbik ettirmek istiyordu.

Hepsi tertemiz Türk evlâtlarından mürekkep olan talebeler de, büyük müessislerinin bu samimî tavsiyelerine riayet ediyorlar.. yalnız İstanbulun saf ve berrak semasında değil; göklerin en üstün tabakalarından daha yüksek olan millî şeref ve haysiyetin şahikalarında uçuyorlardı.

Gök okulunun ahlâk prensipleri arasında en esaslı bir madde daha vardı ki o da, (müsavat) tı. Nuri Demirağ'ın ciğerparesi evlâtlarıyla, evlât gibi sinesine bastıracağı Türk talebe ve işçileri birbirine tekaddüm etmek imtiyazından tamamiyle uzak bulunuyorlardı. Merasimden evvel, davetliler atölyeleri geziyorlardı. Söz, Nuri Demirağ'ın talebelerine karşı beslediği hislere intikal etmişti; Nuri Demirağ, kendisine sorulan bir suale, şu cevabı verdi:

Nuri Demirağ Mektebinin şakirdlerine

Sakınınız!

21.8.1937 Nu. D.

Bu altı kanatta yazırı altı nevi fenalığı havada, denizde ve karada yapmıyacağıma, yapanları gücümün yettiği, dilimin döndüğü kadar uğraşarak yaptırmamağa çalışacağıma namusum, vicdanım, şerefim, yarlığım, benliğim hulâsa, vatanım ve öz Türklüğüm namına and içiyorum.

Ömrüm oldukça bu sayılı fenalıklardan her hangi birini işlersem ve başkalarının fenalıklarını da usanmadan, asla fiitür getirmeden telkin ve tatlılıkla men'e çalışmazsam gökler başıma yıkılsın, dağlar beni ezsin, yerler beni yutsun, ırmaklar ve denizler beni boşsun. Hasılı her türlü felâket beni yok etsin.

Nuri Demirağ Gök Okul ve müesseselerinin prensipleri: İlk defa yalnız başına tayyarede uçan pilotların tayyare üzerinde, bir elinde Türk bayrağı, diğerinde bu levha olduğu halde binlerce hazırın arasında And içmeleri

— Evlâtlarımla, talebelerim arasında hiç bir fark yoktur. Evlâtlarımı ne kadar seversem, talebelerimi de o kadar severim. Mektepte bulunan talebelerin hepsi, benim evlâtlarımdır. Onların bu memlekete nünune olarak yetiştikleri gün, kalbim sürur ve saadetle dolacaktır.

Gök okulunun ilk senesi mezunları arasında (Galip Demirağ) birinciliği ihraz ettiği zaman, buna hiç bir talebe (iltizam ve iltimas) inânası vermemiş ve hiç kimse kıskançlık eseri göstermemişti. Çünkü, Nuri Demirağ müesseselerinin çatıları altında çalışanların hepsi biliyordu ki; o müesseseleri kuran adam hayatında hiç kimseden iltizam ve iltimas görmemiş; hiç kimseden lûtf ve âtifet dilenmemiş; hiç kimseden, hak ettiği şeyden fazla bir şey istememişti. Ve kendisi gibi yetiştirmek istediği evlâtlarına da aynı ruhu, aynı seciyeyi ve aynı karakteri vermesi ile pek tabî idi.

(Gök okulu) ilk hamlede şu pilotları yetiştirdi:

Galip Demirağ

Mehmet Kum

Mehmet Kum (Yüksek Mühendis Mektebi dördüncü sınıf talebesindendi. Geçen sene, Nuri Demirağ'ın damatlığı şerefini kazanmıştır.)

Osman Doğan

İbrahim Uras

Mustafa Turman

Sabri Mağara

İhsan Anıl.

Mustafa Engül

Hüseyin Danacı

Bu ilk pilotları, uçtukları şeref semasında, yüzlerce genç takip etmiştir. Nitekim, (Tasvir) gazetesi sahip ve başmuharrirlerinden (Zeyad Ebüzziya) ile (Faruk Fenik) te bu bahtiyar zümrenin içindedir.

.

1942 senesi ağustos ayının 24 üncü günü intişar eden (İkdam) gazetesinin ilk sayfasında, şu yazılar münderiştir:

(Nuri Demirağ Gök Okulu, dün Yeşilköyde bir hava eğlencesi tertip etmiş.. ve binlerce İstanbullunun havacılığa karşı olan alâkasının artmasına sebebiyet vermiştir.

Saat 14,30 da (Nuri Demirağ Gök Okulu) kuruluşunun yıldönümü münasebetiyle başlayan şenlik, Yeşilköy meydanını dolduran kalabalık bir halk kitlesi tarafından dikkatle takip edilmiştir.

Gök Okulundan plotlük brövesi alan birinci kafil.

Nuri Demirağ okuluna mensup gençler, üçlü ve beşli gruplar halinde birçok uçuşlar yapmış; Galip Demirağ da 3,000 metre yükselmek ve sair maharetler göstermek suretiyle halkın takdir ve tebriklerini kazanmıştır. Kadın ve erkek birçok kimseler, Nuri Demirağ pilotlarının idare ettikleri tayyarelere binmişler.. Pendik ve hattâ Şileye kadar uçuşlar yaparak büyük bir memnuniyetle tekrar Yeşilköy meydanına dönmüşlerdir.

Eğlenceler esnasında birçok akrobasiler yapılmış; tayin edilen noktalara paraşütle erzak çuvalları atılmıştır. Bütün bunlar, şiddetli alkışlar, büyük takdir ve hayranlıklarla karşılanmıştır.

Nuri Demirağ'ın verdiği malûmata göre okul talebesi eylül

içinde 12 uçakla bir yurd gezintisine çıkacaktır. Bu filo Bursa - Kütahya - Eskişehir - Ankara - Konya - Adana - Elâzığ - Malatya - ve Divrik'i dolaşarak büyük mikeyasta havacılık propagandası yapacaktır.

24 Ağustos 1942 tarihli (Tasviri Efkâr) gazetesi de birinci sayfasında (Nuri Demirağ Gök Okulunda tören) başlığı altında yazdığı yazılarda, şu tafsîlât vardı:

Yeni ve genç plotlara hediyeler dağıtılırken..

(Yeşilköyde Nuri Demirağ Gök Okulu; dün, Türk gençliğinin havacılık sahasındaki yüksek kabiliyet ve kudretini gözlerde canlandıran mükemmel bir tören yaptı.

Hava çok güzel, her tarafta festival, yarış, saz gibi eğlenceler; sayfiyelerin ve hele plâjların çekici hassaları da malûm olduğu halde (Nuri Demirağ Gök Okulu alanı) ve bu alana giden yollar mahşer gibi bir kalabalıkla dolup taşıyordu.

Bilhassa bu hal, gençlerimizin havacılığa karşı duydukları de-

rin aşk ve alâkayı açıkça gösteriyor.. bu da, yapılacak olan törenin asıl mânasını ifade ediyordu.

Nuri Demirağ alanını, geçen sene görenler, bu müddet zarfında yeni yapılar ve ilâvelerle bir kat daha tekemmül etmiş olduğunu farketmişlerdir.

Davetliler öğle yemeğini bu yeni ve büyük salonlarda yedikten sonra muazzam hangarın önünde törene başlamışlardır.

Evvelâ Üniversite uçucularından İbrahim, Kısa bir nutuk söyleyerek Nuri Demirağ'ın şahsî teşebbüsü ve emeğile kurulan (Gök Okulu) nun bu sahada, bir sene içinde 200 münevver gence uçmak imkânları bahsettiğini hatırlatmış.. hele bu gençlerin aralarında Millî Şef'in oğlunu da görmekle duydukları sevinci ve gururu tebarüz ettirdikten sonra, (Türk gençliğinin kanatlanmasını ideal edinmiş olan Nuri Demirağ'a borçlu olduğumuz şükranı eda edelim) diyerek, alkışlar arasında sözlerine hitam vermiştir.

Tam iki buçukta program mucibince, Basri Alev'in kumandasında üçlü iki filonun havalanışıyle uçuşlara başlanmıştır. Bu filoda, bizzat Nuri Demirağ da senelerdenberi bin ihtimamla yetiştirdiği ve şimdi Yüksek Mühendis Mektebi talebesi olan manevî evlâtları da uçuşa iştirak etmişlerdir.

Bunu müteakıp Yeşilköy - Pendik - Şile dolaşarak tekrar sahaya dönecek olanların beşli uçuşları başlamıştır.

Bu arada yine Yüksek Mühendis Mektebi talebesi olan ve artık, tereddüt etmeden (değerli pilot) sıfatını verebileceğimiz (Galip Demirağ) 3.000 metreye çıkmış.. ve inişi, muvaffakiyetle başarmıştır.

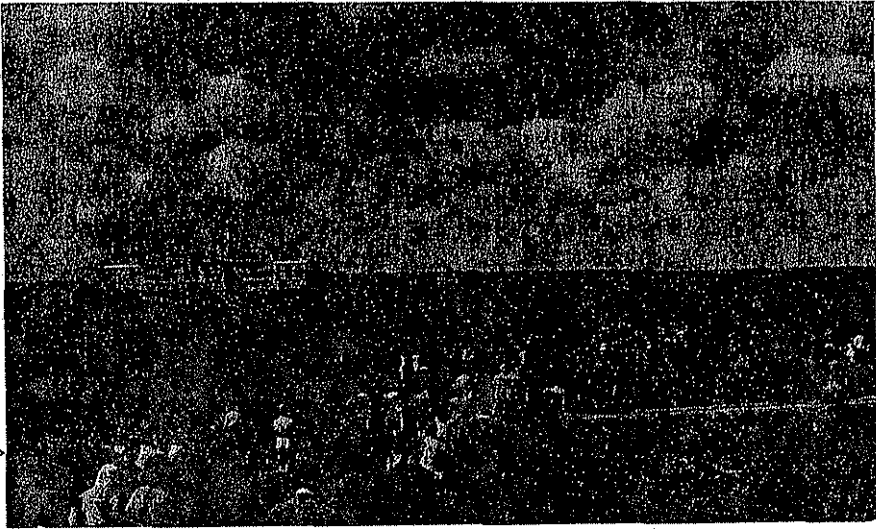
Plânörlerin martılar gibi gözleri okşayarak süzülüşleri.. sonra, kalbleri heyecana boğarak çeşit çeşit akrobasi hareketleriyle inip çıkışları herkesi hayret, merak ve takdir içinde bırakmıştır.

Ancak yirmi gün evvel tayyareye ayak basmış olan Yüksek Mühendis Mektebi talebesi, gençlerinin, bu kadar kısa bir zamanda uçuş sahasında gösterdikleri başarı ise, (Nuri Demirağ Gök Okulu) nda tatbik edilen usullerin kıymeti, hem de ve bilhassa genç-

lerimizin havacılık balısındaki kudretleri hakkında göğüsleri kabartan fikirler vermiş oluyordu.

Saat beşe yaklaştığı halde Yeşilköye gelen trenler, hâlâ uçuş sahasına akın akın insanlar taşıyıp duruyordu. Bunların pek çoğu, uçmayışın verdiği eza ve hüsrânı, uçan kardeşlerini hararetle alkışlamak suretiyle gidermeye çalışıyorlardı.

Nuri Demirağ'ın sekiz yaşındaki zeki oğlu (Kayı Alp Demirağ) da, (Gök Okulu) nun en küçük talebesi sıfatıyla, hocası Bas-

Nuri Demirağ Alanına bir akın..

ri Alev'le masmavi göğün kar gibi bembeyaz bulutları arasında uzun uzun dolaştıktan sonra, onun şahsında Türk çocuğunun kanatlanma aşkını ve kabiliyetini selâmlamak isteyen halkın coşkun tezahüratı ortasında yere indi.

Binlerce halk sahadan âdeta istemiye istemiye ayrılıyordu. Bütün dillerde ve gözlerde:

— İçimizden yetişen Nuri Demirağ gibi bir Türk iş ve ideal adamının, yurda faydalı olmaktan başka hiç bir düşüncesi olmadan kurduğu bu mükemmel müessese ile iftihar edebiliriz.

Sözleri ve ifadeleri duyulup görülüyordu.)

.

24/8/942 günü intişar eden bütün İstanbul gazeteleri, (Nuri Demirağ alanı) nda yapılan bu törene, sütunlarca yazılar hasretmişlerdi. Ve hattâ bu arada, bazı teferruattan da bahseylemişlerdi.

Meselâ.. (Vatan) gazetesinin verdiği malûmata göre, merasim başlayacağı zaman hoparlörlerde şöyle bir sada işitilmişti:

— Türk havacılığı, dünya havacılığı arasında en ileri mevki işgal edecektir. Biz —yâni, Nuri Demirağ Gök Okulu talebeleri—

Nuri Demirağ tarafından Bursa ipekleriyle yaptırılan paraşütler..

bu gayeyi tahakkuk ettirmek için çalışıyoruz... Bu gayenin tahakkuku için her Türk, canını bile feda etmekten çekinmeyecektir... Yalnız şu alanda iki sene zarfında, 2.000 Türk genci uçtu. Bu kartallar burada Türk uçaklarıyla uçtular. Türk mühendisleriyle yetiştirildiler... Bizi yetiştiren, çalışmamıza ve yükselmemize hizmet eden (Nuri Demirağ) ın adını daima minnet ve muhabbetle anacağız. Onu, hiç bir zaman unutmıyacağız.

Bu sözler, Nuri Demirağ'ı çok mütehassis etmişti. Ve, büyük bir heyecanla:

— Bu memleketin iktisadî, içtimaî ve kültürel bünyesi, dünyaya hâkim olacak kadar tayyareci yetiştirmeye kadirdir... Hazine-ler üstünde oturuyoruz. Fakat maalesef, daha hâlâ bunu takdir etmiyoruz... Bu memlekette, tayyareciliği ihya edecek bütün iptidaî maddeler mevcuttur. Yalnız Divrikte on beş maden varki, her birinden tayyare sanayiinde ayrı ayrı istifade edilecektir.

Diye cevap vermişti.

Sonra.. Nuri Demirağ'ın Türk paraşütleri hakkında verdiği malûmat ta çok dikkati calıptı.

Davetliler, atölyeleri gezerlerken, (paraşüt imalâthanesi) ne de girmişlerdi. Nuri Demirağ orada kesilip, biçilip, dikilen bembeyaz ipekli kumaş toplarını gösterdi. Ve şu izahatı verdi:

— Bu gördüğünüz kumaşlar, (Bursa) malıdır. Çok sağlam ve dayanıklı kumaşlardır. Biz, bu kumaşlardan yaptığımız paraşütlerle, bütün dünya paraşütlerine meydan okuyoruz... Diğer paraşütlerle iki üç defa atabildiğimiz erzak çuvallarını, bunlarla yirmi iki kere attık. Sağlamlıklarını daha hâlâ muhafaza ettikleri için, kim bilir daha kaç kere de onları yine kullanacağız.

— Geçenlerde Üniversite kampına, bu paraşütlerle vişne şurubu atmıştık. Böyle kıymetli paraşüt kumaşları yaptıklarından dolayı, günün birinde Bursalılara da teşekkürnameler yağdıracağız... Bursa, bir hazinedir. Orada milyonlarca paraşüt yaptırabiliriz. Bu paraşütler, Bursanın iktisadî hayatında muazzam bir tesir husule getirebilir. Ticareti günden güne sönen Bursanın, yalnız bu paraşüt kumaşları yüzünden büyük bir kalkınmaya mazhar olması çok muhtemeldir.

Bursa ipeklerinin kıymeti üzerinde uzun uzadıya duran Nuri Demirağ, memlekette bir (Türk paraşütçülüğü) sanatı ihdas etmek için de bir hayli, zaman ve para sarfetmişti. Paşalimanındaki cesim korunun bir mikdarını ayırarak buraya Bursadan getirttiği dut fidanlarını diktirdi. Bunlarla, yine Bursadan celbettiği tohum-

lardan ipek böceği yetiştirdi. Onlardan ipek çıkarttırarak paraşüt kumaşı imal ettirdi. Ve böylece vücuda gelen kumaşlardan yaptırdığı paraşütlerle yapılan tecrübelerden, azamî muvaffakiyetler elde edildi... Eğer Nuri Demirağ'ın bu fedakârane mesaisi, insafsız engellerle sekte dar olmasaydı, onun bu teşebbüsü de hiç şüphesiz ki memlekete mühim mikdarda fayda.. ve hattâ, bir servet temin edecekti.

VII

Halen (İş Bakanlığı) gibi mühim bir mevkii muvaffakiyetle idare eden (Profesör, Doktor Sadi Irmak) Türk havacılığının fedakâr müşevviki (Nuri Demirağ) ile bir mülâkat yaparak, onun mesaisini yakından tetkik etmişti. Bu mülâkat, 1942 senesi ağustos ayının 25 inci günü intişar eden (Son Posta) gazetesinde, şu suretle neşredildi:

(Beden terbiyesi kursundaki öğretmen arkadaşlarla beraber Yeşilköydeki Nuri Demirağ tayyare atölyesindeyiz. Arkadaşlarımız uçma heveslerini bol bol tatmin ederken ben de atölyede dolaşıyorum.

Nuri Demirağ henüz gelmemiş. Fakat bu binada her şey yüksek bir disiplin ve terbiye, iş terbiyesi nişanelerini aksettiriyor.

İlk gözüme çarpan şey, methalin sağına ve soluna asılmış levhalar oldu. Bu lâvhalarda iki ana prensip tesbit edilmektedir.

1 — Her şahsî servet, milletin fert elindeki bir emanetidir. Her emanet gibi bunu da suiistimal bir cürümdür.

2 — Büyük teşebbüslerde muvaffakiyet, ancak şahsî kusurlardan münezze olmakla mümkündür.

(Demirağ) bu esasları altı kanat halinde resmettirmiştir. İffetsizlik, içki, kumar, tenbellik, onca öyle nakiselerdir ki, bunlarla mahmul olan adam ilerliyez.

Atölyeleri gezmeye devam ediyorum. İki yeni prensip daha tesbit edildiğini görüyorum.

1 — İnsan gücünün yarattığı her şeyi Türk te yaratabilir.

2 — Zafer; artık süngünün ucunda değil, tayyarenin kandaındadır.

İçinde sessiz ve gösterişsiz çalışılan bu temiz hınayı dolaşıp methale dönünce, bu eserin sahibi olan ve memleketin en nezh şöhretlerinden birisi olan Nuri Demirağ'la karşılaşıyorum.

Bu yağız çehreli, zeki bakışlı Anadolu evlâdı bizi teklifsiz bir kibarlık, samimî bir sadelikle kabul ediyor.

Şimdi, kendi alın teri ile büyük servetler yapmış.. ve servetini her zaman memleket hizmetine tahsis etmiş olmakla efsanevî bir şöhret kazanmış olan Nuri Demirağ'la başbaşayız... Onda, her muvaffak adarıda olduğu gibi muhatabını çabuk anlamak, maksadını kestirme yoldan ifade etmek kudreti, fevkalâde bir inkişafa kavuşmuş.

Üç saat süren görüşmemiz, hep memleket meseleleri etrafında dönüyor. Esasen Nuri Demirağ, kendisiyle hususî hayatın zevklerinden, kadından, oyundan bahsedilecek adam değildir. Mes'ut ve disiplinli bir aile reisi olarak beden ve ruhunu cinsî maceraların tallutlarından koruyabilmiş olduğu gibi, alkol ile de hiç bir münasebeti yoktur.

Paraya gelince.. vakıa milyonlara sahiptir. Fakat servetini küplere doldurup hesabını yapacak ve arttığını görmekle zevk alacak bir yaradılıştadır değildir... Onun nazarında servet, milletin bir vediasıdır ki, ancak millet emrinde, millet işlerinde kullanılması lâzımdır.

O, servetini bu yolda kullanabildikçe mes'ut olmuş; istediği nisbette hizmetten mahrum kaldığı zaman keder duymuştur.

Sivas - Erzurum hattında kazandığı milyonlarla değil, ecnebi şirketlerin teklif ettikleri fiyatlardan kırdığı ve Devlete kazandırdığı milyonlarla övünmektedir.

O, şimdi bütün ihtirasını tayyarecilik sahasında memlekete hizmete tevcih etmiştir. Atölyesinde herşeyi burada yapılmış tayyareler gördük. Bunların yapılışına gösterdiği itınayı hayranlıkla temaşa ettik. Fakat o, herhangi bir fâniyi mes'ut etmeye kâfi olan bu hizmeti ile iktifa edemiyor. Onun nazarında tayyarecilik, Türk milletin bir ölüm kalım dâvasıdır. Bütün orta mektep mezunları tay-

yare kullanabilmeli; Üniversite mezunları ise, bomba tayyaresine bile hâkim olmalıdır.

Bu güzel ideale kavuşmak için bütün varlığını fedaya hazır olduğunu zevkle gördük... Yeşilköyde şimdiden, kendi yetiştirdiği Divrik orta mektep mezunları uçmaktadır. Kendi oğlu ile diğer bazı mühendis namzetleri mükemmel bir tayyareci olmak yolunda yetişmektedirler. İlk fırsatta bir tayyare lisesi kurmak.. ve nihayet, bir tayyare üniversitesi yaratmak, onun içten bir dileği ve kararıdır... Hangi Türk, bu kararları alkışlamaz. Ve onun bu muvaffakiyetini dilemez.

Türk gençliği havacılıkta muvaffak olacak mı?..

Atı ve kılıcı en iyi kullanmasını bilen Türk oldu. Bu yeni harp silâhını, neden mükemmel kullanmasın?..

Delil mi istersiniz?.. İşte, şu orta mektep mezunu gençler... Beş altı saat bir talimden sonra, en fena havalarda bile tayyarelerini tek başlarına kullanabiliyorlar.

Nuri Demirağ'ın çeşitli meziyetleri arasında, bir Türk milliyetçisi sıfatiyle beni en çok hoşnut eden, milletimize olan derin güvenidir. Birçoklarında Freng'e karşı duyulan aşırı hayranlıktan, onda eser yoktur. Mâzide olduğu gibi, gelecekte de en büyük şeref ve muvaffakiyetlerin Türk milletine mev'ut olduğuna içten inanıyor. Bu inancı dolayısıyla, Türk gençliğine yapılacak her yardımcı yerinde buluyor.

Esasen onun hayırseverlikte en galip cephesi, adam yetiştirmektir. Bunun birçok şahitlerini, o söylemese bile, biz biliyoruz.

Onun, gençliği tayyareci olarak yetiştirmiş görmek ideali tahakkuk ettiği gün, ne mes'ut bir millet olacağız?..

Hakikaten mekteplerimizde ve Üniversitelerimizde havacılık sporunu ön plâna almak.. ve bu koca gençlik kütlesinin uçmasına yarayan saha ve tayyare yaratmak için sarfedilecek her emek, yerindedir.

Her lisede havacılık sporu yapanların sayısı, hiç değilse futbol oynayanların sayısı kadar olmadıkça kendimizi emniyette saymak mümkün değildir.

Yeşilköyden dönerken, içimde tarif edilmez bir ferahlık duydum. Temiz, azimli, imanlı bir Türk ve Türkçüyü yakından tanımış olmak, bu memleket evlâtlarının içinde saklı olduğuna daima inanmış olduğum öz cevhere olan güvenimizi artırdı.

Her Anadolu kasabasının, Divrik gibi mazhariyete ermesini dileyerek eve döndüm.)

(Profesör, Doktor Sadi Irmak) gibi, çok kuvvetli görüşlere malik olan ve bir işin maddî ve manevî kıymetini bütün incelikleriyle anlayan mühim bir şahsiyetin (Nuri Demirağ) hakkındaki şu yazıları, çok dikkate şayan olduğu gibi, o kadar büyük fedakârlıklarla kurulan Nuri Demirağ müesseselerinin —bunca takdirlere rağmen— bugünkü felce uğramış vaziyeti de, o derecede vahimdir.

1942 senesi eylül ayının 28 inci günü, (Preveze Zaferi)imizin 404 üncü yılı münasebetiyle, Beşiktaşta (Barbaros Türbesi) önünde, o büyük Türk amiralının hâtırasını taziz için, bir merasim icra edilmişti. Bu merasime, (Nuri Demirağ) tayyareleri de iştirak etti. Ertesi gün intişar eden gazetelerde, hemen birbirlerinin aynı olmak üzere, şu satırlar münderiği:

(Halk, törenin başlamasını beklerken, birdenbire motör gü-rültüleri semayı kapladı... Üçer üçer, filo halinde uçan dokuz tayyare süzüle süzüle Beşiktaş meydanının üzerinde göründüler. Nuri Demirağ, şahsî teşebbüsü ile kurnuş olduğu tayyare fabrikasında Türk mühendis ve Türk işçisinin elinden çıkmış bu dokuz tayyare ile törene iştirak ediyordu.

Büyük Türk amiralı Barbaros'un Preveze zaferinin anıldığı bir sırada, Türkiyede ilk defa Türk elinden çıkmış dokuz tayyarenin, Türk çocukları idaresinde, büyük amiralin türbesi üzerinde süzölmeleri muhakkak ki, Barbaros'un aziz ruhunu şad etmiştir.

Hususî bir teşebbüsün, büyük fedakârlıkla meydana getirdiği bu tayyare fabrikasına hükûmetçe lâzımgelen himaye ve yardımın gösterilmesini beklemek, hakkımızdır. Gelecek seneye bu törene,

Nuri Demirağ'ın bir misli fazla uçakla iştirak etmek fırsatını bulmasını temennî ederiz.)

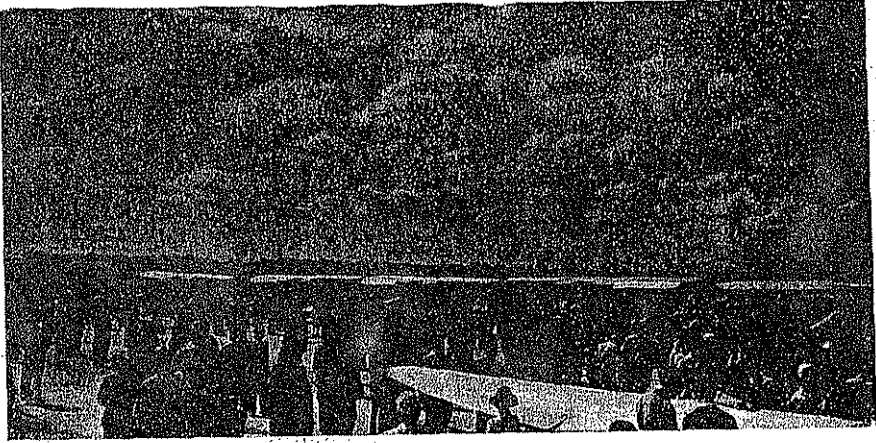
Bu temenni, bir misli değil, birkaç misli ile tahakkuk edebilir-
di. Ne yazık ki Nuri Demirağ'ın faaliyetini felce uğratan hâdiseler,
buna imkân veremedi.

VIII

1942 senesi ilkteşrin ayının 15 inci günü intişar eden gazete-ler, Yeşilböydeki (Nuri Demirağ Gök Okulu) tarafından yapılmış olan hava bayramından bahsediyorlardı. Bilhassa (Taşviri Efkâr) gazetesinin ilk sayfasının ilk sütunlarında da şu dikkate şayan ya-zılar vardı:

Nuri Demirağ'ın tertip ettiği hava bayramı, dün (Yeşilköy-Nuri Demirağ hava meydanı) nda büyük bir muvaffakiyetle yapıldı.

Nuri Demirağ'ın tertip ettiği Gök bayramından bir manzara..

Nuri Demirağ tayyarelerinde pilotluk öğrenen on altı gencin uçuş programlarını bitirmeleri münasebetiyle tertip edilen bu bayram, havanın kötülüğüne rağmen binlerce halkı Yeşilköye çekmişti.

Lise, Üniversite ve Mühendis Mektebi talebelerinden mürek-

kep gençlerimiz saat onda tayyarelerine atlıyarak üçer üçer, filo halinde havalandılar. Meydanın üzerinde dolaştıktan sonra İstanbul'a geçtiler... Halk, Türk gençlerinin idaresinde, süzüle süzüle üzerlerinden geçen tayyareleri alkışlıyordu.

On iki tayyare, Taksim meydanında ve Beyazıt meydanında, çok alçaktan uçtular. Halk, durmadan el sallıyor, tayyareleri alkışlıyordu.

Genç pilotlar meydana dönünce, oraya toplanmış binlerce genç, tayyarelerin etrafını sardı. Halkın tayyareye karşı sevgisi o kadar fazla ki, her biri tayyareleri okşuyor, âdeta öpmek ister gibi kanatlara, pervanelere yüzünü gözünü sürüyordu.

Uçuşları seyre gelenler..

Nuri Demirağ, misafirlerine ve halka öğle yemeği yedirdikten sonra on iki tayyare tekrar bir filo uçuşu yaparak İstanbul üzerinde bir kere daha dolaştı. Sonra, halktan istiyenleri uçurmak üzere, kur'a çekildi. Kendilerine kur'a isabet edenler, sevinçlerinden yerlerinde duramıyorlar; kur'a düşmeyenler ise mahzun mahzun, gıpta ile günün talililerine bakıyorlardı. Kendilerine kur'a isabet

edenler, hava meydanı ve Yeşilköy üzerinde dolaştırıldıktan sonra geç vakit, bayrama nihayet verildi.

Havanın kararmaya başlamasına rağmen halk bir türlü meydana ayrılmak istemiyordu.

Nuri Demirağ'ın önümüzdeki sene, uçuş mevsiminde bu hava bayramlarını daha sık yaparak halkın bu ihtiyacını daha geniş miktarda tatmin etmek fırsatını temin edeceğini ümit ediyoruz.

İki, nihayet üç ay geçen pek kısa bir zamanda uçuşlarını çok iyi bir dereceye çıkararak, binlerce halkın önünde ve İstanbul ufuklarında çok muvaffakiyetli bir uçuş yapan genç pilotlarımızı ve kıymetli hocalarını candan tebrik ederiz.

Dün uçuş yapan genç pilotların kullandıkları tayyarelerin de, memleketimizde yapılmış halis Türk işçi elinden çıkmış makineler olduğunu da göz önüne getirir isek, atılmış bu ilk adımın ve muvaffakiyetin ne kadar mühim olduğu takdir edilir.

Halkın havacılığa verdiği ehemmiyeti; çünkü çok fena havaya rağmen, günün ilk saatlerinden itibaren hava meydanını doldurması gösteriyor... Gönül isterdi ki, dün havalarda Türk elinden çıkmış on iki tayyare gibi pek mütevazı bir rakam karşısında değil, yüzlerce tayyarenin havalandığına şahit olalım... Havacılığın dev adımlarıyla ilerlediği bir devirde, bizler de bu işte geri kalmıyarak meseleye lâzım gelen ehemmiyeti vereceğimizi ümit ederiz.

Hava sanayinin bizde henüz emekleme devresinde bulunmasının sebeplerini, ilk Türk tayyare fabrikasını kurmuş olan Nuri Demirağ'a sorduk. Nuri Demirağ, bu hususta dedi ki:

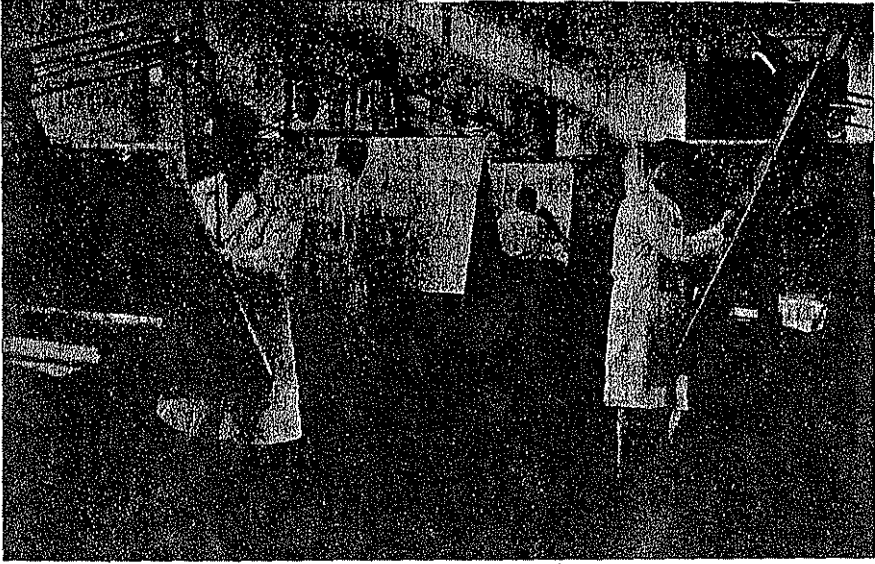
— En ince bir noktaya temas ettiniz... Bu, bir prensip işidir. Ve bir hikâye ile başlayarak, sözlerine devam etti:

— Bunu size izah etmeğe çalışacağımı... Geçen sene Anadolu'nun muhtelif liselerinden pek iyi derece ile yetişmiş ve Yüksek Mühendis Mektebi imtahanlarında muvaffak oldukları halde mahdud miktarda olan yatılılar arasına karışmamış, malî vaziyetleri gayri müsait altı Türk genci tahsil masraflarını deruhte etmem için bana müracaat ettiler... Bunlarla hasbihal ederken, mektebin tayyare

inşaat, su, elektrik, şimendifer, şose vesair branşlarından hangisine devam etmek istediklerini kendilerine sordum. Kimi şimendifer, kimi su, kimi şose kısımlarına devam etmek istediklerini söylediler. Havacılığa yanaşan olmadı. Benim, yegâne idealim malûm; havacılık... Buna yanaşmamalarının sebebini sordum. «Adedi, pek mahduttur. Askerî fabrika ve dairelerde, Hava Kurumunda bir memur gibi bulunarak mesleğe lâyıkiyle hizmet etmek imkânlarını bulamıyacaklarını» söylediler. Şimdiye kadar Avrupada tahsil gören otuz, otuz beş yüksek tayyare mühendisinin kısmı azamının da esas mesleklerinden ayrılarak şuraya buraya nakletmek zorunda kaldıklarını, halbuki şimendifer, şose, su ve elektrik kısımlarında şahsî teşebbüs erbabının geniş mikyasta çalışma imkânlarının elde edilmekte olduklarını ilâve ettiler. Kendilerine yapacağım yardımın, ancak havacılık sahasına münhasır kalacağını söyledim. Nâçar, kabul ettiler. Hepsi de, havacılık sınıfına ayrıldılar... Bu gençler, mütalâalarında haklı idiler. Tayyare yapanlar, uçuculuğu da pek iyi bilmedirler ki eserlerini tekâmül ettirebilsinler. Tayyarenin, diğer teknik branşlardan pek fazla mesaiye ihtiyaç arzettiği de tabiidir. Halbuki, mektebin diğer branşlarında yetişenler, serbest hayata atılıyor, bol para kazanıyor; tayyare mühendisleri ise sadece bir memur gibi kalıyor. İşte hava sanayiinin inkişaf edememesinin birinci sebebi budur... Görülüyor ki havacılığın inkişafı ve hava sanayiinin tekâmülü için ya inşaat mühendisliğini kaldırmalı ki, buna imkân yoktur. Yahut ta hava sanayiini de bu inşaat sistemine ayarlamalıdır. Yoksa; bu haliyle, bu mühim ve hayatî sanayi istenildiği gibi gelişemez... Nafia işleri göz önünde, vasıl olduğu merhaleler de meydanda. Nafia; şimendifer, su, şose ve inşaat işlerini iş adamlarına tevdi ve ihale eder. Kontrolleri vasıtasıyla yalnız kullanılan malzemenin evsafına, mükemmeliyetine ve işlerin zamanında yaptırılmasına dikkat eder. Emaneten idareye kalkarsa, vaktinde yapmadıktan başka birkaç misli pahalıya maleder. Bunlar kat'iyeti ri-yaziye ile sabit hakikatlerdir. Münakaşa götürmez... Buraya kadar verilen izahattan çıkacak mâna, tayyare sanayiimizin inkişafı, her

şeyden evvel bu prensipin halline mütevakkıftır. Bunda, isticlal gösterilmelidir... Benim bu işe devam edip etmiyeceğime gelince, —sırtındaki gömleği göstererek— şu gömleğin satılmasına sıra gelinceye kadar, ve, bu can bu tende kaldıkça, devam edeceğim.

Türk mühendisleri idaresinde, Türk işçilerinden mürekkep bir havacılık sanayii kurmak için, büyük fedakârlıklarla ilk adımı at-

Nuri Demirağ atölyesinde çalışan genç Türk mühendis ve ressamları..

muş olan bu kıymetli Türk müteşebbisine muvaffakiyetler diler; büyük emeline pek yakında kavuşmasını temenni ederiz.)

1942 senesi teşrinievvel ayının 19 uncu günü İstanbul, (Nuri Demirağ tayyareleri) nin parlak bir gösterişine şahit oldu.

O gün, (Yüksek Mühendis Mektebi), mutad olan merasimle yeni ders yılına giriyordu. Mektebin bütün profesörleri ve talebeleri hazır bulunduğu halde İstiklâl Marşı söyleniyordu.

Birdenbire uzaktan, semaları dalgalandıran motör sesleri duyuldu... Saniyeler geçtikçe bu sesler yaklaşıyor; Nuri Demirağ'ın

tayyare filoları, birer çelik kartal gibi vekar ve azametle, Beyoğlu mıntakasının üzerine doğru süzülüyordu.

Bu tayyareler, Yüksek Mühendis Mektebi talebelerinden olup (Nuri Demirağ Gök Okulu) ndan muvaffakiyetle pilotluk brövesi ni almış olan gençler tarafından idare ediliyordu.

Üçerlik gruptan mürekkep olan filo, mektebin üzerine gelince, talebeler tarafından şiddetle alkışlandı. Buna mukabil tayyarelerden mektebin üzerine mektuplar atıldı. Bu mektuplarda, şu satırlar vardı:

(Mühendis Mektebi talebesi, kıymetli arkadaşlarımıza!..

Ders yılınızın birinci günü, kutlu olsun... Şu anda, üzerinizde dolaşan Türk yapısı tayyareler, en yakın arkadaşlarınız, mektep ve sınıf arkadaşlarımız tarafından idare ediliyor.

Yeşilköy (Nuri Demirağ tayyare alanı) nda iki ay kadar kısa bir zamanda tayyareciliğimizi filo uçuşu yabacak kadar ilerletmiş bulunuyoruz.

Havaolığın bu kadar tarakki ettiği bir devirde, Türk gençleri de bu yolda bütün gayretimizle çalışmalıyız... İçimizde bugüne kadar uçuculuk ve yapıcılık yolunda çalışmağa fırsat bulamıyan arkadaşları, bu yolda çalışmağa davet eder, memleketin fen ve irfan sahasında büyük muvaffakiyetler başaran Y. M. M. kıymetli hocalarınızla siz sevgili arkadaşlarımızı hürmetle selâmlarız.

Yeşilköy Nu.D. Tayyare
alanı Y.M.M. yapıcı ve
uçucuları.

Tayyareler, mektebin üzerinde muhtelif gösteriş uçuşlarıyla muhtelif devirler icra ettiler. Ve sonra, yine filo halinde, yeşilköye döndüler.

1942 senesi sonlarında intişar eden (Yeşilay) mecmuasının 117 numaralı nüshasının 3 üncü sayfasında, (Ahmet Yurtlu) imzasını taşıyan şu makale münderiştir:

(Yeşilköy istasyonunda, dopdolu olan trenin boşaldığını görünce, Türk halkının havacılığa karşı gösterdiği alâkayı yakînen görerek sevindim. Bu binlerce halk —ekserisi gençler olmak üzere— Yeşilköy Nuri Demirağ hava meydanındaki uçuşları görmeye gidiyordu.

Atölyelerin, gök okulunun ve uçuş meydanının bulunduğu yere vardığım zaman, orasını da kalabalık buldum... Burada her şey, başlanılan büyük işin izlerini taşıyor.

Atölyelerin duvarlarındaki Nuri Demirağ'ın veciz sözleri, her Türk genci için dikkatle ezberlenip hayat düsturu yapılacak kadar kıymetlidir. Bunlardan birkaçını burada işaret etmeden geçemiyeceğim:

«Zafer süngünün ucunda değildir. Zafer kartalı, süngünün ucundan kalktı. Havalandı. Tayyare kanadının ucuna kondu.»

Levhanın birinde, kendi mektebinin talebesine yapılan şu tavsiye, hakikaten bütün Türk gençlerine verilecek şaşmaz bir düsturdur:

«İşretten, oyundan (kumar doğar); iffetsizlikten, eğrilikten, tenbellikten, zulümkârlıktan sakınıınız.»

Görülüyor ki büyük iş adanı, hayatta menfî rolü olan âmiller arasında birinci mevkii, bizim de mücadele mevzuumuz olan ıçkile-re veriyor.

Memleketimizin birinci sınıf iş adamı olan Demirağ, içki ve sefahatten uzak kalarak, hayatta muvaffak olmanın en güzel örneğini göstermiş oluyor.

İhtikâr yaparak ve diğer gayri meşru yollarla büyük servet biriktirenlerin, bunları içki ve sefahat âlemlerinde bol bol israf ettiklerini görüp dururken, Demirağ'ın servetini memleket hizmetine hasretmesini takdir ile karşılamamak mümkün değildir.

Havacılık, sulh zamanlarında en zevkli bir spor.. harpte, zafe-rin kazanılmasında en büyük âmil olmuştur. İşte bunun için Nuri Demirağ, göklere hâkim bir gençlik yetiştirmek maksadiyle bütün gayret ve servetini sarfediyor.)

Yeşilay mecmuasında bu makale intişar ederken, (Nuri Demirağ Gök Okulu) nda, tam 250 pilot yetiştiriliyordu.

Bu gençler, Yüksek Mühendis Mektebi, Fen Fakültesi ve Teknik Okulu talebelerinden ayrılmıştı. Yeşilköy (Nuri Demirağ alanı) nda kamp kurmuşlardı. Ve derhal havacılık derslerine ve uçuş talimlerine başlamışlardı.

Fakat Nuri Demirağ, bu 250 adedini çok az buluyordu. Kendisiyle mülâkatlarda bulunan gazetecilerle dostlarına:

— Vatani ,düşman taarruzlarından kurtarmak için yetiştirdiğimiz pilotları, şimdikilerin en az, bin misline çıkarmak lâzım... Ne yazık ki, bugünkü müşkül durumda, buna imkân göremiyorum.

Diyordu ve sonra, karşılaştığı müşkül durumu da, şöyle izah ediyordu:

— Her taraftan takdirler, tebrikler yağıyor. Fakat hiçbir taraftan, fiilen müzaheret eseri gösterilmiyor. Giriştiği dâvaya inanmış, tek bir fert olarak kalıyorum. Halbuki, bu kadar büyük işlerde, bir ferdin kudreti kâfi mi?.. Bu lüzumlu işin gerçekleşmesine, Türk camiası yekpare olarak, var kuvveti ile gönül vermelidir... Milletimizin ölüm, kalını dâvasını ancak bu halledecektir... Üç ayda üç yüz milyon varlık vergisini ödeyen millet, seve seve bu uğurda bu mikdarın birkaç mislini vermeye de kadirdir.

Yeşilköyleki Yüksek Mühendis Mektebi ile Teknik okulu talebelerinin kampı devam ediyordu.

Bu ateşli talebeler her gün nazari ve amelî dersler alıyorlar; büyük mikyasta uçuşlara ve paraşütle atlamalara devam ediyorlardı.

Nuri Demirağ Gök Okulunda, paraşütçülük kursları da açılmıştı. Birçok meraklılar, bu kurslara devam ediyorlar.. bilhassa pazar günleri öğleden sonra tecrübeler yapıyorlardı.

1943 senesi ağustos ayının 2 nci günü intişar eden (Tasviri Efkâr) gazetesi, bu meseleden bahsederken, ezcümle şu mütaleayı serdetmişti:

(Bu paraşütlerin en mühim ve göğsümüzü kabartan hususiyeti, en ince noktasına kadar tamamen yerli malı olmasıdır... Yerli ipekten dokunan kumaşlarla yapılan paraşütler, Avrupa ve Amerikada kullanılan emsaline faik netice vermiştir.

Beynelmilel en tanınmış paraşütler (İrvin) markalıdır. Bu paraşütlerin ipek iplikleri atkıda 16, çözüde 21 kilo sikleti ancak kaldırdığı halde, yerli paraşütler çözüde 21,5 kilo, atkıda 31,5 kilo siklete tahammül edebilmektedir.

Bu paraşüt ipliklerimizin en büyük bir hususiyeti de, kumaşın ecnebi paraşütleri gibi kat'iyen buruşmaması, ve kendiliğinden derhal açılabilmesidir. Bu katlanmamak ve buruşmamak hassası, Bursa ipeklerine mahsustur.

Kampta talebelere yakında, ayrıca plânör üzerinde tatbikat yaptırılacaktır.)

Kamp, bütün faaliyetiyle devam ediyordu. Kurslarda yeni yeni pilotlar yetişiyor; uçuş bröveleri veriliyor.. havacılık sevgisi artık Türk gençlerinin ruhlarına kadar işliyerek hudutlarını gittikçe genişletiyordu.

Bu genişleme, yalnız İstanbul muhitine münhasır kalmıyordu. İzmir, Bursa, Ankara, Konya, Sivas vesaire gibi büyük şehirlerde de ciddî alâkalar uyandırıyor.

Nuri Demirağ müesseselerinin artık çok büyük inkişaflar göstereceğine dair herkeste büyük bir kanaat başlamıştı. Hattâ, pek yakında muazzam fabrikaalar haline inkılâb edecek olan Nuri Demirağ müesseselerinin, memlekete lâzım olan tayyareleri yapmaya kâfi geleceğini iddia edenler bile vardı.

Bütün günlük gazeteler ve hattâ ekseri mecmualar da sık sık bu mevzulara temas ediyorlar.. ve Nuri Demirağ'a, takdirler yağıdırıyorlardı.

Meselâ.. 1943 senesi ağustosunun 30 uncu günü intişar eden (İstiklâl) gazetesinde (Objektif) köşesinde, (Ensarî Bülend- imzasını taşıyan şöyle bir fıkra vardı:

[Nuri Demirağ'ın büyük eseri: Gök Okulu.

(Gök Okulu), ne büyük bir millî eser olduğunu dün, on binlerce vatandaş huzurunda bir daha isbat etti. Bütün servetini ve servetinden çok üstün olan enerjisini Türk havacılığının inkişafına vakfetmiş olan bir vatandaş, (Nuri Demirağ) bir defa daha gözlerimizde büyüdü. Milletlerin, yarına uçar nesiller yetiştirmedikleri takdirde hem siyasî hem iktisadî mânalarını kaybetmeye mahkûm olduklarına hepimizin iman etmiş bulunduğumuz şu devirde, (Nuri Demirağ) adlı vatandaşımızın yorulmadan, yılmadan, hiç bir fedakârlığı büyük görmeden giriştiği bu güzel ve temiz savaş, hepimizin hayranlığını kazanmıştır.

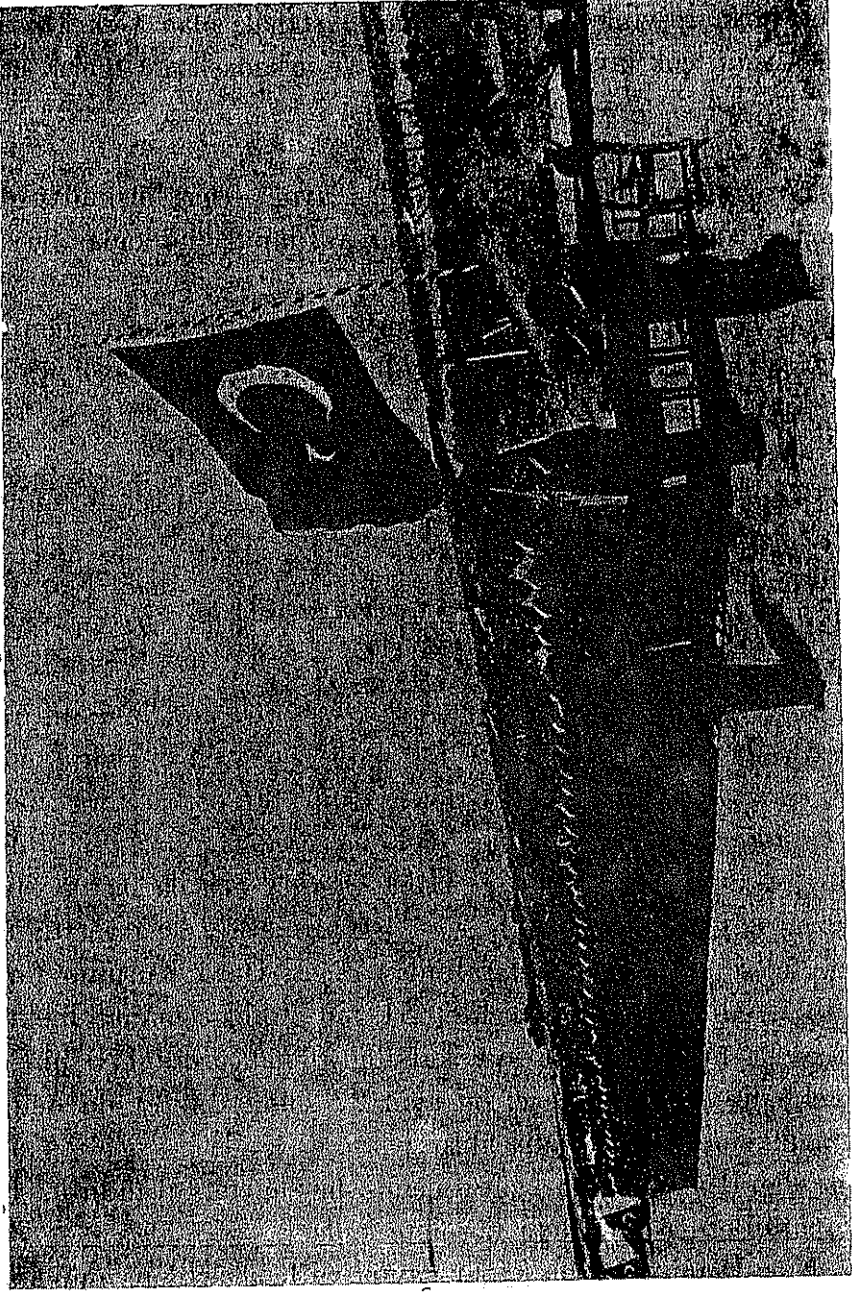
(Nuri Demirağ) Türk havalarna, dün kırk yeni pilot kazandırmıştır. Hiç bir yardım görmeden, hükûmetten yalnız teşvik ve milletten yalnız sevinç toplayarak tek başına çalışan ve birçoğları-

Gök Okulu öğretmenlerinden Galip Demirağ tarafından
bir plota rozet takma merasimi

nın hiç tahmin edemedikleri derecede muvaffak olan şu (Gök Okulu) ve onun müessisi (Nuri Demirağ) elbette, bizde büyük bir hayranlık uyandırmaktadır.

Bir devrede Türk havalarna kırk münevver pilot yetiştirmek

Gök Okulundan pilotluk brövesi alanların ikinci kafiləsi.

ve gelecek öğretme devreleri için daha çok vaitli olmak, Gök Okuluna ön plânda bir millî müessese kıymetini vermektedir.

Her türlü teşviklere, yardımlara müstahak olan Gök Okulunun müessisini, çok kıymetli hocalarını ve arkadaşlarını tebrik ederiz.]

Aşağı yuka ı her hamiyetli vatandaş, aynı şeyleri düşünüyordu. Ve herkes; (Nuri Demirağ) a yapılacak yardımın ne kadar büyük olacağına dair, tahminler yürütüyordu.

Fakat, 943 senesi ilkteşrin ayının 8 inci günü intişar eden İstanbul gazetelerini okuyanlar, birdenbire hayretler içinde kaldılar. Çünkü gazetelerde:

(Nuri Demirağ tarafından açılan dâva)

Diye bir başlık; onun altında da (Ankara) dan çekilmiş olan şu telgraf vardı:

[Ankara 7 — Nuri Demirağ tarafından Türk Hava Kurumu aleyhine bir dâva ikame edilmiştir. Bu dâvaya sebep, Kurum tarafından Nuri Demirağ'a ısınarlanan 10 mektep tayyaresinin şartnameye muvafık görülmiyerek 51 bin liralık teminat mektubunun irad kaydedilmesidir... Halbuki Nuri Demirağ açtığı dâva arzuhalinde Millî Müdafaa Vekâl ti mütehasıs dairesinin, bu tayyarelerin mektep tayyaresi olarak kullanılacağı hakkında rapor verdiğini bildirmediği gibi, bizzat kendi tesis ettiği (Gök Okulu) nda da bu tayyarelerle yüzlerce genç yetiştirdiği ve yetiştirmeye devam ettiğini, şartname ahkâmının kendisi tarafından değil, Hava Kurumu tarafından ihlâl edildiğini bildirmekte, 51 bin liralık teminat mektubundan başka maddî zararlarının karşılığı olmak üzere 170 bin lira istemektedir... Mahkemeye, bu ayın 27 sinde saat 11 de Asliye Ticaret mahkemesinde başlanacaktır.]

Bu telgraf İstanbulda, görülmemiş bir hayret uyandırdı. En yüksek mahfillerden en hücre köşelere kadar:

— Nuri Demirağ'ın bu kadar gayret ve fedakârlığına mukabil, mükâfatı bu mu olacaktı?..

Diye bir sual ortaya atıldı.

Nuri Demirağ, dâva ve niza adamı değildi. Kendisini yakından tanıyanlar, onu bir mahkemeye sevkedecek kadar hâsıl olan mecburiyeti nazarı dikkate alarak, bu beklenilmeyen hâdiseye hayret ve taaccüp göstermekteLERdi.

Tabiidir ki Nuri Demirağ da bu vaziyetten çok müteessirdi. Fakat, bu teessür onun azmine zerre kadar hâlel getirmedi. Hattâ, Yeşilköy kampının hitam bulması münasebetiyle yapılan diploma tevzii merasiminden sonra, kendisiyle mülâkat yapan (Vatan) gazetesî muharririne, aynen şu sözleri söyledi:

Amerikalı. Prof. Brown, tayyarelerin yaptıkları akrobasisleri seyrediyor..

— Yarın, 25 gence daha, göklere hâkim olmanın anahtarlarını vereceğiz... Gönül isterdi ki burada 25 gence değil, 25 bin gence diploma verelim. Mamafih, bunun olacağı günü de büyük bir kanaat ve emniyetle beklemekteyim... Ben burada, tayyarenin bir ecel beşiği olmadığını isbata çalışıyorum. Tayyare, bugün gördüğünüz nakil vasıtalarının en munisidir. Elverir ki onu idare edenler, idare edecek kabiliyette olsunlar. . Türk çocuğunun içinde olan cevher, böyle yüz binlercesini idareye müktedir. . Burada şimdiye kadar 16.000 uçuş yapıldı. Ve bugüne kadar, bir kimsenin

bile burnu kanamadı. 16.000 değil, 16 milyon uçuş bile olsa, kimsenin burnu kanamıyacaktır... Burada hâkim olan 6 prensibe sadık kalındıkça, hiç kimsenin tayyareden bir zarar görmeyeceğine iman etmiş bulunuyorum. Bu tayyareler, Türk fen adamları ve işçileri tarafından en ince hesaplarla yapılarak meydana getirilmiştir... Bütün emelim, Türk gençliğinin kanatlanmasını görmektir. Bu uğurda, bütün şahsî servetimi feda etmiş bulunuyorum. İcabederse, sırtımdaki gömleğini bile bu maksat uğurunda satmaya hazırım... Elverir ki Türk gençliği havacılığını büyük bir dâva olduğuna inanan ve bunun için vücudiyle, kafasiyle, nesi varsa onunla.. ve icabında, kaniyle bu dâvanın tahakkukuna çalışsın...]

9.10.1943 (Vatan gazetesi)

Profesör Brown heyecan içinde akrobasi uçuşlarını seyrederken

O günlerde İstanbula, meşhur Amerikalı tayyare mütehassısı Profesör (Brown) gelmişti. Bu zat, Amerikanın en büyük bir üniversitesinin profesörlerindendi 50 bine yakın tayyareci talebe yetiştirmişti. Fabrikası, tayyareciliğin en faal bir merkezi idi.

Dünya tayyareciliğinin vaziyeti hakkında tetkik seyahatine çıkmış olan bu zat, Nuri Demirağ müesseselerini büyük bir dikkatle tetkik etti. Yeşilköy alanına giderek Nuri Demirağ tayyarelerini ve onların uçuşlarını uzun uzadıya gözden geçirdi. Ve sonra, kendisi ile mülâkatta bulunan bir gazete muharririne, aynen şu sözleri söyledi:

— Türkiyede gördüklerimden çok memnunum. Türkler, tay-

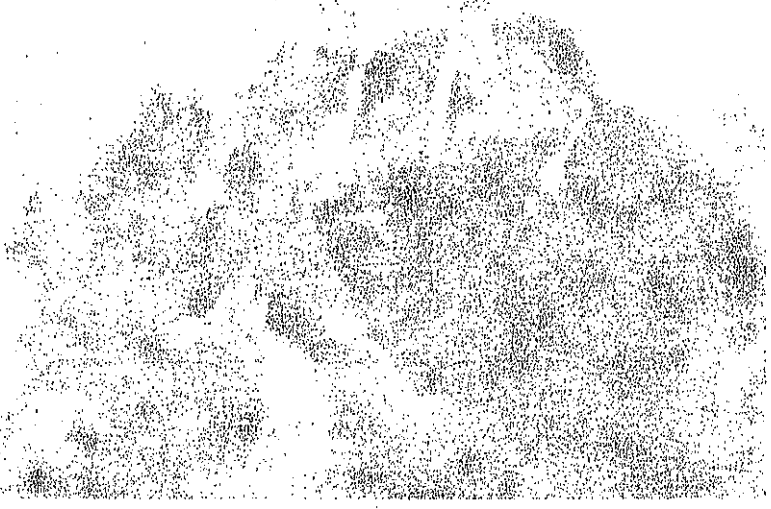
Profesör Brown, Amerikaya avdeti esnasında Nuri Demirağ ile vedalaşırken.. (Ortada duran Amerikan Kolleji Müdürlerinden Prof. Bliss Hum Tington...)

yarenin ne büyük bir servet ve kudret olduğunu takdir etmişlerdir. İstanbulda bulunduğum müddet zarfında, Teknik Okulunu, Mühendis Mektebini, Üniversiteyi, Kolleji ve Yeşilköyde Nuri Demirağ Gök Okulunu ziyaret ettim. Gördüğüm çalışmalardan çok memnun

oldum. Bilhassa, Nuri Demirağ Gök Okulundan bahsetmek istiyorum. Bugünkü harpten evvel bizde de mikdarı pek çok olan bu kabîl mekteplerin yetiştirdiği 30 bin kilişik sivil tayyareci kabilemiz olmasaydı, bugünkü harpte sarfettiğimiz gayretleri inkişafa muvafak olamazdık.]

15/10/943 (Vatan)

15 Birinciteşrin 943 (Taşviri Efkâr)

IX

Nuri Demirağ'ın şahsiyetine ve eserlerine alâka gösterenler, muhakeme gününü sabırsızlıkla bekliyorlardı. Ve dâva mevzuu üzerinde, münakaşalara ve mübahaselere girişiyorlar.. Nuri Demirağ'ın dürüstlük ve hakperestliğini nazarı dikkate alarak:

— Bütün hayatında, hiç bir şahsî menfaat gütmemiş olan Nuri Demirağ, herhalde haklı çıkacaktır.

Diye, onun lehinde hüküm veriyorlardı.

Bu kitabı yazarken, ne derecede bitaraf bulunduğumu göstermiş olmak için bu muhakeme mevzuu hakkında mütalea beyanından ictinab ediyorum. Sadece, o gün intişar eden İstanbul gazetelerinden birinin, Ankara muhabirinden aldığı telgrafı, aynen bu sayfaya nakletmekle iktifa ediyorum.

NURİ DEMİRAĞ, VE HAVA KURUMU DAVASI BAŞLADI
Mahkemenin dünkü celsesinde Nuri Demirağ, Hava Kurumunun mevcut mukaveleye rağmen imâl edilen tayyareleri almadığını söyleyerek zarar ve ziyanının tazminini istedi

Millî Müdafaa Vekâletinin tayyareler hakkında raporu

(Tasviri Efkâr) gazetesinden:

Bugün saat 11 de Ankara Ticaret mahkemesinde dikkate şayan ve doğrudan doğruya bir memleket meselesini deşmeğe yaracak bir alacak dâvası görülmeye başlanmıştır.

Dâvacı Gök Okulu kurucusu, hakikaten faziletli vatandaşlarımızdan Nuri Demirağ, dâva olunan da Türk Hava Kurumuna izah eden Başkanı Şükrü Koçak'dır.

Saat 11 de Nuri Demirağ biri Fehmi Kural olmak üzere iki avukatla birlikte salona alınmış, Hava Kurumu namına da avukat

İsmail Hakkı gelmişti. Ticaret mahkemesinin reisi Ali Yiğit, âzalar da Hikmet Belbaş ve Cemal Turgut Poyrazoğlu idiler.

Nuri Demirağ Dâvayı izah ediyor

Nuri Demirağ kendisine ve dâvasına inanan bir insan tavrile dâvasını şu suretle izah etmiştir:

— Yurdun hayırlı işlerinden kazanılan parayı —millî birliğimize has fitrî kuvvet ve kabiliyete katarak memleketin en büyük ve hayırlı işi sandığım— hava sanayiimizin yapılmasına ve gelişmesine tahsis etmeği, her başladığı işte olduğu gibi bunda da harikalar yaratabileceğini göstermeği düşünüyordum. Bu gayenin tahakkukuna çalışmak için teşekkül etmiş bulunan Hava Kurumumuz ve hava kuvvetlerimiz bana ellerinden gelen maddî ve manevî yardımı yapacaklarını vadettiler. Elbirliği ile bunun husul bulmasına çalışmamız gerektiğini söyliyerek bu büyük millî dâvaya beni teşvik ettiler. Bu suretle ben servetimi, memlekette tecrübe geçirmiş enerji ve faaliyetini, maddî ve manevî kuvvetlerimi ortaya koyacak, hava sanayiini kuracaktım. Hava Kurumu da bu kuruluşun vücuda getirdiği plânör, mektep tayyaresi gibi mamulâtımı alacaktı. Böylelikle yurdumuzda bulunan ve tayyare imaline gereken bütün ham maddeden faydalanacak, fabrikalar kurulacak, Türk zekâ ve kabiliyeti işletilecek, yaban ellere muhtaç olmaksızın hava kuvvetimizin gerektirdiği bütün işleri kendimiz yapacaktık. İşte yüksek mahkemenizdeki dâvanın esasını teşkil eden hakikî anlaşmanın mânası ve şümülü budur. Bu kutsal ülkümün yerine gelmesi için uçak yapmakta salâhiyetli olduğunda ittifak edilen uçak mühendisi Salâhattin Alan ile bir şirket kurdum. Hemen bütün servetimi ortaya koyarak ve onun da bilgisinden faydalanarak Beşiktaştaki tayyare fabrikasını tesis ettim. Bu tesisatı yaparken büyük gayenin elde edilmesini mümkün kılacak, havacılık tekniğinin en modern makine, tezgâh ve teçhizatını bulmağa itina ettim. Anlaşmaya göre Hava Kurumu da kendi bakımından işin gerektirdiğini yaptı, plânör siparişi verdi. Sonra da on mektep

tayyaresi ısmarlandı. Bu suretle millî hava sanayiinin esasını teşkil eden fabrika kendisinden beklenen ve umulan gayretle çalışıyor, Türk servetinin, Türk bilgisinin ve Türk işçisinin işbirliğiyle plânörler yapıyordum. On mektep tayyaresi de herkesin hayretini çekecek bir şekilde yapıldı. Tayyarelerin Hava Kurumuna teslimi zamanı gelmişti. Bunun için İstanbulda Yeşilköyde tecrübeler yapılacaktı.

Tecrübe neticesinde tayyareler reddoğundu

Hava Kurumu bu tecrübelerin Eskişehirde yapılmasında ısrar etti. Bu sırada inşa tekniği kuvvetinin ve bilgisinin üstünlüğüne rağmen uçuş kabiliyeti az olan mühendis Salâhattin Alan İnönü kampının açılma törenine de iştirak etmek istemiş, yerin müsaadesizliği yüzünden tayyare bir hendeğe çarpmış ve Salâhattin Alan şehit düşmüştür. Eskişehirde yapılan tecrübeye uçakların mukavele ve fennî şartname hükümlerine uygun olmadığı bildirildi. Bu işte benimle müteahhit vaziyetinde görülen ve işin teknik kısımlarını idare eden Salâhattin'in ölümü azınımı kırmadı. Başlıbaşına bir fen heyeti teşkil ettim, büyük fedakârlıklara katlanarak mütehassıslar getirttim. Uçaklar üzerinde yapılan incelemelerde Hava Kurumu tarafından konulması istenilen motörün bir grafikte görülen devir adedile müvazi takatin tatbikatta ve tecrübelerde aynı olacağı zannedilerek diğer hesapların da ona uydurulmuş bulunduğu anlaşıldı. Meseleyi Kuruma anlattık, uçakları ona göre tadil ettik, esasen Kurum da tecrübeden sonra bizden aynı şeyi istemişti. Bunları yaptık. Hava Kurumu idaresinde o sırada vukua gelen değişiklik dolayısıyla yukarıda kayıt ve işaret ettiğim anlaşmanın geniş ve kutsî mânası nazara alınmıyarak ve mukavele hükümlerine aykırı olarak yaptığım müteaddit müracaatlar neticesiz kaldı. Biz işimizi Türk hava sanayii dâvasına göre kurmuş, teşkilâtımızı ona göre yapmıştık.

Bu cevap karşısında şaşırдық

Bu hareket bu kadar fedakârlığım, dökülen servetin heba olmasını intaç edebileceği gibi, asıl ürktüğüm cihet peşinde koştuğu-

muz dâvanın tahakkukunu da akim bırakabilirdi. Ben, şahsımdan ziyade memleketle ilgili olan bu işte milletimizin ölüm, kahm dâvasının ancak tayyare ile halledileceğine kaniim. Bunun için de varımı yoğunu, şahsımı ve evlâtlarımı bu uğurda vakfetmeğe karar vermiş bulunuyordum. Hava Kurumunun gayesinin tahakkuku için giriştiğimiz bu memleket dâvası önemli ve büyük bir işti. Bunu yalnız bir şahsın tamamilе başarmasına imkân olamazdı.

Fakat ben yılmadım

Biz bütün bilgi ve servetimizle çalışsa idik ve mütemadiyen uçak imal etseydik bu malûmatın alınmamasına göre çalışmalarımızın faydası da olmayacaktı. Öyle bir halin tahakkuku da ilk düşünülen gayenin ve bel bağlanan emellerin yıkılmasını doğurabilirdi. Buna meydan veremezdim. Zaten bu hususta yurtsever herkes bana cesaret veriyordu. Bu manevî kuvvet ve hızla çalışmalarımıza daha büyük bir itina verdik. Uçaklar en mükemmel bir hâle geldi. Buna rağmen Hava Kurumu bu uçakları almıyor; atılan bu büyük adımın Türk fabrikalarında işe yarar mektep tayyaresi yapılamıyacağı zannının fikirlerde yerleşmesinden korkuyordum. Böyle yanlış bir zannın ortaya çıkmasını önlemek de ayrıca bir millî borç olmuştu. Bu sebeple Yeşilköyde çok büyük fedakârlıklar yaparak «Gök Okul» unu açmağa mecbur oldum. Burası ayrıca tayyare imalâtı fabrikasıdır.

Kurum her şeye rağmen uçakları almıyor

Beğenilmediği iddia edilen bu tayyarelerle, Türkkuşu gayesinin husulüne çalışıyor, talebe yetiştiriyor, imalâtta ayrıca yardım etmek üzere kurslar açarak hava sanayii elemanlarını da hazırlıyorduk. Mesaimiz muvaffak oldu, Birçok talebe uçtu ve yetişti. Herkes-te havacılığa karşı bir heves uyandı. Bütün bunları yapan, mektep talebesi yetiştiren, uçan ve uçuran uçakların en iyi mektep tayyaresi olduğunu fiilen isbat etmiş oldum. Millî Müdafaa Vekâleti Hava Müsteşarlığı da yaptığı incelemelerde bu hususu kabul ve tasdik etti. Buna rağmen Hava Kurumu uçakları almadı. Muhtelif ida-

rî yollara başvurdum. Müşterek gaye ve dâvamza aykırı olan bu hareketi de yapılan işin akim bırakılmasını herkes gibi ben de Hava Kurumunun kuruluş hikmetine aykırı görmekteyim. Hava Kurumu kendi gayesinin tahakkukuna koşan ve çalışan bu bilgi ve servetten neden istîğna edebilsin? Formalitesi olduğuna inanmak istediğim bu suitefehhümün aradan kalkması ve müşterek gayenin tahakkukuna elbirliği ile çalışılması için adalet kapısına başvurmak zorunda kaldım. İlk şimendiferi yaptığımız zaman 7 kilometrelik yol almıştık. İptidaî oluşuna rağmen bu Türk başarısı gerektiği yüzle karşılandı. Bu sebeple de bundan sonra 70, 700 ve daha fazla kilometreleri, yabancıların hayranlığını kazanacak mükemmel şekilde başardık. Bu ilk on tayyare de alınsaydı, bunların fabrikamızdaki inşa adedi yarın 100, 1.000, 10.000 ve daha çok olabilir. Bu millî dava işi hüsnüniyetle karşılansaydı, durdurulmıyacaktı. Bu itibarla meydana gelen zarar, telâfisi imkânı bulunmıyacak kadar maddeten ve manen büyüktür. Herkes gibi ben de günün birinde suurun hâkim olacağına ve büyük fedakârlıklarla kurulan, memleketin her tarafında övünülen bu tesisattan istifade edileceğine inanıyorum. Bu temiz millî imanladır ki servetini bu gayenin tahakkukundan inhiraf ettirerek başka sahalarda şahsî kazanç yollarına dökmedim. Bu sebeple aynı emel için çalışan ve vücuda getirilen bu müessesenin zararının telâfi edileceğine ve yine elbirliği ile büyük millî dâvanın tahakkukuna çalışılacağına inanıyorum. Hava Kurumunun «Hiç bir zaman benim gayemin tahakkuku için milyonlarca liralık Türk servetinin sarfedilmesine, Türk bilgisinin ve Türk işçisinin işlenmesine razı değilim» demesine imkân yoktur. Bu itibarla Hava Kurumunun şekil bakımından yaptığı itiraz altında esas bakımından bu dâvanın her safhasında benimle beraber olduğuna ve bu sebeple zararın telâfisine imkân vereceğine eminim.

Mahkemeye tevdi edilen deliller

Bundan sonra mahkeme reisliğine Gök Okulu çalışmalarına ve tayyarelerine ait üç albüm ve bu mesaiden takdirle bahseden bir-

çok gazete, ilk defa hukuk mahkemelerinde hakikati ifade eden sübut ve delilleri olarak verilmiştir.

Kutum avukatının itirazı

Buna, karşı tarafın avukatı şu sözlerle itiraz etmiştir:

— Nuri Demirağ, tayyarelerin Eskişehirde tecrübe edilmesinden şikâyet etmektedirler. Halbuki mukavelede tayyare tecrübelerinin Hava Müsteşarlığı fen heyeti tarafından yapılacağına dair kayıt vardır. O zaman Hava Müsteşarlığına müracaat edilmiş, fen heyetinin Eskişehirde olduğu, tayyarelerin oraya gönderilmesi şartı koşulmuştur. Tayyarelerin Eskişehirde uçuş tecrübesinde iki, kırım tecrübesinde de bazı noksanlar bulunmuştur. Bunların ikmali için tayyareler iade edilmiş, iki sene sonra da Millî Müdafaa Vekâleti fen heyetinin verdiği raporda «Normal mektep tayyaresi olduğu» yazılmıştır. Halbuki biz normal mektep tayyaresi değil, akrobasi yapacak tayyareler istemiştik. Hattâ Nuri Beyin zarara girmemesi için Millî Müdafaa «paralarını biz verelim, tayyareleri siz kullanın» diye yazmıştık. Vekâlet yazımıza resmî cevap vermedi. Yalnız mektubunda bunların hiç bir işe yaramıyacağı, daima bir kaza ihtimali bulunduğunu söyledi. Bu yüzden tayyareleri almadık.

Nuri Demirağ'ın avukatı Fehmi Kural ise bu mütaleaya şu şekilde mukabele etti:

— Gönül isterdi ki, böyle bir memleket meselesinde Hava Kurumu müsait davranınsın. Gök Okulu açmakla Nuri Demirağ isbat etmiştir ki bu tayyareler mükemmelen uçar ve Türk Hava Kurumu talebesinden daha üstün talebe yetiştirir. Birçok defalar görülmüştür ki, ecnebi memleketlerden gelen tayyareler kazaya sebep olmuşlar, Nuri Demirağ'ın tayyarelerinde bir tek kaza dahi vukua gelmemiştir. Müvekkilim birçok fedakârlıklara katlanarak en iyi vasıfta tayyare yapmış, tayyareci yetiştirmiş ve havacılığı memleket gençliğine sevdirmiştir. O, «Türk yapar» sözünü ortaya atmış ve bunda hakikaten muvaffak olmuştur. Bunun aksini kimse isbat değil, iddia dahi edemez. Gök Okul talebeleri bu tayyarelerle akrobasi yapmışlar, uçmuşlar ve yetişmişlerdir. Hâlâ burada birçok genç ye-

tişmektedir. Şurasını da kaydetmek isterim ki Demirağ bu tayyarelerle kendi oğlunu da uçurtmuş ve yetiştirmiştir. En ufak bir tehlike mevcut olsa bu hareketi yapabilir miydi?..

Mahkeme reisi bu mütaleadan sonra Millî Müdafaa Vekâletinin tayyareler hakkındaki müsbet raporunun ve diğer sübut vesakinin mahkemeye ibrazına karar vermiş ve dâvayı 24/11/1943 günü saat 11,30 a bırakmıştır.

24 İkinciteşrin 1943 günü cereyan eden muhakemenin safahatını da, yine İstanbulun iki gazetesinden dinliyelim:

(Tasviri Efkâr) gazetesinden:

NURİ DEMİRAĞ, HAVA KURUMU DÂVASINA DÜN DEVAM EDİLDİ

Kurum namına yapılan sipariş üzerine mektep tayyaresi inşa eden Nuri Demirağ, ileri sürülen fesih sebeplerini reddederek tayyarelerin, bir fen heyeti tarafından tetkik edilmesini istedi

Nuri Demirağ tarafından Türk Hava Kurumuna izafetle ve reis Şükrü Koçak aleyhine açılan dâvarın duruşmasına bugün Ticaret mahkemelerinde devam olunmuştur.

Bir alacak ve verecek meselesinden ziyade Türk hava sanayinin istikbalile alâkalı bulunan bu çok mühim dâva şehrimiz münevver muhitinde büyük bir alâka toplamaktadır.

Reis Ali Yiğit âza Cemal ve Kâmilden mürekkep olan Ticaret mahkemesi heyeti önünde Nuri Demirağ'ın avukatı tarafından matlup evsafa uygun olmadığı iddiasile teslim edilmeyen tayyarelerin hakikatta matlup evsafın dahi çok üstünde bulunduğunu söylemiş ve sözlerini teyit eden birçok resmî vesaikı mahkeme reisine vermiştir.

Resmî vesikalar nelerdir?

Avukat Fehmi Kural'ın mahkeme reisliğine verdiği bu vesikaların arasında şunlar bulunmaktadır:

1 — Tayyarelerin istenilen mektep tayyaresi tipinde olduğuna dair Millî Müdafaa Vekâleti Hava Müsteşarlığının vesikası.

Hava Müsteşarlığı bu vesikasında yaptığı her türlü incelemeler ve tecrübeler sonunda Nuri Demirağ tarafından imal edilen tayyarelerin normal mektep tayyareleri olduğunu ve bu tayyarelerin satın alınarak Türk Kuşuna verilmesini Hava Kurumu Başkanlığına yazdığını bildirmektedir.

2 — Millî Müdafaa Vekâletinin tecrübe ve muayene komisyonu raporu.

Bu raporda da tayyarelerin her türlü tetkik, muayene ve tecrübeleri yapıldığı, istikrarın iyi bulunduğu ve bu itibarla mektep tayyaresi olabilecekleri yazılıdır.

3 — Hava Müsteşarlığı uçuş şahadetnamesi: :

Şahadetnamede uzun uzadıya yapılan inceleme, muayene ve tecrübelerde bu tayyarelerin tabîî mektep tayyareleri olduğu tesbit edilmiş bulunmaktadır.

Motöre ait itirazların esasları

Halbuki tayyarelerin mukavelede gösterilen vasıfları haiz olmadığı, akrobasi yapamadığı, zamanında teslim edilmediği, tayyareye konulmuş olan Walter Gama motörünün, 1850 devrinde, 165 beygir kuvvetinde bulunmadığı ileri sürülerek mevcut mukavele feshedilmiştir.

Avukat Fehmi Kural, motöre taallûk eden karşı taraf iddiası hakkında mahkemeye şu izahatı vermiştir:

— Yüksek mahkemece bilindiği üzere bu gibi taahhütlerde tanzim edilen fennî şartnamelerin bel kemiğini teşkil eden fennî ve teknik hususlar, ait dairelerle fen müşavirlerince tesbit ve tayin edilir. Mektep tayyareleri için de Türk Hava Kurumu namına hareket eden fen müşavirleri tayyarelerin belkemiği mesabesinde bulunan motörü Walter Gama I olarak takyit ve tesbit etmişlerdir. O zaman bu motörün kuvveti, çalışma kabiliyeti ve vasıfları hakkında elde bulunan kataloğlarda gösterilen motör kuvveti ve devir ade-

dini esas ittihaz etmişlerdi. Bu umumî şekilde gösterilen malûmata göre ve bunun için çizilen diyagrama nazaran motörün kuvveti 165 beygir, devir adedi de 1850 olarak kabul edilmişti. Şu hale göre 1850 pervane devir adedile 164 beygir kuvveti elde edilmiş ad ve telâkki ediliyordu. Bu cihet fevzî şartnamenin birinci maddesinde yazılmıştır.»

Avukat burada mahkeme reisliğine iki diyagram fotoğrafı vermiştir. Bunlardan biri motörün reklâmına diğeri ise Çekoslovak hükûmetinin motör hakkındaki tecrübelerine ait malûmattır. Çek hükûmetinin resmî mühürünü taşıyan bu vesikada motörün 1850 pervane devir adedile 165 beygir kuvvetinde olmadığı ve bu rakamlardan aşağı bulunduğu görülmekte idi.

Nuri Demirağ'ın mahkeme reisine verdiği lâyiha

Meseleyi anlatmak için mahkeme reisine verilen lâyihada Nuri Demirağ şöyle demektedir:

«Verdiğimiz mukaveleden de anlaşıldığı üzere bu taahhüdü ben yalnız başıma yapmamıştım. Hakikatte ben işin malî cihetile, Salâh Alan da işin teknik hususlarla ilgilenecekti. Salah, resmî fen müşavirleri tarafından teklif edilen motörün gösterilen rakamlarını esas ittihaz ederek tayyare imalindeki hesapları ve pervaneleri yapmış bulunmakta idi. Bu tayyareleri imal için bu girişilen bütün siparişler de bu hesaplara göre yapılmıştı. İmalde ve malzeme hakkında en ufak bir hatâ yoktu. Tecrübelerin muvaffak olmayışı dikkatimizi çekti. Bu sırada da teknik müteahhit şehit düştü. İşimi yeni baştan tanzim etmek icabetti. Kurulan yeni teknik teşkilâtımız incelemelerinde motörün en mükemmel cinsten olduğunu ancak motöre izafe edilen devir adedile beygir kuvvetinin mübalağalı bir katalog rakamından alındığını, hakikatte bu motörü imal edildiği Çekoslovakya hükûmetinin ve beynelmilel örnek kabul eylediğine göre tabîî pervane adedi devrinin 1785 ve beygir kuvvetinin 150 olduğu resmî vesikalara dayanılarak tesbit edildi. Hal böyle olunca pervanenin motöre göre yapılmadığı anlaşıldı. Yeni baştan birçok

külfetler ihtiyar edilerek şartnamede gösterilen motörün hakikî kuvvetine göre pervane tetabukuna çalışıldı. Bu meseleyi anlatmak için yazdığım mektup yanlış tefsir edilerek şartnamenin değiştirilmesini istediğim zamanı uyandı. Şayanı dikkat ve hayrettir ki motörün normal olarak mutlaka 1850 devirde 165 beygir kuvvetinde olması lâzım geldiğinde ısrar edildi. Alınan motör istenilen motörün en iyi cinsindendir. Buna itiraz edilmemektedir. Motör normal çalışmalarda muayyen bir beygir kuvveti ve devir adedine maliktir. Resmî bir şekilde tesbit edilen bu adetlerin üstünde bir adet istemiye hiç kimsenin hak ve salâhiyeti olamaz. Binaenaleyh feshin sebebi olarak gösterilen motör takati eksik değil yanlıştır. Motörün normal çalışmalarda mutlaka 1850 devir yapması ve 165 beygir kuvvetinde olması keyfiyeti de teknik bakımından yanlıştır. Bunun hakkında verdiğimiz izahat her nedense nazarı itibara alınmamıştır. Teknik kısımlara taallük eden izahatının mektupta yazıldığı üzere münakaşaya şayan görülmesi teessürü davet etmekten başka bir netice vermemiştir. Bundan sonra motör takat ve devrine göre yapılan hesaplar üzerine tayyareler en iyi mektep tayyaresi vasfını haiz olduğu hakkındaki dileğimiz de hiçbir zaman nazara alınmamıştır.

Tayyareler akrobasi de yapabilecek vasıftadır.

Feshin sebebi olarak bu tayyarelerin akrobasi sınıfına dahil bulunmadığı beyan edilmektedir.

Mektep tayyaresi akrobasi hareketlerini yapar. Fakat hiçbir zaman en yüksek akrobasi tayyaresi sınıfına dahil olamaz. Milletlerarası kabul edilen esaslara göre tayyareler haiz oldukları vasıflara ve yaptıkları hizmetlere göre 5 sınıfa ayrılırlar. Yüksek akrobasi yapan tayyareler, beşinci sınıftaki avcı tayyareleridir. Hususî şekilde yüksek akrobasi için inşa edilmektedirler. Şartnamemizde bu sınıftan tayyare taahhüt edildiği hususu mevcut değildir. Taahhüt edilen şey dördüncü sınıfta zikredilen ve mektep talebesinin öğrenebileceği akrobasi hareketlerini yapan tabii mektep tayyareleridir. Bu itibarla bu şekil sebebi de varit değildir.

Müddet meselesi

Taahhüdün müddeti içinde mukavele ve şartname hükümlerine uygun olarak yapılmadığı bildirilmektedir.

Hava Kurumu ilk anlaşmamızın geniş ve samimî mâna ve havası içinde ilk defa olarak yaptığımız tayyarelerin imalinde gösterdiğimiz titizliği ve hassasiyeti gözönünde tutarak teslim müddetini ortadan kaldırmıştı. Bu cihet Kurumun gönderdiği birçok mektuplarla sabit olduğu gibi dâva arzuhaline verilen cevapta da açıkça kabul ve ikrar edilmektedir.

Salâh'ın ölümü Kurumca anlaşılmış ve mücbir sebep telâkki edilmesi zarurî görülmüştür. Salâh'ın yerine getirilen teknik heyet teşkilinin zamana mütevakkıf olduğu ve mukavele şartname hükümlerine uygun olarak yeni baştan denilecek bir şekilde tayyarelerin imal edilmesi zarureti Kurumca kabul edilmiştir. Binaenaleyh mektubunda hangi zamana işaret edildiği anlaşılmamaktadır. Böyle bir sebep de mevcut değildir.

Tayyareler en iyi mektep tayyaresidir

Dâvamıza karşı verilen cevapta göze çarpan müdafaa şekli bu tayyarelerin mektep tayyaresi olmasına elverişli bulunmadığıdır. Halbuki ben bu tayyarelerin tabii mektep tayyaresi olduğunu, verim ve çalışma bakımından üstün vasıfları haiz bulunduğunu, mektep açmak ve talebe yetiştirmek suretile gözle görülecek, elle tutulacak bir şekilde isbat ettim. Bugün takdim eylediğim mektep defter ve kayıtlarının hulâsası bu tayyarelerin 18590 uçuş yaptıklarını meydana çıkarmaktadır. Buna ilâveten de birçok muvakkat uçuşların yapıldığını da söyleyebilirim. Bunların içinde ve muvaffakiyetle uçuş yapanların başında Millî Şefimizin gözbebeği oğlu Ömer İnönü'nün de bulunduğunu zevkle ifade ediyorum. Ayrıca tayyareler İstanbul'dan Avrupaya, Atınaya kadar gitmişler ve yüksek irtifalı dağlar aşmışlardır.

Bir ehli vukufun tetkikat yapmasını istiyorum

Bu tayyareler Türkkuşu mektebinde kullanılacaktır. Binaen-

aleyh bu mektepte kullanmağa elverişli olup olmadığını ve bu mektepte muhtelif cinslerden uçurulan tayyarelerin evsafından iyi olup olmadıklarının ehli vukuf marifetile tesbit ettirilmesini istirham ediyorum. Bu gerçeğin aydınlanması için bu tetkikatın geniş mikyasta yapılması elzemdır.

Mektep tayyaresi olarak kullanılması mümkün olmadığı ve mahzurlu bulunduğu müdafaasına karşı da Türkkuşunda kullanılan mektep tayyareleri kadar yapılış ve taahhüt şartlarına nazaran onlardan da üstün olduğu yine mukayeseli ehli vukuf raporundan anlaşılacaktır. Mevsimin müsait bulunduğu bu sırada tecrübelerin yapılması mağduriyetimin temadisine de meydan vermiyecektir. Bu hususunu karar altına alınmasını istirham ederim.»

Bu talepler karşısında Hava Kurumu avukatı mahkemeye bazı vesaik ibraz edeceğini bildiriniş ve talik talebinde bulunmuştur. Bu suretle mahkeme 28/12/943 salı günü saat 11 e bırakılmıştır.

Talihin ne garip cilvesidir ki, Ankarada bu muhakemeler cereyan edip dururken, İstanbulda birçok mecmua ve gazeteler de, Nuri Demirağ'ın yüksek ve necip şahsiyeti hakkında şu mütaleaları neşre devam eyliyordu:

[... Türkçü ve milliyetçi Nuri Demirağ, Türk seciyesinin bu hususiyetlerini şahsında ifade eden kıymetli bir müteşebbistir. Bütün varlığını koyarak kurduğu müessesese ve geçenlerde Yeşilköyde icra edilen hava bayramı münasebetiyle söylediği bir nutukta:

— Ne olursa olsun, gayemi tahakkuk ettireceğim.

Sözleri, her vatandaş için ibret dersi olmalıdır.

Memleketimizin hayati ve millî bir ihtiyacı olan tayyareciliği Nuri Demirağ gibi şahsî teşebbüsleri tahakkuk ettiren insanlar enderdir.

Bugün karşınızda yükselen Nuri Demirağ müesseselerinin hayırlı ve faydalı neticelerini fedakâr Nuri Demirağ'ın kuvvetli seciyesinden istidlâl ediyor ve, onu selâmlıyorum.]

İzzettin Mete

Amerikan fotoğraf servisi şefi Mistr Vilyam Tod,
uçuşları seyrederken..

.
26 teşrinisani 1943 tarihli (Serveti Fünun) mecmuasından
[Büyük ve mukaddes bir gayeye hizmet eden Nuri Demirağ,
her yurddaşını hürmetle anınası gereken bir Türk büyüğüdür...

Nuri Demirağ'ın amacı, Türkiyede bir havacılık sanayii yaratmak ve Türkiyeyi de sivil tayyarecilik âleminde yüksek bir mevkie çıkarmaktır.

... Ancak, Nuri Demirağ gibi bir müteşebbis çıkmalı ki, (Türkiyede sivil tayyarecilik var) denilebilsin.

Nuri Demirağ tayyareciliği bir spor olarak değil, bir millî dâva olarak kabul ediyor.

Bugünkü sivil tayyareciliğin kurucusu olan Nuri Demirağ, her Türkün iftihar ile anacağı bir şahsiyettir. Zenginlerimize müteşebbislik ve vatanseverlik hususunda güzel bir örnek teşkil eden bu büyük kalpli Türk, havacılık dâvamız bahis mevzuu olunca servetini bilâ tereddüt ortaya koyuvermiştir. Temienni edelim ki, son gömleğini satana kadar ideali uğrunda didineceğini vâdeden bu asıl adam daima teşebbüsünde muvaffak olsun.. ve, vatanın göklerini askerî tayyarecilerinizle birlikte ve onların yanibaşında sivil Türk kanatları ile canlandırmış bulunsun...]

Erdogan Erenbilge

10 Mart 1943 - (Bilgi Yurdu)

(Şampiyon isimindeki spor mecmuasının bir muharriri, Yeşilköydeki Nuri Demirağ Gök Okulunu ziyaretinden dönerken, düşüncelerini şöyle tesbit ediyordu:

[... Trende, düşünüyorduk. Sırf şahsî teşebbüsü ile tayyare fabrikası, tayyare meydanı, bir de Gök Okulu kuran Nuri Demirağ'ın bu müesseseleri kurmak için ne şartlar altında çalışıp uğraştığının, bunları nasıl başardığının sırrını düşünüyorduk. Ve nihayet bu sırrı onun şu sözlerinde bulduk:

-- Havalara hâkim olmayan bir millet, yaşayamaz.

15 birincikânun 1943 (Şampiyon mecmuası)

X

1944 senesi ilk teşrin ayının 11 inci günü intişar eden İstanbul gazetelerinde bir havadis, havacılıkla alâkadar olanların ve Nuri Demirağ'ın dostlarının üzerinde büyük bir memnuniyet uyandırdı. Çünkü gazetelerin ilk sayfalarına dercedilmiş olan o kısacık havadiste mâna ve mahiyet itibariyle bütün memleketi alâkadar etmesi lâzımgelen, şu satırlar vardı.

(Nuri Demirağ yolcu tayyaresi) nin Ankaraya ilk seyahati

[Nuri Demirağ atölyelerinde yapılmakta olan ilk Türk yolcu tayyaresi ikmal edilmiştir Nu D. 38 tipinde olan bu yolcu tayyaresi, altı kişilik olup çift kumandalı ve 2.200 adet devirli, 160 beygir kuvvetinde iki motörlüdür.

Tamamen madenî ve tek kanatlı olan bu tayyarenin boş sik-

leti 1200 kilogram, dolu sikleti ise, 1900 kilogramdır. Azamî sür'ati, saatte 325 kilometredir.

Kıymetli pilotlarımızdan Basri Alev ve Mehmet Altunbay tarafından yapılan ilk tecrübeler muvaffakiyetli netice vermiştir...]

İşte.. havadis, bundan ibaretti. Aşağı yukarı, bazı cümle fark-

Nuri Demirağ tayyarelerinden biri, bir tören esnasında semadan ayrılmıyan leylek sürüleri arasında...

lariyle bütün gazeteler, Nuri Demirağ'ın Türk havacılığında yapmış olduğu bu büyük hamleyi bu şekilde ilân etmişlerdi.

Dikkat edilirse görülür ki bu kısa havadisın şekli biraz zayıf ve ifadesi de pek basitti. Çünkü tayyare yapılmışsa da, henüz kat'î tecrübeleri icra edilmemişti.

Maamafih, bu da gecikmedi. Ertesi gün intişar eden gazetele-
rin ilk sayfalarında, büyük yazılarla yazılmış olan:

[Türk malı, ilk yolcu tayyaresi dün uçuş tecrübelerinde büyük muvaffakiyet kazandı.

Nuri Demirağ fabrikasında, Türk mühendis ve işçisinin elinden çıkan tayyare, saatte 325 kilometre sür'atle, bin kilometre kat edecek kabiliyettedir.]

Başlıkları altında, şu tafsîlât münderiği:

[Memleketimizde imal edilen ilk-çift motörlü Türk tipi yolcu tayyaresinin uçuş tecrübeleri, dün Yeşilköyde, Nuri Demirağ Gök Okulu sahasında hükûmetin tayin ettiği resmî memurlar huzurun-

Nuri Demirağ filosu ve kuzuları..

da muvaffakiyetle yapılmıştır. Nuri Demirağ'ın hususî tayyare fabrikasında yapılan bu yolcu tayyaresi, uzun bir mesainin pek muvaffakiyetli bir mahsulü olarak ortaya çıkmıştır. Tayyarenin, geçen çarşamba günü motor ve sair teknik tecrübeleri bitirilmiş ve ilk uçuş tecrübesi de dün kıymetli pilotlarımızdan (Basri Hoca) ile bizzat Nuri Demirağ'ın oğlu Galip Demirağ tarafından yapılmıştır.

İlk uçuştan sonra, hazır bulunanlardan diğer pilotlar da tayyareye binerek tam hamuleli bir tecrübe daha icra edilmiş.. ve uzun müddet dolaşarak tayyarenin «mükemmel» olduğuna kanaat getirilmiştir.

Tayyarenin en büyük hususiyeti, hava muhalefetleriyle alâka-

dar olmadan, en kötü havalarda bile yolculuk edebilecek evsafıta olmasındır.

Bu tayyare ile İstanbuldan Ankaraya —vasatî sür'atle— bir saat 15 dakikada gidilecektir... Tayyarenin resmî seyrüsefer müsaadesi alındıktan sonra, Türkiyenin herhangi bir tarafına gitmesi mümkün olacaktır.

Tayyarenin evsafına gelince:

İlk yerli yolcu tayyaremiz, Nuri Demirağ'ın Beşiktaş'taki tayyare fabrikasında yapılmıştır... Bu tayyarenin modeli, Türk mühendisleri tarafından çizilmiş, bütün teferrüat, Türk işçilerinin elinden çıkmış, motörler müstesna olmak üzere her bir parçası yerli olarak yapılmıştır.

Tayyarenin tipi, Nu. D. 38 dir. Bir pilot ve bir pilot muavini dört yolcu taşımaktadır. İnşaat tarzı madenî (monokok) dur. Çift kumanda ile idare edilmektedir. İki motörünün her biri, 160 beygir kuvvetindedir. Bunlar, dokuzar silindirli Siemens yıldız tipidir. Pervanelerinin devir adedi, 2.200 dür. Azamî sür'atle saatte 325 kilometre katetmektedir.

Tayyare, benzin ve yolcu hamulesiyle, hiç bir yere inmeden, 3,5 saat havada kalabilmekte, ve 1,000 kilometre mesafe katetmektedir. Tayyarenin azamî benzin istiabı 300, yağ istiabı 35 kilodur ki, bu mikdar benzinle 1.000 kilometre yol yapmak, tayyarenin fevkalâde iktisadî olduğunu gösterir.

Tayyarenin azamî yükseliş haddi, 5.500 metredir. Mamafih, Nuri Demirağ mektep tayyarelerinin yükseliş kabiliyetleri de, 3700 metre olduğu, evvelce yapılan tecrübelerle sabittir. Bu irtifa da, mektep tayyareleri için, fevkalâde denilecek bir muvaffakiyettir.]

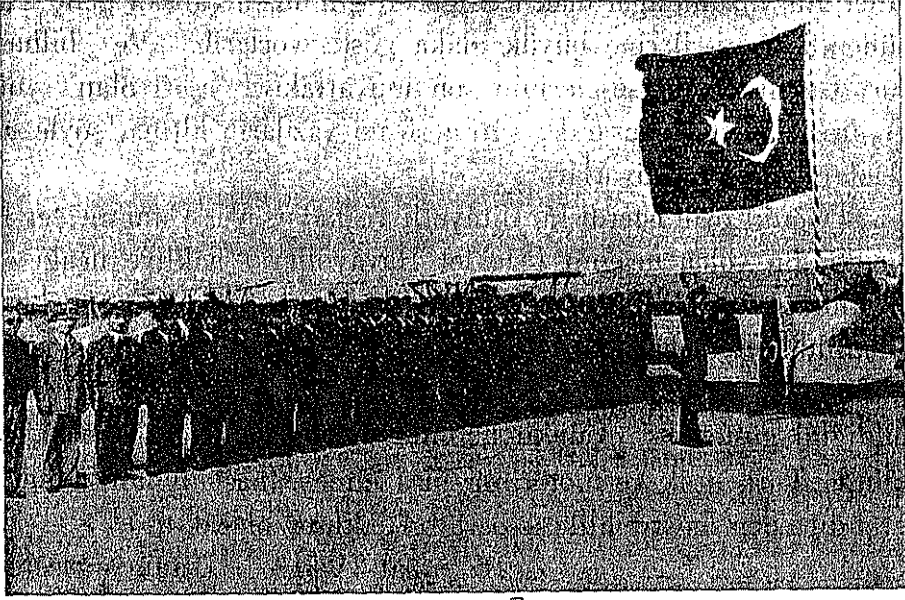

Mesele mühimdi.

— Doğru dürüst yürüyecek yol bile yapamadığımız halde, tayyareler yaparak semalarda gezeceğimizi iddia etmek, gülünç bir palavracılıktır.

Diye iddia edenlerin kafalarına ağır bir darbe inmişti... Nuri Demirağ, fabrikası yalnız tayyare yapınakla kalmıyordu. Türk semalarında, Türk zekâ ve irfaniyle hâdiseler ve hattâ hârikalar yaratıyordu.

Her şeyden evvel şu hakikatı kabul etmek lâzımdır ki, bütün

Gök Okulundan üçüncü katile olarak plotluk brövesi alanlar

dünya, kan ve ateş içinde yüzüyordu. Ve bu ateşin içinde bulunmayanlar da sadece, (ekmek) ve (hırsızlık) düşünüyordu. Bir kütle açlıktan ıztırap çekerken, diğer bir zümre de o açlığı istismar ediyor, milyonların üzerine milyonlar koyabilmek için zekâsını en şeytanî hile ve desiselere sarfeyliyordu. Ne Devletin ve ne vicdanın kanunları, bu ahlâkî facianın önüne geçemiyor.. her gün gazete sütunlarında ihtikârlara, ihtilâslara, kaçakçılıklara, her şekilde suiistimallere dair verilen havadisler, yazılan sütun sütun yazılar; içtimâî heyeti derin bir felâkete sürüklüyordu.

İşte böyle bir zamanda, sırtındaki gömleği bile vatan hizmetine hasreden Nuri Demirağ'ın, millet ve memleketin yüzünü güldürmeye çalışması.. millî şeref uğrunda her fedakârlığı ifaya âmâde olan

münevver Türk gençlerini kendi mukaddes gayesi etrafına toplamaya muvaffak olması, hakikî vatanperverlerin gözlerinden kaçmıyordu. Gazeteler, bu faziletkâr Türk evlâdının muvaffakiyetlerini halka ilân etmekten zevk duyuyorlar.. mütemadiyen Beşiktaş fabrikasına, Yeşilköy (Gök Okulu) na miharrirler gönderiyorlar.. Türk milletinin yüzünü ağartmak için geceli gündüzlü çalışan genç Türk mühendis ve işçilerine büyük alâka gösteriyorlardı. Ve bilhassa Nuri Demirağ müesseselerinin son muvaffakiyet eseri olan yolcu tayyaresi üzerinde durarak; sütun sütun yazıların altına, şöyle mütalâalar da ilâve ediyorlardı:

[Gönül öyle isterdi ki, dirayetli ve hayırsever Cumhuriyet hükûmeti, bu yolcu uçağını (Devlet Havayolları) nakliye uçağı olarak kabul etsin. Böylece, hem havacılığımızda yerli malı uçakların kullanıldığını ve hem de şahsî servetini bu yolda sarfeden büyük kalpli bir Türk evlâdının teşebbüsünün himaye, inkişaf ve teşvik edildiğini gösterebilir... Çünkü hepimiz pekâlâ biliriz ki ancak seri halinde Türk uçak ve motörünü inşa etmeye başladığımız gün, bizi tehdit eden hava tehlikesi bertaraf edilmiş olacaktır.]

16 Şubat 1944 — (Tanin) gazetesi

Ne yazık ki gazeteler bu mütaleaları dercederken, Nuri Demirağ mahkeme kapılarında dolaşıyor.. yaptığı büyük işlerin (kâr) ını değil; uğradığı (büyük zarar) ın kısmen olsun telâfisini, Cumhuriyetin adaletinden bekliyordu.

Vaziyet bu merkezde iken gazetelerde:

(Nuri Demirağ ile Hava Kurumu arasında açılan dâva) başlığı altında, —aynen— şu yazılar intişar etti:

Nuri Demirağ ile Hava Kurumu arasında açılan dâvada ehli-vukuf mahkeme tarafından sorulan suallerin cevabını verdi.

Türk Hava Kurumunun, sipariş ettiği on adet tayyareyi, şartnameye uygun olmadığından bahsederek satın almaktan imtina etmesi üzerine, bu tayyareleri yapan Nuri Demirağ'ın Hava Kurumu aleyhine açtığı dâvaya Asliye Üçüncü Ticaret Mahkemesinde bakıldığını yazmıştık.

Mahkeme heyeti son duruşmada işi bir ehli-vukufa havale etmişti. Yüksek Mühendis Mektebi profesörlerinden mühendis Necdet Eraslan, Feridun Arısan ve Hilmi İleri'den teşekkül eden ehli-vukuf mahkeme naibi bayan Mefharet'in riyasetinde gerek evrak, gerek Yeşilköydeki Nuri Demirağ hava meydanında bulunan tayyareler üzerinde lâzımgelen tetkikatı yaptıktan sonra raporunu Asliye Üçüncü Ticaret Mahkemesi Riyasetine vermiştir.

Bu raporda, mahkemenin sormuş olduğu ilk: «Sözü geçen tayyareler şartnameye uygun mudur?» sualine verilen cevapta; tayyareler yapıldığı zaman Hava Müsteşarlığının yaptığı ilk tecrübelerde bu tayyarelerin şartnamede tesbit edilen performans kıymetlerinden düşük evsaf vermiş olması mevzuubahis edilerek aynen:

«Şartnamede zikredilen kıymetler, henüz inşa edilmemiş olan bir tayyarenin nazari hesaplarına dayanılarak verilmiş olduğundan prototip tayyarenin ilk amelî tecrübesinde bulunan kıymetlerin bu nazari kıymetlerden inhiraf etmesi daima beklenebilir normal bir

neticedir. Binaenaleyh herhangi bir prototip tayyarenin kendisinden beklenen evsafı hakkında daha ilk tecrübeye hüküm vermek doğru değildir. Esasen dünyanın her tarafında yeni yapılan prototip tayyareler en mükemmel hale gelinceye kadar birçok tecrübeler ve bunlara dayanan tashihlere tâbi tutulur. Şu halde Hava Kurumunun ilk tecrübeye dayanarak tayyarelerin şartnameye uygun olmadığını iddia etmesi teknik bakımdan olduğu kadar şartname bakımından da doğru görülemez. Filhakika şartnamenin sekizinci maddesine göre tesellüm tecrübelerinden evvel tayyarenin uçuş müsaade şahadetnamesi alması ve ancak ondan sonra tesellüm tecrübelerinin başlaması icap eder. Böylece müteahhit, tayyaresinin yalnız şartnameye aykırı gelen değil, bütün teknik kusurlarını görüp tashih etmek imkânını bulur. Hava Kurumunun, tayyarelerin şartnameye uymadığını iddia zımında ileri sürdüğü delillerin performans taallük edeni yukarıda sözü geçen uçuş tecrübelerini (tesellüm tecrübesi) mahiyetinde telâkki ettiğini göstermektedir. Halbuki tesellüm tecrübelerinin başlayabileceği en geç mühlete kadar beklenilmiş olsaydı müteahhit tayyarelerini tekemmül ettirmek fırsatına malik olacak ve şartnameye aykırı noktaları düzeltebilecekti. Nitekim halen heyetimiz tarafından Yeşilköyde yapılan tetkiklere arzedilen tayyarelerin, ihtilâflı prototipten birçok hususlarda farklı olduğu tesbit edilmiştir. Bu tadilâtın ilk performans raporlarında gösterilen kusurları bertaraf ettiği gibi bu raporlarda zikredilmeyen hususları da tekemmül ettirdiği anlaşılmıştır.»

Dendikten sonra şu neticeye varılmaktadır: «Nuri Demirağ tarafından Hava Kurumu hesabına yapılan on adet tayyarenin, yapılan tadilât neticesinde halen şartnameye yakın evsafa olduğu tahmin edilmektedir. Yalnız şimdiye kadar bu muaddel tip üzerinde, bütün evsafı belirtecek sistematik ve tam hiç bir tecrübe yapılmamıştır. Şu halde bugünkü tipin performans bakımından şartnameye uygunluk derecesini kat'î olarak meydana çıkarabilmek için lüzumlu tecrübelerin yapılması icap eder.

Diğer taraftan, şartnamelerin incelenmesinden, tayyarelerin

akrobasi sınıfından olması icap ettiği anlaşılmıştır. Memleketimizde uçuş müsaade şahadetnameleri vermeğe kanunen salâhiyetli bir makam tarafından bu tayyareye verilen şahadetname ise (normal) yani bütün akrobasi hareketlerinden meneden bir sınıfta göstermektedir. Ancak bu sınıfı belirtmek için yapılan statik tecrübe pek sahili görülmediğinden tereddüdü bais olduğu cihetle Hava Kurumunca tayyarenin akrobasi sınıfına dahil olması şartında ısrar ile durulması dahilinde bu statik tecrübelerin şahadetname veren makam tarafından tekrarı icap eder.»

Mahkemenin sorduğu ikinci «Tayyarelere takılı motör (Walter Gamma I) tipi midir? Takati 1850 devirde 165 beygir midir? En iyi ciusten midir?» sualine de ehli-vukuf raporunda uzun uzadıya cevap verildikten sonra netice olarak aynen şöyle denmektedir:

«Nuri Demirağ tayyareleri üzerindeki motör (Walter Gamma I) tipidir. Bu motörler 1850 devirde âzamî güç olarak 165 beygir verirler. Nominal güçleri 1785 devirde 150 beygirdir. Bu motörlerin tayyareye takıldıkları esnada mükemmel oldukları şartname alhâmınca tarafeynin kabul ettiği teknik servis vesikalarından anlaşılmaktadır.»

Mahkemenin sorduğu üçüncü ve son soru ise şudur: «Tayyare normal bir mektep tayyaresi midir? Kendisinden beklenen akrobasi hareketlerini yapabilir mi?»

Bu suale de ehli-vukuf aynen şu cevabı vermiştir:

«Bu hususta bir karar vermek için tayyarenin konstrüksiyonu, teçhizatı, uçuş ve uçuş müsaade şahadetnamesinin verilmesi için yapılan tecrübenin raporları incelenmiştir. Bu tecrübeye uçan tayyare halen mevcut tayyareden yukarıda anlaşıldığı gibi yalnız pervanedeki ufak bir değişiklik bakımından farklıdır. Böylece tecrübeye bulunan performanslar da gözönünde tutulacak olursa bu tayyarenin şimdiki halinde diğer memleketlerde o tarihte yapılan ve halen memleketimizde kullanılan normal başlangıç mektep tayyarelerine muadil olduğu görülür. Yeşilköyde dâvacının isteği üzerine ve mesuliyeti üstüne alarak yaptırdığı akrobasi hareketleri, bu tay-

yarelerin manevra kabiliyetini meydana koymuş ve kırım tecrübesi neticesinde akrobasi sınıfına girebilmesi şartile kendisinden beklenen akrobasi hareketlerini yapacağını göstermiştir. Netice olarak; Nuri Demirağ tayyaresi bir normal inektep başlangıç tayyaresidir. Statik tecrübe neticesi akrobasi sınıfına dahil olmaması yüzünden akrobasi hareketleri yaptırınak doğru olmadığı göz önünde tutulmak şartile, şartnamede yazılan akrobasi hareketlerini yapabilecek kabiliyettedir.»

Binaenaleyh İstanbul 4 üncü Asliye Mahkemesince Hâkim Mefharet'in reisliği altında ehli-vukuf olarak Teknik Üniversite profesörlerinden yüksek tayyare mühendisi Necdet Erarslan ve Hilmi İleri ve Feridun Arısoy'dan müteşekkil yegâne sahibi salâhiyet bir heyetin raporunda mukavelede yazılı evsafı tamamen haiz olduğu karlı ve şiddetli fırtınalı bir günde, fırtınanın İstanbulda pek çok ağaçları kırıp devirdiği esnada tayyarenin havada lüpink, tonno, ters uçuş, viril vesair akrobasi hareketlerinin kâffesini yaptığı raporu verilmiş ve mahkeme kararında (mukavelede yazılı her nevi akrobasi hareketlerini yaptığı) kayıt ve tesbit edilmiştir.

25 Şubat 1944 tarihinde intişar eden (Tasviri Efkâr) gazetesinin ilk sayfasında:

(Hava Kurumunun aleyhine açılan dâva) başlığı altında, şu satırlar vardı.

Nuri Demirağ'ın vekili, Hava Kurumunun mukaveleye riayet etmediğini iddia etti

Bugün Ticaret Mahkemesinde Nuri Demirağ'ın, Türk Hava Kurumu aleyhine açtığı çok mühim dâvaya devanı olunmuştur.

Memleketimizdeki hava sanayiinin ilk hususî yapıcısı olan Nuri Demirağ'ın avukatı Fehmi Kural mahkeme reisine verdiği cevabî lâyihasında şöyle demektedir: Karşı taraf «Mukavelenin uçuş vesikası almak için muayeneye arzolunan birinci tayyarenin şartna-

mede muayyen vasıfları haiz olmaması sebebile sevk edilmiş olduğunu» söylemektedir.

Bu beyan ve ikrar karşı tarafın mukavele ve şartname hükümlerine aykırı hareket ettiğini ve dâvada haklı olduğumuzu göstermeğe kâfi en kuvvetli delildir. Çünkü: uçuş vesikası almak için muayeneye arz etmek «teslim muayenesi yaptırmak değildir.»

Dâva olunan taraf haksız olarak bildirdiği fesih, ihbarında, inşası taahhüt edilen 10 adet mektep tayyaresinden tecrübeye arz edilen bir adedinin tecrübe neticesi gereken evsafı haiz olmaması yüzünden mukavelenin feshedildiğini bildirmektedir.

Teslim yeri ve şekli aradaki mukavelenamenin muayyen maddelerinde açık olarak yazılıdır. Buna göre esas bakımından tayyareler İstanbulda bulunacaktır. Kat'î teslim ve muayene yeri de İstanbul, Yeşilköy tayyare meydanıdır.

Fehmi Kural mukavele ve şartnameyi uzun uzun tahlil ettikten ve müvekkilinin hakkını ortaya koyduktan sonra lâyihaya şöyle devam etmektedir:

Prototip tayyarenin uçuş ruhsatnamesi alındıktan ve diğer merasim ikmal edilerek göz, kontrol ve tesellüm muayenesi yapıldıktan sonra bile «Herhangi bir sebeple tayyare reddolunduğu takdirde 180 gün zarfında yenisi ile tebdil edilmek hakkı bahşedilmişken» dâva olunan taraf bu hakka da riayet etmemiş olmaktadır.

Fesih sebebi olarak çok müphem olmak üzere ve birinci sırada gösterilen motörün şartnameye uygun olmadığı hakkındaki sebep tetkik edilecek olursa dâva olunan tarafın ne kadar haksız bulunduğu açık olarak tezahür eder. Geçen lâyihada da uzun uzadıya izah edildiği veçhile motör meselesi diye bir şey yoktur.

Avukat lâyihasında istenen motörün Hava Kurumu tarafından mukavele ve şartnameye konduğunu, bu motörün Hava Kurumunun enri mucibince getirilerek tayyarelere vazedildiğini, motör kuvvetinin azlığından tayyareyi yapanın değil ancak Hava Kurumunun mesul olabileceğini sarih bir surette saydıktan sonra demiştir ki:

— Her ne kadar mezkûr şartnamede bu talim tayyaresinin mektep dahilinde yapabileceği hareketlerden bahsedildiği zaman,

akrobasi uçuşundan bahsedilmekte ise de bu mektep talebesinin yapabileceği hareketlerden uzaktır.

Burada bu tâbirlerin kullanılması da bunu ifade eder. Çünkü bu kelime tayyarenin mümkün olan hareketleri yapabileceğine işaret etmek üzere konulmuştur. Bir mektebin jimnastik öğretmeninden bir canbazın yapacağı hareketler beklenemez.

Fehmi Kural lâyihasında tayyarelerin istenilen mektep tayyaresi olduğunu ve tayyarelerin bir mektep tayyaresinin yapabileceği akrobasi hareketlerinden daha üstününü yaptığını belirterek karşı tarafın Millî Müdafaa Vekâletinin sözde aleyhlerinde olan bir vesikeyi Hava Kurumuna yazdığını ve onların da bu neticeyi mahkemeye verdiğini bildirerek Millî Müdafaa Vekâleti Hava Müsteşarlığının kendilerine yazmış olduğu takdîrkâr bir mektubu mahkeme reisliğine vermiştir. Bu mektupta aynen şöyle denilmektedir:

«Bay Nuri Demirağ Tayyare Fabrikası, Beşiktaş - İstanbul

İstanbulda müessesenizi son ziyaretim esnasında gördüğüm faaliyet ve çok muntazam mesaiden dolayı göğsüm iftiharla doldu. Memleketin bugün için en büyük ihtiyaçlarından birini karşılayan bu yurtsever ve temiz faaliyetinizin sonuna kadar Türk işçisini ve eserini bütün dünyaya tanıtacağı gibi inkişafını en temiz duygularıyla diler sizi candan kutlularım.»

M. M. V. y.

H. V. Z. Doğan

Gazete karileri bir taraftan Ankarada cereyan eden muhakeme safhalarını büyük bir teessürle takip ederlerken, diğer taraftan da Nuri Demirağ müesseselerinin İstanbul semalarında yükselen şerefli muvaffakiyetlerini gözden kaçırmıyorlar.. hattâ gün geçtikçe, alâkalarını artırıyorlardı.

1944 senesi mart ayının 22 inci günü intişar eden gazeteler, (Nuri Demirağ yolcu tayyaresi) nin uçuş tecrübelerinin tamamıyla müsbet netice vermesi üzerine, ilk seferin Ankaraya yapılacağından dahsediyorlardı. Ve bu bapta, şu malûmatı veriyorlardı:

[Nuri Demirağ tayyare fabrikasında yapılan ilk Türk yolcu uçağının uçuş tecrübelerinin muvaffakiyetle yapıldığını yazmıştık. Tayyarenin Türkiye ve beynelnilel havalarda seyrüsefer edebilmesi için Hava Müsteşarlığından resmen müsaade alması icabetmekte idi. Bu müsaade verilmek için tayyarenin fennî şeraiti ve fennî uçuş kabiliyetini haiz olup olmadığını kontrol etmek icabediyordu. Hava müsteşarlığı, iki mütehasıs tayyare mühendisi ile mütehasıs iki pilot göndererek uçuş tecrübelerini yaptırmıştır. İki gün devam eden bu tecrübeler de müsbet netice vermiştir.

Mütehasısların raporu üzerine, yakında resmî uçuş müsaadesi alınacak ve tayyare ilk defa olarak Ankaraya sefer yapacaktır.]

.

Bir taraftan bu sefer için hazırlıklar devam ederken, diğer taraftan da tayyare uçuşları mevsimi gelip çatmıştı. Ve Nuri Demirağ Gök Okulu ile Yeşilköy alanında, bu münasebetle büyük bir tören yapılması kararlaştırılmıştı.

Bu tören, emsaline az tesadüf edilecek derecede parlak oldu. Ve bazı gazeteler tarafından (Büyük Kalpli Vatandaş) vasfı verilen (Nuri Demirağ) ın yalnız kendisine değil, vatanına da şan ve şeref bahşeden adı, binlerce ve binlerce kişiden mürekkep halk kitleleri tarafından, yine hürmetle yâdolundu.

[O gün, mayıs ayının 7 inci pazar günü idi. Hava, son derecede güzeldi. Sabahın dokuzundan itibaren İstanbuldan Yeşilköye doğru trenler, otomobiller, otobüslerle büyük bir akın baş gösterdi.

Gök alanını doldurmaya başlayan kalabalığın büyük bir kısmını Üniversite, Teknik Okulu, Yüksek mektep talebeleri ve münevver gençler teşkil ediyordu. Ve bütün bu gelenler, başta bizzat Nuri Demirağ olmak üzere, (Gök Okulu) talebeleri tarafından karşılanıyordu.

Kalabalık arttıkça koca meydan neşe ile doluyor; her taraf hakikî bir bayram manzarası gösteriyordu. Aynı zamanda, bu merasimi filime almak için sinemacıların da makinelerini hazırladıkları görölüyordu.

Program mucibince, tayin edilen zaman gelince; evvelâ Nuri Demirağ yolcu tayyaresi havalandı. Ve 12 mektep tayyaresi de, filo halinde derhal onu takibe başladı. Motörlerin gürültüleri ve rüzgârları, koca meydanda âdeta bir kasırga yarattı. Fakat bu kasırganın ruhunda, kalplere neşe veren bir hava vardı. Bütün gözler, semaya kalkmıştı. Kadın, erkek, genç, ihtiyar, onbinlerce kişinin coşkun sevinçlerle çırpılan elleri; hayret, takdir ve tebrik sesleri, motör sadalarını bastırarak kadar artmış.. ve arkası gelmiyen bir uğultu halini almıştı.

Biri yolcu tayyaresi olmak üzere on iki Nuri Demirağ tayyaresi, harikulâde bir intizam ile filo uçuşları yapıyorlar; sanki önlerine bir ip çekilmiş, aralarındaki mesafe pergel ile tayin edilmiş gibi muntazam saflar teşkil ediyorlar.. Türk ellerinden çıkan ve genç Türk pilotları tarafından idare olunan bu tayyareler, âdeta Türk semalarına sığmıyacak kadar heybetli ve azametli görünüyordular.

Herkeste derin bir hayranlık vardı. Dakikalarca semaya çevrilmiş olan başlar ve gözler yorulmuyorlar.. fasılasız bir surette birbirine çarpan eller, acımıyorlardı. Hattâ, millî gurur ve ıftiharla kakan göğüslerin yanıbaşlarında, ağlayan gözler bile vardı.

Bir kısım gençler de, hava manevraları uzadıkça sabırsızlanıyorlar.. kendilerini de uçuracak olan tayyarelerin bir an evvel yere inmelerini heyecanla bekliyorlardı.

Filo uçuşlarından sonra sıra, akrobasi hareketlerine gelmişti. Birdenbire şahlanan, havanın boşlukları içinde taklalar atan, dimdik yere süzöldükten sonra, bir fişek gibi tekrar semaya fırlayan tayyareler halkı heyecandan heyecana düşürüyor; şiddetli alkışların ardı, arkası kesilmiyordu.

Akrobasi hareketlerini, Türk kızlarının ellerinden çıkmış olan Türk paraşütleriyle atlamalar takip etti... Atlayışlar, paraşütlerin açılışları, o muazzam beyaz şemsiyenin altında cesur paraşütçülerin süzüle süzüle inişleri halka büsbütün coşkunkluk verdi. Herkes, hayatında ilk defa olarak sevinci hisseden insanlara benzemişti.

— Hayatımda, bu kadar büyük bir zevk ve saadet hissetmedim.

Diye bağırانlar bile eksik değildi.

Fakat o binlerce halkın arasında âdeta mest olmuş gibi görünen bir adam vardı. O da, Türk ruhlarına bu coşkunluğu veren eserin sahibi idi. Nuri Demirağ, sanki meydanı dolduran o saadet karsırgasının bütün heyecanlarını sinesine sığdırmış gibi, âdeta kendinden geçmişti.

Tayyarelerin inişleri, daha zevkli olmuştu. Heyecanlarını zaptedemiyen birçok kimseler pilotların boyunlarına sarılıyorlar; onları candan puselere garkediyorlardı.

Öğle vakti Nuri Demirağ, Türklüğün asilâne şeref ve meziyetini gösterdi. Misafirlerine, bir kuzu ziyafeti çekti. Binbeşyüz kişinin yemek yediği bu ziyafet, İstanbulun içtimâî hayatında ender tesadüf edilen hâdiselerdendi.

Hava kararınca ya kadar fasılasız bir surette devam eden bu uçuşlara bilhassa münevver gençliğin gösterdiği alâka, gençlerimiz arasında havacılık aşkının ne derecede kökleşmiş olduğunu bir kere daha isbat etti. Milyonlarını bu uğura sarfeden Nuri Demirağ, (vazife) telâkki ettiği büyük fedakârlıklarının mükâfatını; binlerce halkın meserretlerini görmek, onların tebrik ve takdir sadalarını işitmek suretiyle ihraz eylemişti ki; bu da, her fâniye nasip olan şeref ve saadetlerden değildi.

1944 senesi mayıs ayının 26 ncı günü, (Ankara) dan İstanbul gazetelerine şu telgraf çekilmiştir:

[Ankara — 25:

Bu sabah 9,45 de, Yeşilköydeki tayyare meydanından kalkan Nuri Demirağ'ın 6 kişilik yolcu tayyaresi, 1,5 saatlik yolculuktan sonra bugün saat 11,15 de Ankaraya vâsıl olmuştur. Tayyarede Tasviri Efkar gazetesinin sahibi Ziyad ile Vatan gazetesi muharrirlerinden Faruk Fenik ve tayyarenin sahibi Nuri Demirağ gelmiştir.

Tayyare, Ankara hava meydanında bu gazetelerin Ankara muhabirleriyle Ulus gazetesi muharrirleri ve Hava yolları ileri gelenleri tarafından selâmlanmışlardır. Tayyare yere konduktan sonra,

Hava Yolları Umum Müdürü Bay Ferruh yolcuları karşılamış ve kendilerini izaz ve ikram etmiştir.

Tayyare meydanında tesadüfen bulunan ve tayyarecilikten anıyan bir Amerikalı, Nuri Demirağ tayyaresini gezmiş ve çok mükemmel bulmuş; birçok yenilikleri olduğunu söylemiştir.

Tayyare, cumartesi günü İstanbula hareket edecektir.]

Nuri Demirağ yolcu tayyaresinin Ankaraya ilk seyahatinde, Ankara hava meydanında..

Efkârı umumiye, Nuri Demirağ yolcu tayyaresinin bu muvafakiyetli ilk seferinden bahsederken, ikinci seferin hazırlıkları ikmal edilmişti. Bu defa da (İzmir) e gidilecek, Fuarda hem tayyare ve hem de Nuri Demirağ atölyelerinde —Bursa ipeklerinden yapılmış olan— Türk paraşütleri teşhir edilecekti.

Tayyare, 1944 senesi ağustos ayının 20 inci günü, Yeşilköydeki Nuri Demirağ alanından hareket etti. Bu defa tayyarenin yolcuları, Nuri Demirağ ile, Yeşilköy Gök Okulu pilotlarından ve Vatan gazetesi muharrirlerinden Faruk Fenik, Tasviri Efkâr muhar-

rirlerinden Nihat Kürşat, makinist Aziz ustadan mürekkepti. Tayyareyi, Nuri Demirağ Gök Okulu uçuş muallimi Basri Alev, ve Mehmet Altunbay idare ediyorlardı.

Aynı zamanda tayyarede, Bursa ipeklerinden yapılmış insan paraşütleriyle erzak ve mühimmat atmaya mahsus diğer paraşütler ve hususî şekilde imal edilmiş erzak ve mühimmat koğan ve çuval-ları da vardı.

Tayyare, pazar günü tam saat 9,50 de, Nuri Demirağ alanın-dan hareket etmişti. Bu yolculuğun tahassüsünü nakleden Nihat Kürşad'ın yazılarında, aynen şu satırlar münderiği:

[... Faruk Fenik, makinist Aziz ile önde.. Demirağ ile ben, arka sıralardaki koltuklarda oturuyorduk.

Yayından kurtulan bir ok gibi Marmaranın üzerine atıldık. İs-tanbul, bir anda arkamızda kaldı... Marmaranın ortasında İmralı, adası; sarısı çok, yeşil bir kertenkele gibi güneşin altında hareket-siz duruyordu.

Salona hafifçe akseden motör gürültüleri arasında Nuri De-mirağ ile, ruhumu için için dalgalandıran tatlı bir musahabeye dal-dık. Hep, havacılıktan ve tayyareden konuşuyorduk.

Bir milletin mukadderatında hava kuvvetlerinin oynadığı rolü, heyecandan sarsılarak anlatan Nuri Demirağ:

— Servetimi, sırtımdaki şu gömleğe varıncaya kadar bu yolda harcıyacağım. diyor.

Nuri Demirağ zaman zaman coşuyor. Heyecandan titreyen bir sesle, kahramanlık şiirleri okuyordu.

Bu memlekette servet yapmış vatandaşlarımız içinde, Nuri De-mirağ gibi imanlı birkaç kişi daha sayabilmeli idik...

Bir kırlangıç gibi süzülen tayyaremiz, İzmir körfezinin üzerin-de geniş bir kavis çizdikten sonra, Hava Yollarının meydanına indi.

Ayağımız toprağa bastığı halde, Türk sermayesi, Türk mühen-disi ve işçilerinin eseri olan bir tayyare ile mesafeler katetmiş olma-nın verdiği gurur ve sevinç ile biz, daha hâlâ uçmakta idik.]

(23 Ağustos 1944 - Tasviri Efkâr)

Nuri Demirağ yolcu tayyaresinin İzmirde yaptığı bu ikinci sefer de, 22 ağustos günü, öğleden sonra salimen İstanbula avdet ve Nuri Demirağ alanına inmesi ile hitama erdi.

Bu yolculuk esnasında tayyarede en küçük bir ârıza bile vukua gelmemiş.. Amerikanın en maruf fabrikalarında yapılmış bir uçak gibi, seyahatini büyük bir muvaffakiyetle ikmal eylemişti.

.

Nuri Demirağ'ın tayyareleri, artık mahdud bir sahada uçuşlar yapmakla kalmıyorlardı. Cevelanlarının hudutlarını, yabancı memleketlere ve Anadolunun en kuytu köşelerine uzatacak kadar muvaffakiyet eserleri gösteriyorlardı... Pilot Basri Alev ve Râsıt Celâl Demirağ'ın idare ettikleri bir mektep tayyaresi, Ege denizini geçerek (Atina) ya gitti. Yunan tayyarecileri ve gazetecileri tarafından dostane bir hararetle istikbal edildi. Râsıt ile pilota ziyafetler verildi. Türklerin kendi zekâ ve emekleriyle yaptıkları Türk tayyaresinin bu muvaffakiyetli cevelanı tarihî bir hâdisse telâkki edilerek bu bapta nutuklar söylendi.

Tayyare, dönüşte Selâniğe uğradı. Burada, çok hararetle karşılandı. Pilot Basri Alev ile râsıt Celâl Demirağ, (Atatürk)ün evini ziyaret ederken, binlerce kişiden mürekkep olan halk kabileleri de tayyare meydanına koşuyorlar.. (Nu. D.) işaretli Türk tayyaresini hayretle temaşa ediyorlardı.

En küçük bir ârıza bile göstermeden bu uzun seyahati muvaffakiyetle ikmal eden Nuri Demirağ tayyaresi, İstanbula avdet ettikten sonra, bir de Anadolu cevelanına karar verildi. Aynı ekip Sakarya vadilerini, Eskişehir ovalarını, Sivas dağlarının yüksek şahikalarını aşarak (Divrik) e kadar gitti. Oradaki, (Nuri Demirağ Gök alanı)-na indi. O zamana kadar tayyare yüzü görmemiş olan halkı, hayretlere garketti. Köylerden ve civar kasabalardan akın halinde gelen halk tarafından ziyaret edildi.

Divrikliler, büyük hemşerileri Nuri Demirağ'ın bu muvaffakiyetinden hudutsuz bir menınuniyet ve gurur duymışlardı. Günün birinde, Divrikte faaliyete başlayacak olan büyük tayyare fabrikası-

nın memlekete refah, saadet, selâmet ve emniyet getireceğine tamamiyle emin olmuşlardı. Ne yazık ki Nuri Demirağ'ın önüne çıkan engeller, buna imkân bırakmadı.

(İktisadî Yürüyüş) mecmuasının, 1944 İzmir Fuarına tahsis ettiği özel sayıda, Nuri Demirağ yolcu tayyaresinin İzmir seferi hakkında şu satırlar münderiçtir:

[Nuri Demirağ, kendi uçağıyla Fuara geldi. Bazı İstanbul gazete ve gazetecilerini de beraber getirdi.

İzmir millî fuarı, yurdun muhtelif yerlerinde, muhtelif mahfillerinde, özel bir ilgi yaratmıştır. Fuarda bulunmak, Fuara iştirak etmek için memleketin dört tarafından İzmir'e pek çok gelenler olmuştur. Bu arada, Tayyare Fabrikası sahibi ve Gök Okulunun müessisi, maruf Türk havacısı Nuri Demirağ da, Türkiyede imaline muvaffak olduğu yolcu tayyaresiyle, Fuarın açılış günü İzmir'e gelmiştir.

Tayyareyi, havacılık öğretmeni, pilot Basri idare etmiştir. Nuri Demirağ, Fuarda teşhir edilmek üzere beraberinde yerli malı bir paraşüt te getirmiştir.

Tayyare, Tasviri Efkâr ve Vatan gazetelerinin Fuar şerefine bastıkları hususî sayıları da beraber getirmiş ve İzmir şerefine yayınlanan bu sayılar, bir iki saat içinde, halk tarafından âdeta kapılmıştır.]

(Türk Spor Ansiklopedisi) mecmuasının 20 inci sayısında (Havacılığın Türk sporunda yapacağı büyük inkılâp!) başlığı altında uzun bir yazı yazmış olan (Mehmetcik), yolcu tayyarelerinin inkişafı, bütün dünyada olduğu kadar yurdumuzda da spor temaslarnın ve bilvesile siporatif ve şünüllü bir kalkınma âmili olabileceğinden.. büyük Türk müteşebbisi Nuri Demirağ'm, daha bugünden bunları tefekkür sahasından iş ve tatbik mevkiine vazetmek suretiyle zevkli ve faydalı bir memleket hizmeti ifa eylediğinden bahsettikten sonra:

[Sayın ve müteşebbis büyük Türk, Nuri Demirağ'ın şimdiden bu yardımına şahit olacak durumda bulunuyoruz. Çünkü bu eşsiz teşebbis adamımızın bu yolda büyük işler başarmakla meşgul ve memleket için büyük bir yüz aklığı ile uçak işini kökünden halledecek muazzam teşebbüsleri olduğunu bildiğimizi buraya ilâve etmeyi, Türk sporcularını derin bir iftihara sevkedecek bir müjde ve zevkli bir dilek sayarım.]

Satırlarıyla yazısına hitam vermiştir.

(Havacılık ve Spor) mecmuasının —maalesef tarih ve numarasını ihtiva eden kabı kaybolmuş— bir nüshasının 10 uncu sayfasında da:

[Nuri Demirağ, takdir edilecek bir vatan evlâdıdır. Çünkü o, Türk milletinin cevherindeki kudreti sezmiş; ve bu cevheri işletmek için varını yoğunu fedaya azmetmiştir.]

Türk gencinde olan kabiliyetleri sezmeye ve onları işlemeye çalıştığımız gün, bir millet olarak var olduğumuza inanabiliriz... Bu inanınızı tahakkuk sahasına koymaya çalışalım.]

1944 senesi birinciteşrin ayının 11 inci günü intişar eden (Cumhuriyet) gazetesinin (Hem Nalına, Hem Mihına) sütununda, memlekete faydaları dokunan zenginlerimizden bahsederken, bilhasna nazik bir noktaya temas edilmiş; (... Doktor Ziya Gün, Nuh Naci ve Nuri Demirağ kardeşler, şöyle aklımıza gelen bu çeşit hayırseverlerdendir. Ne yazık ki merhum Doktor Ziya Gün'ün irfansever hareketi, hâlâ devam edip gelen bir dâva mevzuu olmuştur.] denilmiştir.

Tıpkı, Nuri Demirağ ile Hava Kurumu arasında açılmış olan bir dâva gibi...

Cumhuriyet gazetesinde bu yazılar intişar ederken, Ankara Ticaret Mahkemesinde de Nuri Demirağ'ın dâvası devam ediyor; Türk

matbuatının, Türk halkının ve hattâ Türklerin medeniyet sahasındaki faaliyet ve muvaffakiyetlerini büyük bir alâka ile takip eden Türk dostları da, o hazin dâvanın neticesini bekliyordu.

Yine 1944 senesi eylül ayının 4 üncü günü intişar eden gazeteler, yeni bir haber veriyorlar ve Nuri Demirağ'ın, faaliyetini fikir sahasına tahsis etmek istediğinden bahsediyorlardı. Bilhassa (Tasviri Efkâr) gazetesinde —Nuri Demirağ'ın resmini de ihtiva eden— şu mühim yazı vardı:

[Cumhuriyet devrinin başındanberi demiryolları, fabrikalar, şose vesair inşaat meydana getiren Nuri Demirağ'ın harpten sonra bir sivil tayyare fabrikası kurmak üzere şimdiden teşebbüslere giriştiğini yazmıştık. Bu teşebbüsü hakkında tafsilâtlı malûmat almak üzere kendisine müracaat eden bir arkadaşımıza Nuri Demirağ demiştir ki:

— Harbin çeşitli müşkülâtı, memleketimizin imarı yolundaki hamlelerimizde büyük güçlükler doğurmuştur. Bundan sonra taahhüt işlerine girişmiyerek, tetkik ve tettebüllerle memlekete fikir sahasında hayırlı hizmetler etmek arzusundayım.

Nuri Demirağ'ın bu sözleri, umumî efkâr üzerinde çok büyük bir alâka ve münakaşa husule getirdi. Ve derhal, şu sualler belirdi:

— Acaba, bu bir yılgınlık eseri midir?.. Eğer öyle ise, bunun sebebi ne olabilir?..

Nuri Demirağ'ı yakından tanıyanlar, bu sualler karşısında gülüyorlar:

— Nasıl.. yılgınlık mı?.. Nuri Demirağ, olur olmaz güçlüklerden yılmaz. Onu küstüren, herhalde takdirsizlik olmalıdır. diyorlardı.

Halbuki, bu mütalea da yanlıştı. Milletın büyük küçük milyonlarca efradı gibi, gök işleriyle alâkalı en yüksek Devlet erkânı da, Nuri Demirağ'a aşağıdaki mektupları gönderiyorlar; onu takdirle ve iltifatlara gark ediyorlardı.

SURET (1)

T. C.
Genelkurmay Başkanlığı
H. Hv. Ks.
Sayı: 25685

Ankara
6/7/936

Bay Nuri Demirağ

Memleketimizdeki hava sanayiine yardım hususunda gösterdiğiniz vatandaşlık duygusu, şayanı takdirdir.

Bu iş, büyük malî fedakârlıklara ihtiyaç gösterdiğinden bu uğurdaki maddî ve manevî azminizden de sizi tebrik ederim.

İstanbuldaki etüt atölyesiyle Divriktaki tayyare fabrikasının açılarak faaliyete geçmesini dilediğimi, saygılarımla bildiririm.

Genkur. Bşk.
Mareşal
FEVZİ ÇAKMAK

SURET (2)

T. C.
Genelkurmay Başkanlığı
H. Hv. Ks.

1 — İnşaat müteahhidi Bay Nuri Demirağ'dan alınan bir mektupta, kendi sermayesiyle Divrikte bir tayyare fabrikası ve İstanbul'da bir etüt atölyesi açmak arzusunda olduğu bildirilmekte ve bu inşaat için müsaade istenilmektedir.

2 — Memleketimiz için havacılığa karşı günden güne artmakta olan ihtiyacı göz önüne alarak kendi sermayesiyle, böyle yüksek bir gayeye girişen mumaileyhin bu fedakârlığı şayanı takdir görülerek kendisinin bu husustaki dileğine muvafık cevap verilmiştir.

3 — Bilgi için M. M. ve İktisat Vekâletlerine arzedilmiştir.

Genkur. Bşk.
Mareşal
FEVZİ ÇAKMAK

(Aslına mutabık olduğu musaddaktır.)

T. C.
M. M. V.
Hava Müsteşarlığı
Ş. 1 - Ksm.
Hu. No. 693
Um. No. 10121

Ankara
4/8/938

Bay Nuri Demirağ Tayyare Fabrikası
İstanbul

İstanbulda, müessesenizi son ziyaretim esnasında gördüğüm faaliyet ve çok muntazam mesaiden dolayı göğsümü iftiharla doldu. Memleketin bugün için en büyük ihtiyaçlarından birini karşılayan bu yurtsever ve temiz faaliyetinizin sonuna kadar Türk işçisini ve eserini bütün dünyaya tanıtacak gibi, inkişafını en temiz duygularıyla dilden, sizi candan kutlularım.

M. M. V.
Hava Müsteşarı
Z. DOĞAN

.

Görülüyor ki, en yüksek salâhiyeti haiz zatlar Nuri Demirağ hakkında takdir ve tebriklerini ibzalden çekinmiyorlar.. bu büyük Türk müteşebbisini, samimî bir lisanla teşvik bile ediyorlardı.

Nuri Demirağ'ın faaliyeti, bir an bile durmuyordu. Başladığı vatan işini en kısa bir zamanda azamî hadde çıkarabilmek için, her vasıtaya baş vuruyor.. hattâ, (Millî Şef ve Cumhur Reisi İsmet İnönü)ye, sırasıyle şu arizeleri takdim ediyordu:

29. 11. 1939

Cumhur Reisimiz İsmet İnönü'nün Yüce Huzuruna

Büyük Şefim,

Af buyurunuz, muhtar kalmasam rahatsız etmezdim. Kendimi kazması omuzunda çekici eliinde vatanın bir emirberi addederim.

Milletin makûs taliini yenen siz büyüğümüzden aldığımız kuvvetle memleketin Demiryolları, Fabrikaları, büyük binaları yapıldı, yapılıyor.

Göklerine hâkim olmıyan milletlerin yerlerde sürüneceğine, daha doğrusu yerin dibinde çürüyeceğine kani bulunduğum cihetle bundan üç buçuk sene evvel bütün personel ve levazımâtını tedricen vatanını sinesinden belirterek ve memleketin ihtiyacatına tamamen cevap verecek büyük bir tayyare endüstrisi kurmak tasavvurunda bulundum. Ve bu tasavvurumu Mareşal Fevzi Çakmak hazretlerine, o mübarek zata bir mektupla arzettim. Ve bana bu hususta muîn ve müzahir olup olmıyacağımı sordum. Cevabı ve buna eklenen Millî Müdafaa ve İktisat Vekâletlerine yazdığı tezkerelerin sureti (No: 1) ilişiktir.

Bunun üzerine dünyanın en mükemmel tayyare ve teferruatını yapan memleketlere mütehassıslarımla birçok kereler seyahat ettim. Tetkikat yaptım, yaptırttım. Ecnebi memleketlerde müteaddit kıymetli Türk gençlerinden mühendisler, ve işçiler okuttum, yetiştirdim ve yetiştirmekteyim. Fabrikamı san'at mekteplerinden yetişen en kıymetli Türk işçileriyle, en yeni ve modern makinalarla tezyin ederek buna müteallik muhtelif san'at şubelerinde kurslar açmak, bilgilerini amelî, nazarı genişletmek suretile de elemanlar hazırladım.

Beşiktaşta kurduğum tayyare atölyesiyle Yeşilköyde yapmakta olduğum modern uçuş meydanı, tamir atölyesi ve hangara ait plân ve krokiler (No. 2) ilişiktir. Divrikte kurulacak esas fabrikaya ait plânlar ve bu maksatla satın alınan 1500 dönümlük arazi ve maden taharri ruhsatnameleri ve su kuvvetlerinden elektrik istihsalî için değirmen ve baraj mahalli krokileri ve bu maksada hizmet emeliyle yaptırdığım 250 mevcutlu orta mektebe ait fotoğraflardan bir takımları (No. 3) eklidir.

Maahaza ahvalin inkişafına talikan fabrika inşaatına henüz başlanmamıştır.

Geçenlerde Beşiktaştaki atölyemin senevî imalât kabiliyetinin tayini istendi. 300 mektep veya 150 antrenman yahut 50 avcı tay-

yaresi yapılabileceği cevaben bildirildi. Zaman zaman takdirler ve teşekkürlerle maddî ve manevî yardımlar yapılacağı ve siparişler verileceği Hava kuvvetlerinden tahriren ve şifahen bildirildi. Şimdiye kadar âsârı fiiliyesi görülemedi. Bu bapta emirlerin ve takdirnamelerin suretleri (No. 4) melfuftur.

Hava Kurumundan bidayette verilen ve arkası gelmiyen 65 plânör kuruma teslim edilmiş ve 10 mektep tayyaresi, uçuş melekesi az olan bir mühendisimin rızam hilâfına tayyare ile Eskişehir'e giderken İnönünde yapılmakta olan törene iştirak etmek istiyerek, sahanın darlığı, plânör, tayyarelerin ve ziyaretçilerin çokluğu yüzünden meydanda yer bulamamasından ekin tarlası içersinde yere konuş esnasında bir metrelik çukuru görmiyerek mühendisin ölümü ile neticelenen bir kaza vukua gelmiş idi. Bunda tayyarenin kabahati yoktur.

Hava kuvvetlerinin birçok yüksek tayyare mühendislerinden mürekkep teknik komisyonu tarafından ilk Türk tipi olarak belirttiğim bu tayyareye ait sandıklar dolusu yüzlerce aerodinamik ve statik resimleri ve hesapları mezkûr komisyonca aylarca tetkik ve performans tecrübeleri yapılarak mükemmel, normal mektep tayyaresi olduğunu Hava Kurumuna tebliğ ve uçuş müsaadesini verdiği halde Türk Kuşu, menilekette yegâne salâhiyettar bu fen komisyonunun kararını dinlemiyerek tayyareleri kabulden imtina etmekte ve kaza hâdisesi yüzünden vukua gelen teahhuru nazarı itibara almayarak tayyareleri almamakta ısrar ve teminat mektubu muhteviyatı olan 14.000 liranın zapt ve avans verdikleri 40.000 lirayı istirdat etmişlerdir. Buna müteferri evrak (No. 5) eklidir.

İşçilerim ve fabrika personelleri işsiz kalmıştır. Esasen şimdiye kadar tam ve kâmil bir mesai sahası da bulamamışlardır. Bu müessesese memleket müdafaası için faydalı bulunuyorsa derhal sipariş verilerek yaşatılmasının temini ricasını havi Mareşal Hazretlerine çekilen ve şimdiye kadar cevabı alınamıyan telgraf sureti (No. 6) ilişiktir.

Bu uğurda şimdiye kadar harcanan 1,5 milyon lira ile —hoş karakterim buna müsait değil ya— farzı muhal 15-20 adet han,

apartman yaptırır senede 150-200 bin lira irad alarak istediğim yerde gezer, tozardım.

Hülâsa, Türke ecdadından miras ve dünyaya nümunei imtisal olmuş olan sipahiliğin, suvariliğin, serden geçtiliğin bugünkü şekli de tayyareciliktir.

Gece gündüz, kış yaz, yağmur, çamur, kar, bora, fırtına manialarını bertaraf edecek, vatanın her bucağında şimdilik en az 60-70 yerinde modern uçuş meydanları ve yanibaşında tamir atölyeleri, hangarları, müteaddit sınıf ve derecelerde mektepleri ve birkaç yerde tayyare ve motör fabrikaları yaparak havacılığımıza yüzlerce, binlerce, onbinlerce ihtiyat yapıcı, uçucu, yaratıcı elemanlar ve vesait yetiştirmek iktidarındayız.

Tayyare sür'atlidir. Mütemadiyen de sür'atleniyor. Havacılık işlerinin bu sür'ate ayarlanması için hepsi aynı rütbede ayrı ayrı noktai nazar taşıyan Hava komutanlarının başlarına tepeden tırnağa, başından sonuna kadar mes'uliyeti nefsinde toplayan «üzerine toz kondurulmamış» yırtıcı yaratıcı bir şahsiyetin (her memlekette olduğu gibi) bu mühim ve hayatî işin başına geçirilmesi suretiyle tevsii ve mahdut çerçeve dahilinde bırakılmamasını vatanın yegâne kurtarıcısı siz aziz büyük millî şefimden yalvararak kemali hürmetle arz ve niyaz ederim.

İstanbul, 26/8/1940

Cumhur Reisimiz İsmet İnönü'nün Yüksek huzurlarına.

Büyük Şefim,

Yüce huzurunuzda kabulüm esnasında yüksek direktiflerinizi alırken Hava endüstrisi vücade getirilmesi ve personeller yetiştirilmesi hususundaki maruzatıma mütedair bulunan ve çok evvel huzuru devletlerine takdim ettiğim ve Başvekâlete havale buyurulmuş olan 29. 11. 1939 tarihli arızamın bir kere daha nazarı dikkati devletinize arz için bir suretini ekliyorum. Bu arizama bağlı evrak ve vesaikin görülmesine lüzum varsa asıllarını emir buyurulduğu vakit takdim ederim.

Almanya; tayyare, tank ve teferruatına ait iptidaî maddelerin kısmı küllisini hariçten tedarike mecbur olduğu halde bu mevaddın

kâffesi ana vatanımızın yeraltı hazinelerinde mebzulen mevcuttur. Bunları mamul hâle getirdiğimiz gün —her milletin az çok muhtaç olduğu bu maddelerin— memleket ihtiyacına kâfi geleninden fazlasını istediğimize satar memlekete tahayyülün çok üstünde döviz sokabiliriz.

Huzurunuzda iken ne şekilde yardım istediğimi sordunuz. Şeklini düşüneceğimi, bilâhara bildireceğimi arzetmiştim. Elimdeki 10-12 mektep tayyaresinin ve birkaç plânörün Hava kuvvetlerince veya Türkkuşunca satın alınması gibi mevzii yardımların düşman şerrinden vatani muhafaza için yapılmak istenen aslî hizmetlere zerre kadar tesiri olamaz. Bu nokta üzerinde hiç bir isteğim yoktur.

Büyük şefimden dileğim şudur:

Bilûmumı teferrüatiyle şınıdiki Alman tayyare, tank ve askerî kamyonları ve uçucu ve yapıcı personelleri adedinden (1) eksik olmamak ve vasıfça bunların çok üstünde bulunmak üzere azamî 7-8 sene zarfında memleketimizde bu mühim ve hayatî müdafaa vesaitinin meydana getirilmesine kat'î imkân vardır. Bu müddet sonuna kadar Almanların bu vasıtaları ya azalır (2) ya çoğalır, bunu zaman gösterecektir.

Bu ihtiyacı temin için şahsî tasarruf sistemimle —fabrika tesisatı, âlât, edevat ve sairenin kâffesi hiç bir vergi ve resme tâbi olmamak şartıyla— aşağı yukarı 1,5 milyar Türk lirası ister. Devlet mevzuatının takyidatı içinde bu müddette bunun onda birinin vücude getirilmesine imkân olmadığı gibi on misli para da sarfedilse yine maksada vüsul mümkün olamaz. Bu iş için bu sene aşağı yukarı 20.000.000 Türk lirası lâzımdır. Direktifleriniz altında santimine kadar hesabı mutemedinize verilmek kaydile ve Beşiktaş, Yeşilköy ve Divrikteki tayyare tesisatının ve madenlerimin ve bu para ile alınacak malzemelerin memleketin münasip ve mahfuz yerlerinde —mümkün mertebe kimseye sezdirmeden ve bilinenler de gayet ufak ve ehemmiyetsiz gösterilmek şeklinde— kurulacak müteaddit muaz-

(1) NOT: Takriben 35.000 büyük küçük tayyare, 12.000 tank, 68.000 askerî kamyon, 150.000 pilot, 200.000 yapıcı eleman.

(2) Mağlûp oldu, azaldı.

zam fabrikaların kâffesi Devlete temlik edilmek şartıyla bu para emrime tahsis edildiği takdirde Amerikada, Almanyada, Fransada tahsil ettirdiğim genç yüksek tayyare, motör ve maden ve izabe mühendislerinden 7-8 adedini beraberime alarak derhal bir tarikle Amerika hareket eder, orada bulunan ve sureti melfuf mukavelenâme ile fabrikamın organizatörlüğünü deruhte eden beynelmilel şöhreti haiz Amerika tebaasından profesör Gasner'le birlikte satın alacağım lüzumlu makine, alât ve edevatı da emin yollardan memlekete getirir ve daha icabı kadar mütehasıslar angaje ederek işe sarılırım. Ve kurarım. Eğer emrime para verilecek olursa herkesin ve hattâ mühendislerimin bile bunun bir ikraz mahiyetinde bulunduğuna emin olmaları lâzımdır. Yoksa Devlet malı olduğunu ve Devlet hesabına işin yapıldığını öğrenirlerse, ferdlerin malı gibi fazla masraflardan tasarrufa imkân olamaz. İsrâf ve suiistimalin önüne geçmek dahi müşkül olur. Müteakıp senelerde işin hacmile mütenasip tahsisat ayrılması ve tahsisat mikdarının Devlet bütçesinde Millî müdafaaya ayrılan âdi ve fevkalâde kısımların en az yarısını teşkil etmesi şarttır.

İptidai maddelerimizin mamul halde harice satışında memlekete getireceği dövizî şimdiden hesaba katmamak lâzımdır.

Bir senedenberi devam eden muharebelerin hiç birinde süngü süngüye harbedildiği işitilmemiştir. Vatanın müdafaası için düşmanların silâhlarından daha üstün, daha mebzul vesaitle ve Türk dehasının mahsulü olan yeni yeni icadlarımızla icabında dünyaya karşı koymaktan aslâ çekinmeyen kahraman Türk askerlerini techiz etmek Devlet kuran ve idaresinin başına geçen siz Büyük Şefimize aittir.

Ecdadımız birkaç asır evvel kaleler, hisarlar ve surların içinde ve dışında harpler kazandılar, ülkeler zaptettiler diye biz de maziye mi rücu edelim? Yerimizde mi şayalım? Düşmanları tepelemek için onları en modern ve yeni icad silâhlarımızla karşılamalıyız.

Bu iş tekemmül ettikten sonra esasen tamamı Devlete temlik olunacak olan fabrika, levazım, makine, alât ve edevat ve bilûmum tesisat ve madenlerim de Devletin malı olur. Bu çorbada benim de birazcık tuzum bulunmuş olmakla müteselli olarak kendimi bah-tiyarlardan sayarım.

Halihazırda mevcut ve müesses havacılık teşkilâtlarının ıslahı yolu ile bu hayatî meselenin tahakkukuna kat'iyen imkân olamayacağını şimdiden arz ederim. (Ticarette ıslah kaidesinin cari olduğu, tahrip kaidesinin yeri olmadığı nazariyesinin bu mînârda tatbiki maalesef mümkün değildir.)

Binaenaleyh yepyeni ve sağlam esaslara istinaden yeni bir teşkilât vücutte getirilmezse milyonların heder olması yerine milyarların mahvı tebahına ve her şeyden mukaddem olan vatanın müdafası maksadının kaybolmasına sahâ açılmış olacaktır. **Büyük Şefim.**

XII

Nuri Demirağ'ın Ankarada Hava Kurumu aleyhine açtığı dâva, her tarafta mühim alâkalar uyandırmıştı. Hattâ bu dâvadan bahsedilen gazeteler;

[Bugün Ankara Ticaret Mahkemesinde dikkate şayan.. ve, doğrudan doğruya bir memleket meselesini deşmeye yarıyacak olan bir alacak dâvası görülmeye başlamıştır.]

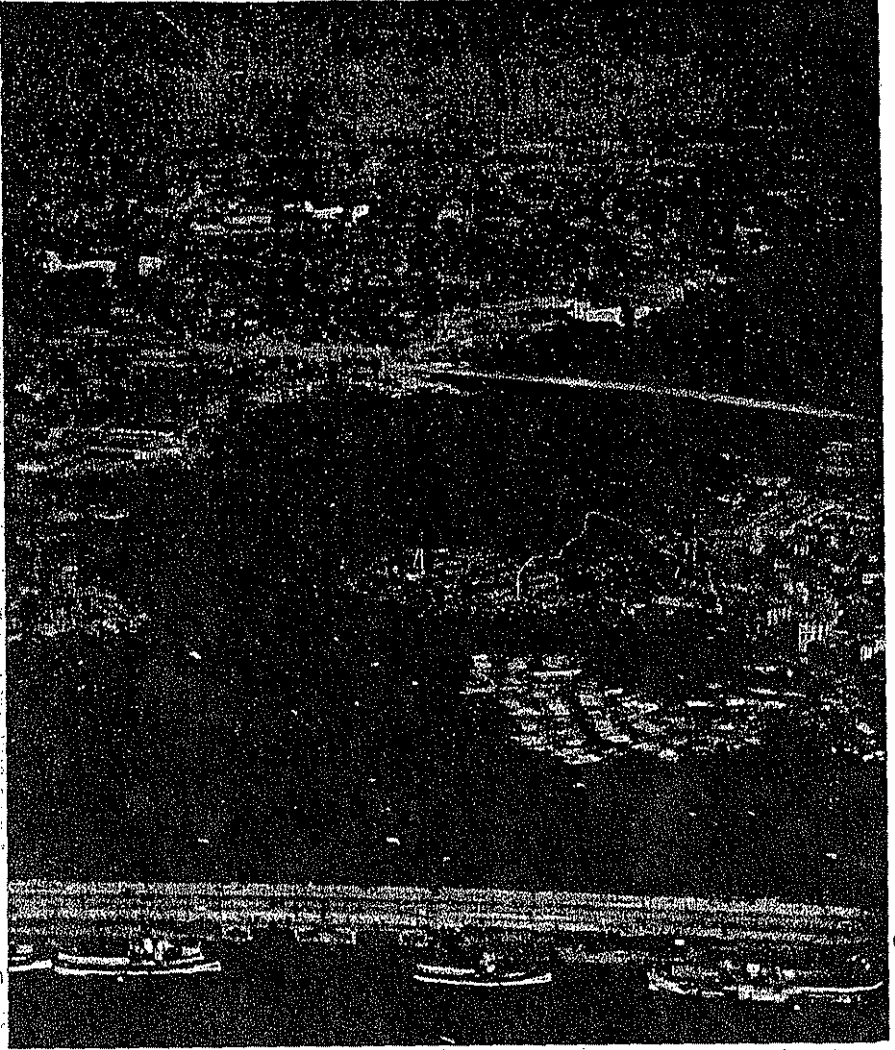
Diye, başlıklar yazmışlardı.

Bilhassa, o zamanın maruf tayyarecileriyle, hava işleriyle meşgul olanlar da bu dâvaya son derecede alâka gösteriyorlar.. şahitliklerine müracaat edilenler, mahkemeye verdikleri yazı ile ifadede, mütalealarını şu yolda izah ediyorlardı:

[Yüksek adûl heyetince takdir buyurulur ki, Nuri Demirağ gibi büyük feragat sahibi bir Türk için, (Türk Hava Kurumu) aleyhine bir dâva ikamesinin, pek tabîi olarak, tetkike değen büyük bir ehemmiyeti vardır. Çünkü bu dâva, ihtiva ettiği zarar ve ziyan mefhumundan bambaşka bir mâna ifade eder... Nuri Demirağ, her şeyden evvel, bir idealisttir. Bu büyük duygulu Türk evlâdı, birkaç milyonluk servetini yurt müdafaasının yalnız hava ile tev'em olduğuna inanarak bu yolda, karşılıksız olarak feda edecek kadar müstesna bir feragat eseri göstermiştir.

[... 937 çalışma programlarına göre, cemiyetin teemmül ettiği hadlere, eldeki mevcut uçuş vasıtaları kâfi gelmediği için, bu siparişe lüzum görülmüş.. ve fakat aynı zamanda, bir daha hariçten mektep tayyaresi getirtmemek gibi bir kazıyye göz önünde tutularak Nuri Demirağ müessesesini himaye istihdaf edilmişti.

Bu hedefin millî kalkınmadaki yeri, en küçük bir tereddüde meydan vermiyecek kadar barızdı. Hattâ, tecrübeler tamamiyle menfi de olsa... Fakat, menfi neticeler için, hiç te sebep yoktur. Çünkü havacılık ilmî bir esas olduğu gibi; tayyare inşası prensipleri de,

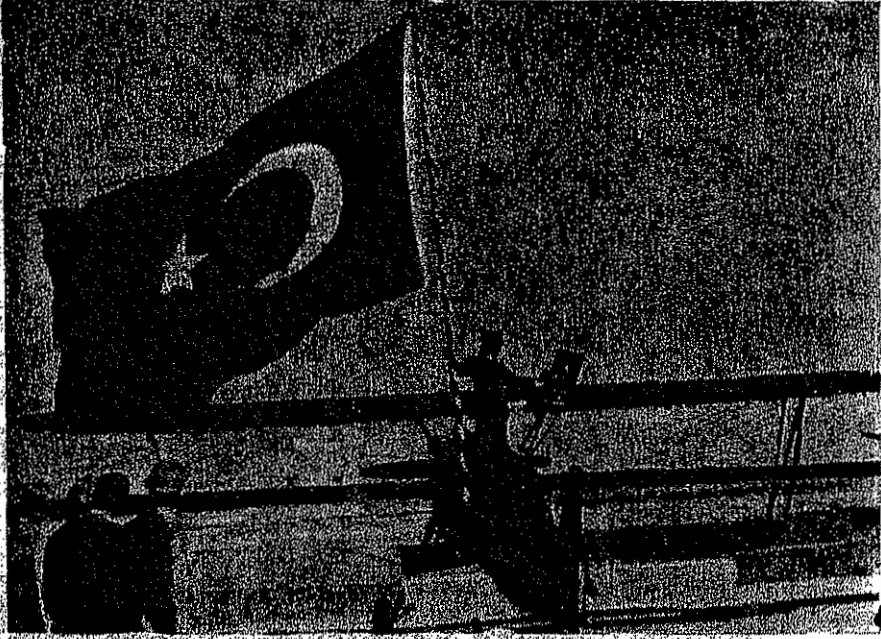

Nuri Demirağ tayyareleri Halicin üstünde..

dünya milletleri arasında değişmez bir kaide halinde kat'iyet halini almış bulunuyordu. Şu hakikate göre, Nuri Demirağ'ın yurd faydasına ayırdığı servet; bu hayırlı işin inkişafına sebep olacaktır.

[... Nuri Demirağ tarafından taahhüt edilen tayyarelerin, evvelâ inşa müddetinin geçirildiğinden.. sonra da, şartnamede yazılı evsafı vermediklerinden reddedildiklerini öğrendim... Bence, Kurumun takip edeceği en doğru hattı hareket, bu tayyareleri kayıtsız

ve şartsız kabul etmek suretiyle müteşebbisini yarın için daha enerjik bir halde teşvik etmektir... Ne de olsa, bu siparişin tutarı yuvarlak bir hesap ile, 100.000 lirayı geçmiyordu. Bu para, (fert) için bir mâna ifade edebilir. Fakat, koca bir milletin hanüyetinden doğan bir teşekkül için, bir hiç olduğu muhakkaktır... Eğer Kurum bu

Yeni pilotların, tayyare üzerinde and içme merasiminden
bir sahne (Galip Demirağ and içerken)

tayyareleri kabul etmiş olsaydı, hiç şüphesiz ki Nuri Demirağ tayyare fabrikası bu tayyarelerin daha mükemmellerini meydana getirecek, ve millî havacılığımızın talim ve terbiye ihtiyacını olsun temin hususunda, bizi Avrupa pazarlarına müracaattan müstağni edecekti.]

[... Bu reddedilen tayyarelerle şimdi İstanbulda Nuri Demirağ tayyare mektebinde, başta Millî Şefimizin oğlu Ömer İnönü olduğu halde Galip Demirağ ve iki yüz yirmi tane Mühendis Mektebi talebeleri, ve diğer yüksek tahsilli Türk gençleri burunları kanamadan tayyarecilik öğreniyorlar. Ve yarın için her türlü pratik olgunlukları

nefislerinde tophyan yeni nesil Türk tayyare mühendisleri grupu sırasında tutunuyorlar.]

Türk havacılığında yüksek salâhiyeti haiz olan bu zatın ifadesinden de, bu kadar kısmını nakletmeyi kâfi görerek, bu bahse, Nuri Demirağ'ın, bir mektubu ile tihayet veriyoruz.

Bu mektup, 4/8/938 tarihli'dir. Ve kendisine, resmî bir makamdan sorulan bir suale cevap teşkil etmektedir. Bilhassa Nuri Demirağ'ın o tarihe kadar göstermiş olduğu faaliyetin, küçük bir bilançosu addedilebilir.

Mektup:

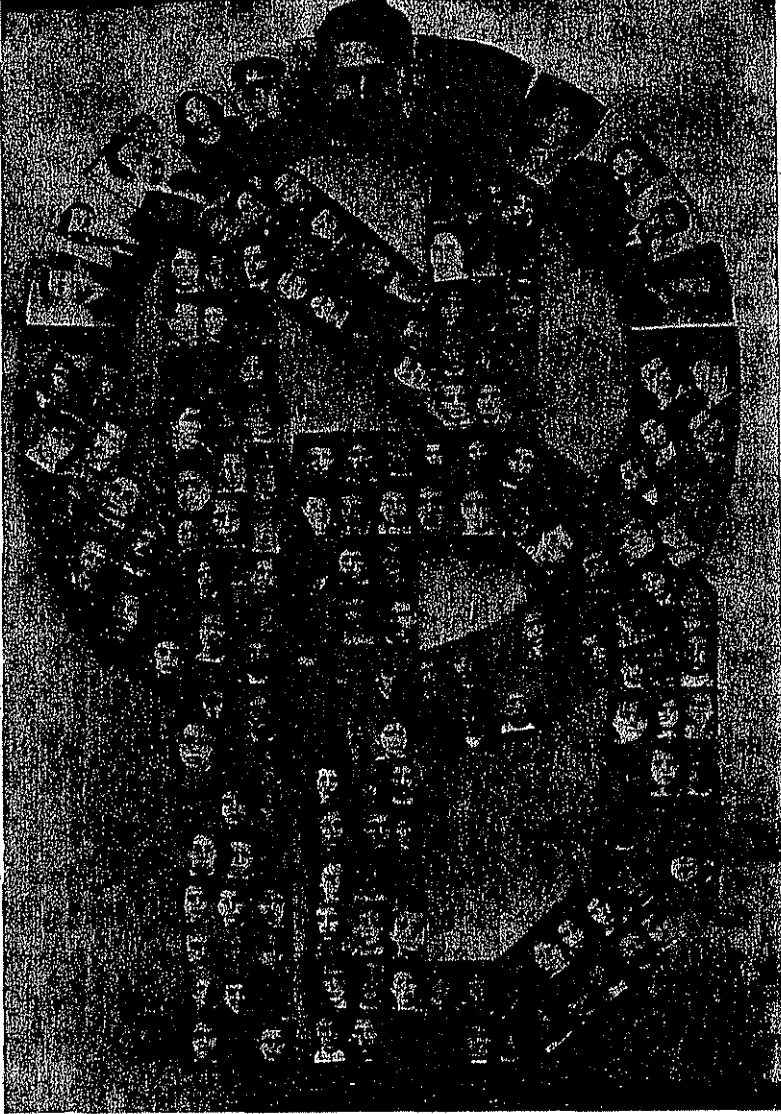
[Memleket müdafaası için, icabında, tereddütsüz her şeyi feda edecek kadar vatana bağlılık, Türkün şiarıdır... Malımın, canımın, evlâtlarımın ön safta olmak üzere bu yola hasr ve tahsis edilmiş olması kadar tabii birşey olamaz.]

Diye başladıkları sonra, şöylece devam etmektedir:

[Her bakımdan büyük sanayi santrali olmağa elverişli olan (Divrik) te kurulacak tayyare fabrikası materyalleri için; şimdiye kadar yapılan tetkikat neticesinde bu havalide, demir madeninden başka, neveleri on sekizi bulan zengin madenleri, mebzul su kuvvetleri sayesinde madde-i iptidaiye bulmak ve peyderpey işletmek, harıçten getirilecek mamul maddelerin yerlerine ikame etmek ve memleketi bu çeşit ihâlattan müstağni kılmak mümkündür.

Divriktaki fabrikanın şimdiye kadar faaliyete geçememiş olması, müteahhid bulunduğum ve halen inşaatı devam etmekte olan Karabük Demir ve Çelik Fabrikasıyla İzmit Sellüloz Fabrikasının ve Sivas Erzurum hattındaki mütedavil sermayelerimin serbest kalarak bu hususa tahsis edilememesinden ileri gelmekle beraber, her teşebbüsün başlangıcında görülen ilerleme hamlelerinin tedrici tekâmüle tabi olması dolayısıyla, batî seyrine atfen başlanılan işin başarılamıyacağı endişesinden ileri gelmiş omalı ki, selefi âlileri zamanında 2/10/937 tarihli tezkere ile yaptığım tayyare inşaatı siparişinin verilmesi talep ve teklifime, dört ay sonra 1/2/938 tarihinde müs-

bet cevap verilmemiş ve bu da, Beşiktaş'taki ebniyenin inkişafını gerilettiği gibi, Divrikteki fabrika tesisatının teahhurunda da âmil teşkil eylemiştir.

Divrik Nuri Demirağ Orta Okulu talebeleri remz halinde..

Yoksa, Beşiktaş'taki ebniyenin temeline kazma vurulurken, Divrikte de bu uğurda elemanlar yetiştirmek üzere üçer yüz talebe

istiaab edecek (Gök Orta Mektebi), (Gök Lisesi) binası temellerine başlanmış; Gök Lisesi binası inşaatı, zemin katı bitirildikten sonra durdurulmuştur.

Bulaşık kazanç işlerine girmemeyi ve Devlet menfaati ile şahsî menfaati beraber yürütmeyi şiar edinmiş olan mahdud sermayeli bir iş adamının teşebbüsünde muvaffak olması için, siparişler vermekle maddiyatı; ve binbir çeşit idarî zorluklar karşısında maneviyatı tak-

Profesör Diyak, Nuri Demirağ ile Yeşilköydeki bürosunda, (Türk - Amerikan seyrüsefer hava limanı) mukavelesini hazırlarken..

viye edilmedikçe gayeye sür'atle vusul mümkün olamayacağı ve teşebbüsün mahdud bir çerçeve dahilinde kalacağı bedihidir.

Azamî on senede tekemmül etmek üzere, bir buçuk sene evvel yapılan programa göre, İstanbulda kurulan prototip atölyeye ilâveten bir dökümhane, birer motör ve pervane imalâthanesi, ve bir malzeme muayene lâboratuvarı ve bir tetkik ve ihtira lâboratuvarı atölyeye teşrifinizde yapılmış ve yapılmakta olduğunu gördüğünüz

mebaniye ilâveten 1200 metre murabbaında bir montaj mahalli ve deniz tayyareleri için sahilde modern bir kızak mahalli inşasıyle tam kadrolu bir programla personel adedi İstanbulda bine balığ olacak, Divrikteki fabrikalarda ve madenlerde çalışanların adedi, azamî 14.000 i bulacaktır.]

Bu mektup, Nuri Demirağ'ın takip ettiği projenin ehemmiyetine en büyük bir delildir. Fakat ne çare ki onun çelik kadar metin olan azminin bütün kudretine rağmen, o halisane projenin tamamıyla tatbikına imkan görülememiştir. Çünkü, Ankara Ticaret Mahkemesinin menfi bir karar vermesi.. ve sonra da, Yeşilköydeki (Nuri Demirağ) alanının işgal edilmesi; Nuri Demirağ'ın bütün gök müesseselerini, felce uğratıvermişti.

XIII

NURİ DEMİRAĞ'IN HUSUSİYETLERİ

Teşebbüs sahasına atıldıktan sonra, hayatı daima büyük muvaffakiyetlerle geçmiş olan (Nuri Demirağ) hakkında yazdığınız yazılar, onun şahsiyetini tamamiyle anlatmaya kâfi gelebilir. Fakat, onu (kemâl) derecesine çıkararak öyle hususiyetler vardır ki, onları bilmek, ayrıca bir fayda teşkil edecektir.

Meselâ.. Nuri Demirağ, bütün hayatında, bir defa bile eline bir oyun kâğıdı almamıştır. Bunun da, mühim bir sebebi vardır.

Bana bizzat anlattığına göre, henüz dört, beş yaşlarında iken, evlerinin kapısı önünde gözüne bir iskambil kâğıdı ilişmiştir. Üzerindeki resim hoşuna gittiği için, hemen kâğıdı alarak koşup annesine göstermiştir.

Onun ilk ve faziletkâr mürebbiyesi, kâğıdı görünce:

— Onu yere at!..

Diye bağırıştır. Sonra, hemen küçük Nuri'yi ıbrık leğen getirerek kuyudan çıkarttığı buz gibi suyla :

—Gözlerin kirlendi... Ellerin kirlendi... Ayakların kirlendi.

Diye; yüzünü, gözlerini, ellerini, kollarını ve ayaklarını yıka-mıştır. Sonra, küçük ve hassas Nuri'nin gözleri önünde, yerdeki kâğıdı maşa ile tutarak ocağa atmıştır... Bu suretle, oyun kâğıdından gelecek zararı ona anlatmıştır.

Bu vak'a, Nuri Demirağ'ın ruhunda kökleşmiş; bunun üzerine bir daha, elini oyun kâğıtlarına sürmemiştir.

Çocukluk devrinin başlıca zevki arkadaşlarına ders vermektir. Hattâ bu zevkını tatmin etmek için, evinin bir odasını derslane itti-haz etmişti. Kendisi henüz 9-11 yaşlarında olduğu halde, kendinden

yaşlı olan arkadaşlarını bu dershanede toplardı. Mektebe gitmiyenleri kendisi okuttuğu gibi, mektep arkadaşlarından olup ta derslerini kavriyamıyanlarla da uzun uzun müzakereler yapardı... Bu küçük hocanın o zamanki talebelerinden bazıları, bugünün mühim şahsiyetleri sırasına geçmişlerdir. Ve o eski hâtıraya hürmet ederek Nuri Demirağ'ın elini öpmekte, bayramlarda kendisine (hocamız) diye hitap ederek tebrikler ve hattâ, hediyeler göndermektedirler.

.

Nuri Demirağ'ın en büyük hususiyetlerinden biri de, herhangi bir mahrumiyet karşısında metanet göstermek, haysiyet ve şerefini muhafaza etmektir. O, bu (tahammül terbiyesi) ni, ilk gençlik zamanındanberi nefesine tatbik ederek, âdeta bir itiyat haline getirmişti.

Bana, şöyle bir vak'a naklettiler:

Nuri Demirağ, İstanbulda ilk memuriyet zamanında Hasköy Malmüdürlüğü refakatinde çalıştığı esnada bir ayın sonuna kadar iktisat ettiği parayı, validesine yollamıştı. Cebinde sadece otuz para kalmıştı. Ertesi perşembe günü aybaşı olduğu için, maaş alacaktı. Bu itibar ile, parasız kalmıyacaktı.

Fakat sabahleyin bir iş zımında Malmüdürü Beyoğlu muhasebeciliğine gitmişti. Akşama kadar işini bitirip avdet edemedi.

O tarihte hafta başı tatilleri, cuma günleri idi. Malmüdürünün aylık bordroyu imzalamamış olduğu için, hiç kimse maaşını alamamıştı. Nuri Demirağ da, parasız kalmıştı.

Bu sabırlı genç, o akşam yemek yemedi, ertesi sabah ta, kahvaltı etmedi... Tabiidir ki öğle vaktine doğru açlık, midesini kernirmeye başladı. Akşam yemeği zamanı, açlığın ızdırabı, tahammülfersa bir bal aldı... Halbuki, Malmüdür muavini Ispartalı Vehbi beyin evi, Ok meydanında idi. Birkaç dakika zarfında ondan istediği kadar para alabilirdi. Ve yemek vakti evine giderek karnını da doyurabilirdi. Fakat Nuri Demirağ, böyle bir hareketi bir türlü nefesine

yediremedi. Tahammül terbiyesinin verdiği sabır ve sükûnetle, o gününü ve o gecesini, aç geçirdi.

Nuri Demirağ, bu hâdiseyi âdeta bir sır şeklinde saklamış; kimseye ifşa etmemişti... Fakat aradan zaman geçti. Kısa bir müddet zarfında müteaddit defa terfi eden Nuri Demirağ, artık arkadaşlarının âmirleri mevkiini ihraz eylemişti.

Bir gün Nuri Demirağ, üç eski arkadaşı olan Malmüdür muavini Vehbi, tahsil memuru Divrikli İzzet ve Malmüdürü Şevki beylerle birleşti. Şuradan buradan açılan bahislerden sonra söz, o açlık hâdisesine intikal etti.

Nuri Demirağ Erzincan zelzelesinde General Kâzım Orbay'la halk arasında..

Üç arkadaş büyük bir hayret içinde kaldılar;

— Bu nasıl arkadaşlık?... Bize gelip yemek yeseydin.. yahut para isteseydin olmaz mıydı?..

Diye onu, şiddetle muahazeye başladılar.

Nuri Demirağ, gülümsedi:

— Evet.. ikisi de mümkün olabilirdi... Fakat ben, nefsim

karşı bir taahhüm terbiyesine karar vermiştim. Onu tatbik etmek, bana daha hoş geldi.

Diye cevap verdi.

Çocukluk zamanındanberi Nuri Demirağ'ın bir hususiyeti daha vardı ki o da, yardına muhtaç olanların imdadına yetişmekti. O, bütün hayatında, bu insanlık vazifesini bir kere bile ihmal etmemişti. Fakat şu büyük hakikatı da ortaya koymak lâzımdır ki, Erzincan zelzelesinde, felâketzedelerin imdadına koşmak hususunda, ona hiç kimse yetişemedi.

Zelzele vukubulduğu zaman, Nuri Demirağ İstanbulda değildi.

Erzincan zelzelesinde, General Kâzım Orbayla konuşurken..

Fakat felâketin vukuunu haber alır almaz derhal telefon başına geçti. İstanbuldaki adamlarına, şu emri verdi:

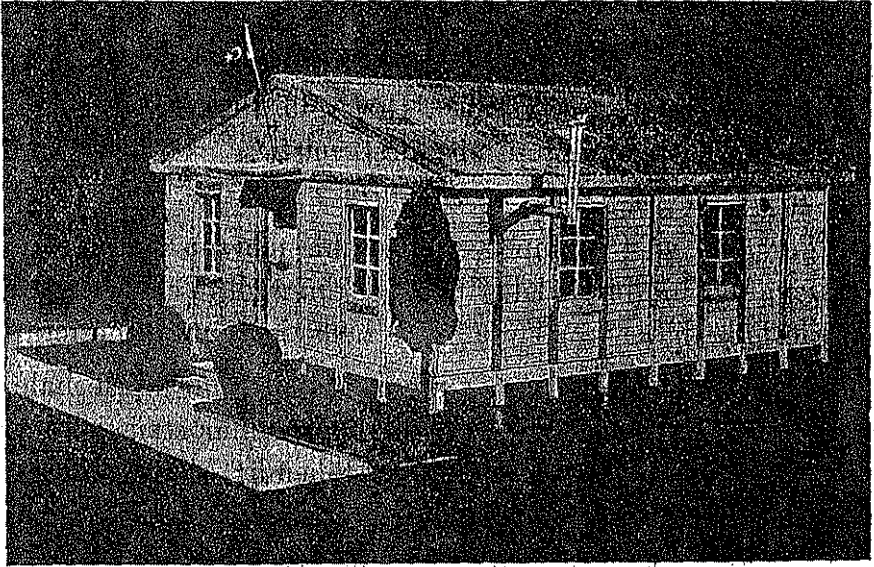
— Çabuk.. eve haber gönderiniz. Birer kat elbiseden başka hiç bir elbise kalmıyacak. Elbiseler sandıklara ve bavullara doldurulacak.. bulabildiğiniz kadar çadır ve eczayı tıbbiye ile derhal Erzincan istikametinde yola çıkarılacak...

Emir, derhal tatbik edildi. Hattâ, eşyalar sandıklara ve bavul-

lara yerleştirilirken, küçük kızı (Gülbahar) ın, minimini patiklerini bavula atması, bütün orada bulunanların rikkatini celbetti. Ankara-da inşasını taahhüt ettiği Büyük Millet Meclisi binası şantiyesinden derhal 520 çadır, 9 büyük sandık eczayı tıbbiye, birhayli muşamba, çizme ve elbise tedarik olunarak yola çıkarıldı. Aynı zamanda Div-rikte, 1500 hasta ve yaralıyı kabul edecek yerler ve yataklar hazır-landı.

Bütün bu işler görülürken Nuri Demirağ da yanında doktorla-rı, sıhhiye memurları, hastabakıcıları ve muhtelif ekiplerden mü-rekkep adamlarıyla, Erzincana varmıştı.

O büyük felâketin vukuu üzerinden tam yedi gün geçmişti. Fa- kat ne tahlis ve ne de tedavi işleri henüz yoluna girmemişti. Bilhassa

Nuri Demirağ'ın, Erzincan felâketzedeleri için yaptığı kurma evlerin modeli..

kazaların vaziyeti, son derecede fecidi... Sivas valisi Akif Bey, Nuri Demirağ'ın bu büyük miyastaki yardımına teşekkürlerle mukabele etti. Bir kısım çadırlarla eczayı tıbbiye sandıklarını Koylehisar, Su-şehrine ve diğer felâket muntakalarına gönderdi.

Kış, bütün şiddetiyle hüküm sürüyor ve fecaatin dehşetini ar-

tırdıkça artırıyordu. Nuri Beyin ekipleri her tarafta çalışıyor; hiç kimse fedakârlıktan kaçmıyordu. Nuri Demirağ, nakli kabil olan yaralı ve hastaları Divrikte hazırlanan yerlere gönderiyor; Sivastan getirttiği bir vagon un ile ekmek yaptırıp muhtaç olanlara dağıtıyor; çıplakları giydiriyordu.

Enkaz altından, bir Miralay mütekaiddi çıkarılmıştı. Birçok harp-lerde büyük kahramanlıklar gösterdiği rivayet olunan bu bedbaht adam, ailesi efradından yirmi üç kişiyi kaybettikten sonra, kendisi de çırlıçıplak kalmıştı. Nuri Demirağ, hiç tereddüt etmeden elbisele-rini ona giydirmekle —o müthiş soğuk havada— her babayığitin kâ-ri olmıyan bir feragat kahramanlığı yaptı. Ve etrafındaki fedakâr yardım zümrelerini bile, hayretler içinde bıraktı.

Nuri Demirağ, Erzincan zelzelesi felâketzedeleri için, tam 69 bin lira sarfetmişti. Fakat onun manevî yardımı, bu adedin ihtiva ettiği maddî kıymeti, çok geçmiş.. Hızı gibi imdada yetişmesi, Er-zincan ve havalisinde, ismini ebedileştirmişti.

(Feragat) ve (Vatanperverlik) bahis mevzuu olduğu zaman Nuri Demirağ, hiç bir fedakârlıktan çekinmezdi. Ve bilhassa mem-leket işlerinde, hatır ve gönüle, zerre kadar müsamaha göstermezdi.

Sivas - Erzurum - Malatya şimendifer hattının inşası ihale edi-leceği zaman, yerli ve ecnebi birçok talipler zuhur etmişti. Bunların biri de, Nuri Demirağ'ın biraderi, Mühendis Abdürrahman Naci beydi.

Bu mühim ihalede, taliplerin teklifleri, Vekiller Heyetine bil-dirildi. O sırada, Maliye Vekili olan Abdülhalik Renda, seyahatte idi. Ona, Nafia Vekili tarafından şu müstacel telgrafname gönderildi.

Trende:

Maliye Vekili Abdülhalik Beyefendiye,

12 haziran 933

Bu akşamki Heyeti Vekile, Sivas - Erzurum - Malatya hattını Mühürdar zade Nuri Bey ve rüfekasına ihaleye karar verdi. Nuri bey,

müteahhit kârı olarak, yüzde bir onda altı istemiş, Naci Bey ise yüzde sekiz, seksen talep etmişti. Hürmetler ve selâm.

Nafia Vekili
Hilmi

Bir misal daha:

934 senesinde ecnebi şirketler bir sendika yapmışlardı. Çimentonun tonunu, —fabrika teslimi olmak şartıyla— 33 lira 20 kuruştan satıyorlardı. Nuri Demirağ, bu meseleye ehemmiyet verdi. Çünkü onun telâkkisine göre çimento, memleketi imar edecek olan hamurun unu mesabesinde idi. Bu itibarla, çimento üzerinde yapılacak ihtikâr, memleketin imar faaliyetine sekte iras edecekti.

Nuri Demirağ, meseleyi inceden inceye tetkik etti. Çimentoyu ihtikârdan kurtarmak ve inşaat sahiplerinin işlerini kolaylaştırmak için, derhal kararını verdi.

Kartalda, Yunus çimento müessesesinin yanında, Kaptanpaşa zade Mahmut beye ait zeytinliği angaje etti. Yakacak civarında, çimento cevherini ihtiva eden bir takım tarlaları da temin eyledi. Derhal bir etüt yaptırdı. İlk sene zarfında 70 bin ton; iş ilerleyip te mesai genişlediği takdirde, 140 bin ton istihsal edilecek kabiliyette bir fabrika kurmak mümkün olacağını anladı.

Derhal, bütün hazırlıklarını bitirdi. Sonra, İktisat Vekâletine müracaat etti. Ecnebi şirketleri sendikasının 33 lira 20 kuruşa verdikleri çimentonun tonunu, 13 liraya satmayı taahhüde girişti. Hattâ bu taahhüdüne, (beş sene zarfında fabrikayı amortize ettikten sonra, 13 liraya satacağım çimentoyu 10 liraya vermek te mümkün olacaktır.) maddesini de ilâve eylemişti. Fakat, fabrikanın yapılmasına müsaade edilmedi. Bu yüzden matbuatta ve halk arasında birhayli münakaşalar vukua geldi. Hattâ, İktisat Vekâletinin (Fon Derporten) adında bir mütehassısla İlhami Pamir tetkikat yaparak:

(Çimentonun maliyet fiyatı, ton başına 7 liradır. Vergilerini, masraflarınızı, fabrika kârını siz bilirsiniz)

Diye, bir rapor verdi.

Nuri Demirağ'ın bu işi kurcalaması ve ısrarda bulunması

(İmar) kelimesi, Nuri Demirağ'ın fikrinde yer etmiştir. Onun büyük mefkûrelerinden biri de; daha hâlâ (ilk devir) izbelerini andıran Anadolu köylerini temellerinden söküp atmak.. köylülerin ve işçilerin bugünkü hayat şartlarına uygun yaşayabilmeleri için çiftçi ve işçi köyleri kurmaktır.

Güneş yüzü görmiyen, ikide birde çökerek içinde barınanları feci ölümlere sürükleyen, hayvanlarla insanları birarada yaşamaya mahkûm eden köy evlerinin sefaleti, Nuri Demirağ kadar hiç kimseyi müteessir etmemiştir... Bunun içindir ki o, şoseler, demiryolları, fabrikalar vesaire gibi büyük ümran eserleri vücade getirirken, bu sefil ve perişan köyleri de unutmamış; bir (köy imar plânı) vücade getirmiştir. Ve bunun tatbikını da, gaye edinmiştir. Nitekim, bu hususta kendisinden malûmat almak istiyen gazetecilere, bu vatanperverane mefkûresi etrafında, şu izahatı vermiştir:

[Bu tip nümune köy imar plânları —birkaç sene evvel kurmasına teşebbüs ettiğim ve tatbikına da geçtiğim— Divrikteki tayyare ve motör fabrikasının civarında, sanayi, maadin ve ziraat köyleri krokisini göstermektedir... O vakit bir katlı, dörder odalı çiftçi evleri takriben 300, iki katlı sanayi ve maadin işçi evleri de 400 liraya mal olacaktı.

Madenlerimin satılmasında, yerli tayyare ve motörlerin yapılmasında engeller çıkmış, fabrikalar tamamlanamamış, bu köyler de yaptırılanamamıştır.

Yurdun her bucağında kurulacak köylerin coğrafî durumuna göre, plânlarda bazı tadilat yapılması da zarurîdir. Bu çeşit köyleri olan ülkenin nahiye, kaza ve vilâyetleriyle hükûmet merkezi, buna kıyas edilmelidir.

Elli milyon nüfuslu olacak ülkemizin 18.000 köyünde, takriben 31,5 milyonunun köylerde, üst tarafının da kaza ve vilâyetlerde barınmaları göz önünde tutulmuştur.

Arazisi bizden daha küçük birçok devletler var ki; yeraltı ve yerüstü hazineleri, yurdumuz kadar zengin olmadığı ve nisbeten daha çok nüfuslu oldukları halde, müreffeh yaşamaktadırlar. Halbuki,

ziyete avdet edip te memleketimizin de alacağı müstakbel şekil nazarı dikkate alınır— bu şekli pek tabii görmek lâzımgelir.

Birçok paralar sarfederek mütehasıslara plânlarını yaptırmış olan Nuri Demirağ, bu köylerde, şu müesseselerin bulunmasını tasavvur etmektedir:

Çiftçi köylerinde:

- 1 — Resmî daireler (karakol vesaire).
- 2 — Parti binası (aynı zamanda sinema, tiyatro ve konferans salonu).
- 3 — Otel ve lokanta.
- 4 — Kooperatif merkezi.
- 5 — Pazar ve dükkânlar.
- 6 — Cami.
- 7 — Hamam.
- 8 — Küçük sanayi müesseseleri (demirci - marangoz vesaire).
- 9 — Revir (küçük hastahane ve doğumevi).
- 10 — Mektep.
- 11 — Çocuk bahçesi.
- 12 — Çamaşır yıkanacak yer.
- 13 — Hayvan kesilecek yer.
- 14 — Kanara ve, ahır.
- 15 — Hayvan kontrol ve sağlık merkezi.
- 16 — Silo.
- 17 — Arabalık.
- 18 — Garaj.
- 19 — Bekçi ve ortalıkçı yeri.
- 20 — Kümesler.
- 21 — Otluk ve samanlık.
- 22 — Süthane.
- 23 — Ahırlar, ağıllar.
- 24 — Spor yeri.
- 25 — Anıt.
- 26 — Elektrik muhavvile merkezi.

Nuri Demirağ'ın düşüncesine göre ziraat köyleri, 340 hane

- 3 — Otel ve lokanta.
- 4 — Kooperatif merkezi.
- 5 — Cami.
- 6 — Hamam.
- 7 — Küçük sanayi müesseseleri.
- 8 — Arabalık ve garaj.
- 9 — Revir ve doğumevi.
- 10 — Mektep.
- 11 — Çocuk bahçesi.
- 12 — Çamaşırhane.
- 13 — Spor yeri.
- 14 — Tayyare meydanı.
- 15 — Bekâr evi (iki adet - 25 şer kişilik).
- 16 — Amt.
- 17 — Elektrik inuhavvile merkezi.

Köylerin nüfus adedi: 1750

Ev adedi: 342.

Umumî sathı: 24 hektar (spor yeri dahil - tayyare meydanı hariç).

Bu arada Nuri Demirağ, (Divrik) kasabasına da büyük bir ehemniyet vermiş; âbâ ve ecdadının asırlarca yaşadığı bu tarihî beldenin müstakbel plânını tanzim ettirmek için de birhayli fedakârlıklar ihtiyar eylemiştir.

Divrik kasabasının civarı dünyanın en zengin demir ve kömür madenleriyle sanayide en çok lâzım olan bir hayli kıymetli madenleri ihtiva etmektedir. Bu itibarla Nuri Demirağ, doğup büyümiş olduğu bu eski beldenin, bir (ağır sanayi merkezi) haline konulması fikrindedir.

Eğer Nuri Demirağ'ın plânı tatbik edilecek olursa Divrik kasabası derhal en modern bir şehir haline inkılâp edecek; ve bütün Anadoluya, eşi ve emsali bulunmıyan bir örnek teşkil edilecektir.

Asıl dikkate şayan olan cihet şurasıdır ki; memleketin imarı için bu kadar emekler, gayretler ve fedakârlıklar sarfeden Nuri Demirağ, bugüne kadar kendi nefsi için, iki odalı bir ev plânı yaptır-

maya ve bunun tatbikına lüzum bile görmemiştir. Ve bunun sebe-
bini soranlara da:

— Biri, Beşiktaşı Serencebey yokuşunda, Plevne kahramanı
Gazi Osman Paşa'nın konağını; diğeri de Paşalimanında meşhur Se-
rasker Hüseyin Avni Paşanın köşkü olmak üzere iki tarihî binayı

Tarihî kıymetine binaen Nuri Demirağ tarafından satın alın-
arak mükemmelen tamir edildikten sonra şimdi de dikkatle
muhafaza olunan Üsküdar Paşalimanı sırtlarındaki Hüseyin
Avni Paşa korusunun köşkü.

satın aldım. Asıllarını bozmadan tamir ettirdim. Hem bunlarda
oturuyorum; hem de tarihî kıymetlerini muhafaza ediyorum... Bu,
kâfi değil mi?.. diye cevap vermiştir.

Nuri Demirağ'ın memleket hesabına düşüncelerinin başlıcala-
rını köylülerin ve işçilerin kalkınması ve refaha kavuşması teşkil et-
miştir... Köylüleri, izbe gibi toprak yığınları altında yaşamaktan
kurtarmayı düşünen bu büyük milliyetperverin zihnini kurcalayan
mühim bir cihet daha vardır ki o da, (tezek meselesi) dir.

Herkesçe malûmdur ki, Anadolunun birçok köylerinde (tezek)
yakılır... Her şeyden evvel, bu iğrenç maddeyi çamur haline getir-

Nuri Demirağ ailesi..

Nuri Demirağ'ın yardımında bulunduğu çok çocuklu ailelerden biri..

mek.. ellerle ona şekil vermek.. kurutmak için damlara sermek duvarlara yapıştırmak kadınların işidir. Halbuki asıl e necip Türk kadınları, bu süfli işlere lâyık değildir.

Sonra.. yemek, ekmek, yine bu iğrenç madde ile pişirilir. Ateş ne kadar temizlerse temizlesin; o pis maddenin ihtiva ettiği gazların, o yemeklere ve ekmeklere sinmesi, pek tabiidir. Bu da, umumî sıhhat üzerinde zararlı tesirler husule getirir.

Daha sonra.. kış mevsiminde, hiç bir taraftan hava almıyan odalarda, yine bu mülevves madde yakılır. Ve ısınmak isteyenler, onun buram buram dumanları etrafına toplanır. Bunun da, teneffüs tarihiyle eığerlere dolarak birçok hastalıklara sebep olduğu muhakkaktır.

İşte, Nuri Demirağ'ın büyük tasavvurlarından biri de, bu tezeği ortadan kaldırmak; bunun yerine köylülere, Anadolunun her tarafında mebzulen bulunan maden kömürü yaktırmaktır.

Nuri Demirağ, köylüler için, hususî bir tipte, üç boy soba yapılmasını düşünmektedir. 3-4-5 lira gibi az bir fiyatla satılacak olan bu sobaların, —tıpkı ziraat âletleri gibi— Ziraat Bankası tarafından taksitle köylüye satılmasının, büyük faydalar temin edeceğine kanaat getirmektedir.

Bu mesele üzerinde yaptığı tetkiklere nazaran, Anadolunun muhtelif yerlerinde açılacak kömür madenleri ve vücade getirilecek kömür merkezleri sayesinde, beher tonu 7 liraya olmak üzere, köylüye kömür ver ebilecektir.

Nuri Demirağ'ın pek haklı olan iddiasına bakılırsa, köylüler bu sobalardan kullandıkları takdirde, şu faydalar hasıl olacaktır:

- 1 — Köylü kadınları, pislikten kurtulacak.
- 2 — Yakılan gübreler tarlalara dökülerek, toprak gıdasız kalmıyacak ve bugün alınan mahsulün 5-10 misli fazlası hasıl olacak.
- 3 — Mevâleketin yeraltı hazineleri açılacak.. umumî servetin mikdarı artacak.
- 4 — Herhangi cinsten olursa olsun, kömür madenleri açıldığı takdirde, köylerin en büyük ihtiyacı olan ağaçlarla ormanlar, tahripten kurtulacak.

Nuri Demirağ'ı işgal eden mühim meselelerden biri de, (nüfusu çoğaltına işi) dir... Onun kat'î kanaatine göre milletin en büyük kuvvet kaynağı, (çok çocuklu aile) lerdir. 336 senesinde, Maliye Nezareti Muhassasatı zatiye müdürü Divrikli Ömer Lûtfi beyin kerimesi Mes'ude (Mutlu) hanım ile evlenerek cidden mes'ut bir ailenin esasını kurmuş olan Nuri Demirağ, —takriben— yirmi beş sene

Nuri Demirağ'ın yardımında bulunduğu çok çocuklu ailelerden biri daha..

zarfında on beş evlât dünyaya getirmek saadetini idrak etmiştir ki, bu da her kula nasip olan bahtiyarlık değildir.

Hayatın en büyük saadetini aile yuvasında arayan ve bulan Nuri Demirağ, bu mefkûresini de mümkün olduğu kadar yaymak istemiş; bunun için de:

[En âcil ve mübrem meselelerden biri olan Nüfus meselesini her Türkün hal ve tanzim etmesi lâzımdır. Buna yardım edecek her tedbire baş vurmalıdır. Çocuk, memleketin en büyük servetidir. Fırsat ve imkân bulundukça, çok çocuklu ailelere yardım edilmelidir.]

Diye bir prensip vazetmiştir.

Fakat Nuri Demirağ bu prensipi sadece ortaya atmakla kalmamış; Divrik ve havalisi halkından çok çocuklu birçok fakir aileleri himayesi altına almıştır. Ve bunlara, çocuklarının adetlerine göre, dolgu maaşlar bağlamıştır. Böylece hem Türk yavrularının

Nuri Demirağ'ın yardım ettiği çok çocuklu aileler, aylıklarını almak için, Divrik Orta Okulunun önünde..

çoğalmasına çalışmış; hem de o fakir ailelerin duasını kazanmıştır. Nuri Demirağ'dan yardım gören bu çocukların içinde, hiç şüphesizdir ki; yarın bu Devlet ve memlekete büyük hizmetler görecektir olan mümtaz şahsiyetler çıkacaktır.

Nuri Demirağ'ın tayyare müesseseleri faaliyetlerini tatile mecbur kalmakla beraber —bazılarının zannettikleri gibi— onun enerjisi ve çalışmak zevki, bir an bile felce uğramamıştır. Onun yaradılışındaki kudret ve kabiliyet, bu büyük iş adamını, işsiz bırakmamıştır.

(Çekiç elimde, kazma omzumda) sözlerini âdeta bir nekarat gibi sık sık tekrar eden Nuri Demirağ, bugün de madencilikten zevk

almakta.. ve aynı zamanda, mübarek yurdumuzun yeraltı hazinelerini açarak, Devlet ve milletin servetini artırmaya çalışmaktadır.

Fakat dikkate şayan olan cihet şurasıdır ki, dağ başlarında taşlardan ve topraklardan servet çıkaran bu dev kudretli adam, şehirlerde de hayır ve hasenat yapmayı unutmamaktadır. Temin edildiğine göre, İstanbulun su sıkıntısını bir türlü kafasına sığdıramıyan Nuri Demirağ, mütehasıs su mühendislerine, İstanbul civarındaki su kaynaklarıyla eski devirlerin harap olmuş su yollarını aratmaktadır. Bundan maksadı da —yurdun muhtelif yerlerinde şimdiye kadar yaptırdığı İstanbulda 10 ve Anadolu'da 38 çeşmeye ilâve olmak üzere, (50 çeşme daha) yaptırmak.. ve İstanbul halkının ciğerlerini kurutan susuzluğa çare bulmaktır.

Bununla beraber onun bir millî mefkûresi daha vardır ki o da, İstanbul'dan Üsküdar'a muazzam bir köprü kurmak.. Türk mühendisleriyle Türk işçilerinin ve Türk amelesinin elleriyle, Avrupa ve Asya kıt'alarını birbirine demirle bağlamaktadır.

Bu köprünün projesi, mütehasıslar tarafından hazırlanmıştır. Bu köprü, (1600 metresi deniz üzerinde ve 960 metresi karada) olmak üzere, 2560 metre uzunlukta; 20 metre 73 santimetre genişlikte olacaktır.

Projeye nazaran 701 metrelik kısmı asma olan köprünün iki tarafı, demir köprü olarak inşa edilecektir. Deniz seviyesinden 53 metre 34 santimetre yüksek olacak asma kısmının altından, dünyanın en büyük vapurları tabîi surette geçebilecektir. Çünkü asma kısmındaki denizin derinliği, 56 metreyi mütecavizdir. Köprünün tam ortasında, tek hatlı bir şimendifer yolu vardır. Bu yol sayesinde, Avrupa trenleri Asyaya ve Asya trenleri de Avrupaya geçebilecek.. birçok tahmil ve tahlîye kûlfetleri ortadan kalkacaktır.

Tren hattının iki tarafında, kamyonlara, otomobillere, otobüslere, gidip gelme tramvaylara mahsus ayrı ayrı yollar vardır. Köprünün iki tarafı da, yayalara ayrılmıştır.

Rivayete nazaran, bu köprü yapıldığı takdirde, İstanbulun güzelliğine hâlel geleceği zehabında bulunanlar varmış... Bu zehapta

İÇİNDEKİLER

	Sahife
Bu kitabı niçin yazdım «Ziya Şakir»	3- 4
Nuri Demirağ Kimdir?	5- 8

Fasıl I

Nuri Demirağ'ın ailesi. - Çocukluğu. - Mektep hayatı. - Hocalığı	9- 41
--	-------

Fasıl II

Memuriyet hayatına atılması. - Kangal ve Koçkiride Banka memurlukları. - İstanbuldaki memuriyet hayatı. - Maliye şubeleri müfettişliği. - İstifası. - Ticaret hayatına atılması.	42- 44
--	--------

Fasıl III

Nuri Demirağ'ın Ticaret hayatı - Vakıfnamesi. - İnşaat müteahhitliği. - Anadolu da meydana getirdiği büyük eserler ...	45- 54
--	--------

Fasıl IV

Nuri Demirağ'da tayayrecilik fikri nasıl doğdu? - İlk teşebbüsleri. - Divrikte yapılan Gök Okulu. - Beşiktaş atölyesi. - Yeşilköy Tayyare alanı. - Yeşilköyde Gök Okulu, tank tamirhanesi, hangar ve diğer tesisat - Divrikteki tayyare fabrikası ve meydanı - Madenleri	55- 69
---	--------

Fasıl V

1940 da İstanbul gazetelerinin neşriyatı. - Yeşilköyde halk uçuşları. - 1941 tarihli İstanbul gazetelerinin neşriyatı. - Sivil havacılık faaliyeti	70- 77
---	--------

Fasıl VI

Yeşilköydeki müesseselerin açılış töreni. - İstanbul gazetelerinin neşriyatı. - Nuri Demirağ müesseselerinin ahlâki prensipleri. - Yetişen genç pilotlar	78-101
---	--------

Fasıl VII

Profesör Doktor Sadi Irmak'ın makalesi. - (Preveze Zaferi) min 204 üncü yıldönümünde Nuri Demirağ tayyarelerinin merasime iştiraki	102-106
---	---------

Fasıl VIII

1942 senesinde Yeşilköyde (Hava Bayramı). - Gazetelerin neşriyatı. - İstanbul halkının bayrama iştiraki. - Nuri Demirağ tayyarelerinin hava gösterileri. - Gök Okulunda yeni yetişen pilotlar	107-122
--	---------

Fasıl IX

Nuri Demirağ'ın Hava Kurumu aleyhine açmağa mecbur olduğu dâva. - Ankara Ticaret Mahkemesinde cereyan eden muhakeme safhaları ve bu mesele etrafında matbuatta husule getirdiği akisler ... 123-136

Fasıl X

İlk Türk yolcu tayyaresi ve gazetelerin neşriyatı ... 137-142

Fasıl XI

Muhakeme safahatının devamı ve İstanbul gazetelerinin neşriyatı. - İlk Türk yolcu tayyaresinin uçuş tecrübeleri. - İlk yolcu tayyaresinin Ankara seyahati. - İzmir Fuarını ziyaret. - Bir mektep tayyaresinin Atina ve Divrik seyahatleri. - Mareşal Fevzi Çakmak ile Hava Müsteşarının Nuri Demirağ'a gönderdikleri takdirnameler. - Nuri Demirağ'ın Cumhuriyet Reisi İnönü'ye yazdığı arıza ... 143-165

Fasıl XII

Ankara Ticaret Mahkemesinde cereyan eden dâvanın devamı. - Nuri Demirağ'ın resmî bir makamın sualine verdiği mühim bir cevap ... 166-174

Fasıl XIII

Nuri Demirağ'ın hususiyetleri. - Kendi nefesine tatbik ettiği tahammül terbiyesi. - Erzincan zelzelesindeki hizmeti. - Tahhüt işlerinde Devlet hazinesi menfaatine gösterdiği feragat. - İmar projeleri. - Çiftçi ve sanayi köyleri. - Divrik kasabası hakkındaki yüksek tasavvuru. - Köylüleri tezek-yakmaktan ve ormanları tahripten kurtarmak için bulduğu çare. - Ahırkapı - Salacık arasında yapılacak olan Asma köprü projesi ... 173-193

Millî Kalkınma Partisi
VE
Nuri Demirağın siyasî faaliyeti

Son zamanlarda birçok dedikodulara sebep olan Millî Kalkınma Partisi mücadelelerinin iç yüzünü ihtiva eden bu kitap yakında intişar edecektir.